

**Gieldda- ja darjjisáme giela
frekventatiiva, kontinuatiiva ja momentána
vearbasuorggádušat**

Kirsi Paltto

Sáme giela váldofágabargu

Tromssa universitehta

Humanisttalaš fakultehta

Gielladiehtaga instituhtta

Giddat 2007

Sisdoallu

1. ÁLGGAHUS	1
2. DUTKOJUVVON GIELLA	5
2.1 Gielddasámeigiella ja darjjisámeigiella	5
2.1.1 Hállanguovlu	6
2.1.2 Giella- ja servodatdilli	6
2.1.3 Čállinvuohki	8
2.1.4 Gieldda- ja darjjisámeigiella dutkanhistorjá	9
2.2 Dutkanmateriála	10
2.2.1 Boarrásut ja oddásut dutkanmateriála	10
2.2.2 Dutkanmateriála čohkkenvuohki	11
2.2.3. Dutkanmateriála stiilašlájat	11
2.2.4 Dutkanmateriála juohkáseapmi suopmaniid gaskkas	12
2.2.5 Gálduid transkripšovvnat	12
2.2.6 Dán dutkamuša transkripšovdna/translittererenvuohki	13
3. SÁMEGIELA ASPEKTUÁLA VEARBASUORGGÁDUSAID DUTKAN.....	13
4. VEARBBAID KATEGORISEREN	15
4.1 Suorggádusaid sadji vearbbaid kategoriseremis	15
4.1.1 Veahkkevearbbat, kopula ja sisdoallovearbbat	15
4.1.2 Partisipánttaid nammadeapmi	15
4.1.3 Aspektuála luohkát	16
4.1.4 Juohku valeansaiešvuodaid vuodul	17
5. SUORGGIDANMORFOLOGIIJA	18
5.1 Suorggideami váldodoahpagat	18
5.1.1 Suorgásat	18
5.1.2 Vuodđosátni	19
5.1.3 Sátnemátta	19
5.1.4 Suorgásiid ovttahttin	20
5.2 Iešguđet suorggidanvuogit	21
5.2.1 Jeavddalaš suorggideapmi	21
5.2.2 Korrelašovdnasuorggideapmi	21
5.2.3 Sátnemállesuorggideapmi	22
5.2.4 Regressiiva suorggideapmi	23
5.2.5 Suorggádusgihput dahje –bearrašat	23
5.3 Leksikalisašovdna	24
5.4 Produktiviteahtta	24

5.5 Deverbála ja denominála suorggádušat	25
6. SUORGGIDEAMI ASPEKTUÁLA SEMANTIHKKA	26
6.1 Aspektuála dillešlájat	26
6.1.1 Stáhtalaš ja dynámalaš dilli	26
6.1.2 Duratiiva ja punktuála dilli	26
6.1.3 Telihkalaš ja atelihkalaš dilli	26
6.2 Momentánavearbbaid semantihkka	27
6.3 Frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbaid semantihkka	28
6.4 Vástagat ruoššagiela aspektuála luohkái.....	31
7 ASPEAKTA.....	34
7.1 Imperfektiiiva ja perfektiiiva aspekta.....	34
7.2 Imperfektiiivva vuolleluohkát eaŋgasgielas.....	35
7.2.1 Habituála	36
7.2.2 Progressiiva.....	36
7.3 Perfeakta ja progrešuvnna aspeavttat.....	36
7.4 Ruoššagiela aspekta	37
7.4.1 Ruoššagiela aspeavttaid morfologiija	37
7.4.2 Ruoššagiela aspeavttaid geavaheapmi	39
7.5 Gielddasámeigiela aspekta?	41
7.6 Aspeavtta ja aspektuála luohkáid gaskavuohta.....	43
8. MOMENTÁNA VEARBAT	46
8.1 Gieldda- ja darjjisámeigiela momentána suorgásat	46
8.2 Momentána vearbaid mearkun gielddasámeigiela sátnegirjjiin.....	46
8.3 Momentána vearbasuorggádušaid geavaheapmi mu dutkanmateriálas	47
8.3.1 Momentána -j-suorggádušat.....	47
8.3.2 Momentána -l-suorggádušat.....	48
8.3.3 Momentána -s(i)-suorggádušat	51
8.3.4 Eará momentána suorggádušat	54
9. FREKVENTATIIVA- JA KONTINUATIIVAVEARBAT	55
9.1 Gieldda- ja darjjisámeigiela frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorgásat.....	55
9.2 Suorggádušaid ovdanbuktiin gielddasámi sátnegirjjiin	56

9.3	Frekventatiiva ja kontinuatiiva vearbasuorggádusaid geavahus mu dutkanmateriálas	56
9.3.1	-ll-suorggádusat.....	56
9.3.2	-č-suorggádusat	61
9.3.3	-n(t)-suorggádusat	63
10.	BUOHTASTAHTTIMAT	67
10.1	Hástalusat.....	67
10.1.1	Davvisámegiela "čalbmevlássa"	67
10.1.2	Gáldomateriála rájálášvuotta.....	67
10.1.3	Dutkanmateriála jorgalusaid jorbbasvuotta	68
10.1.4	Sámegiela aspektuála suorggádusaid ja ruoššagiela aspekta lagašvuotta	68
10.2	Buohtastahttimat	69
10.2.1	Momentána vearbaid geavaheami buohtastahttin.....	70
10.2.2	Frekventatiiva- ja kontinuatiivvearbaid geavaheami buohtastahttin.....	71
11.	LOAHPPAJURDAGAT	77
12.	MERKENVUOGIT, OANÁDUSAT.....	79
13.	GÁLDUT.....	80
13.1	Dutkanmateriála.....	80
13.1	Áigodaga 1920-1970 dutkanmateriála.....	80
13.2	Áigodaga 1980-2007 dutkanmateriála.....	80
13.2	Girjálášvuotta.....	81

1. ÁLGGAHUS

Dutkamušastan áiggun guorahallat gieldda- ja darjjisámegiela frekventatiiva, kontinuatiiva ja momentána vearbasuorggádusaid. Dutkamuš lea synkronalaš dan dáfus ahte geahčadan eksisterejeaddji giellamateriála, inge guorahala daid etymologa čalmmiiguin, vaikko suorggideapmi leage proseassa, mii lea dáhpáhuvvan guhkes áiggi mielde, ja dáhpáhuvvá ain. Dutkamuš lea gal dan dáfus diakronalaš, ahte lean välljen dutkanmateriálan boarrásut teavsttaid, mat leat čohkkejuvvon áigodagas 1910-1970, ja buohtastahtán daid ođđasut teavsttaiguin. Mu áigumuš lea guorahallat makkár aspektuála iešvuodaid frekventatiiva, kontinuatiiva ja momentána vearbasuorggádusat ovdanbuktet, ja buohtastahttit bohtosiid ruoššagiela vearbaid aspektaiešvuodaiguin. Ruoššagielashan aspekta lea giellaoahpalaš kategoriija, ja ruoššagielat olmmoš ferte vearbaid geavahettiinis dábálaččat välljet geavahago son imperfektiiva- vai perfektiivavearba. Sámeielas aspektuála vearbaid välljen ii leat bákolaš, ja daid sáhtta mángii geavahit váljalaččat suorggádusa vuoddovearbbain. Dán barggu ulbmil lea nappo maid guorahallat vuhttogo váldogiela (ruoššagiela) váikkuhus unnitlohkogielas (sámeielas) aiddo aspeavtta dáfus.

Dutkamuša álggus oahpistan vuos dutkojuvvon gillii ja dutkanmateriálii, ja láidestan suorggádusaid váldodoahpagiidda morfologiija oaidninsajis. Dasto geahčadan suorggádusaid semantihka ja guorahalan makkár dillešlájaid ja aspektuála mearkkašumiid vearbaiguin lávejit ovdanbuktet. Govvidasttán maiddái ruoššagiela aspektavuogádaga, vai sáhtán geavahit dan buohtastahttimis. Dasto ovdanbuvttán dutkanmateriála momentánavearbaid ja frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbaid geavahusa goappátge kapihttalis, ovdalگو loahpas buohtastahtán geavahusa iešguđet áigodagain, sámeielas ruoššagielain ja vel muhtin muddui gieldda- ja darjjisámegiela davvisámegiela.

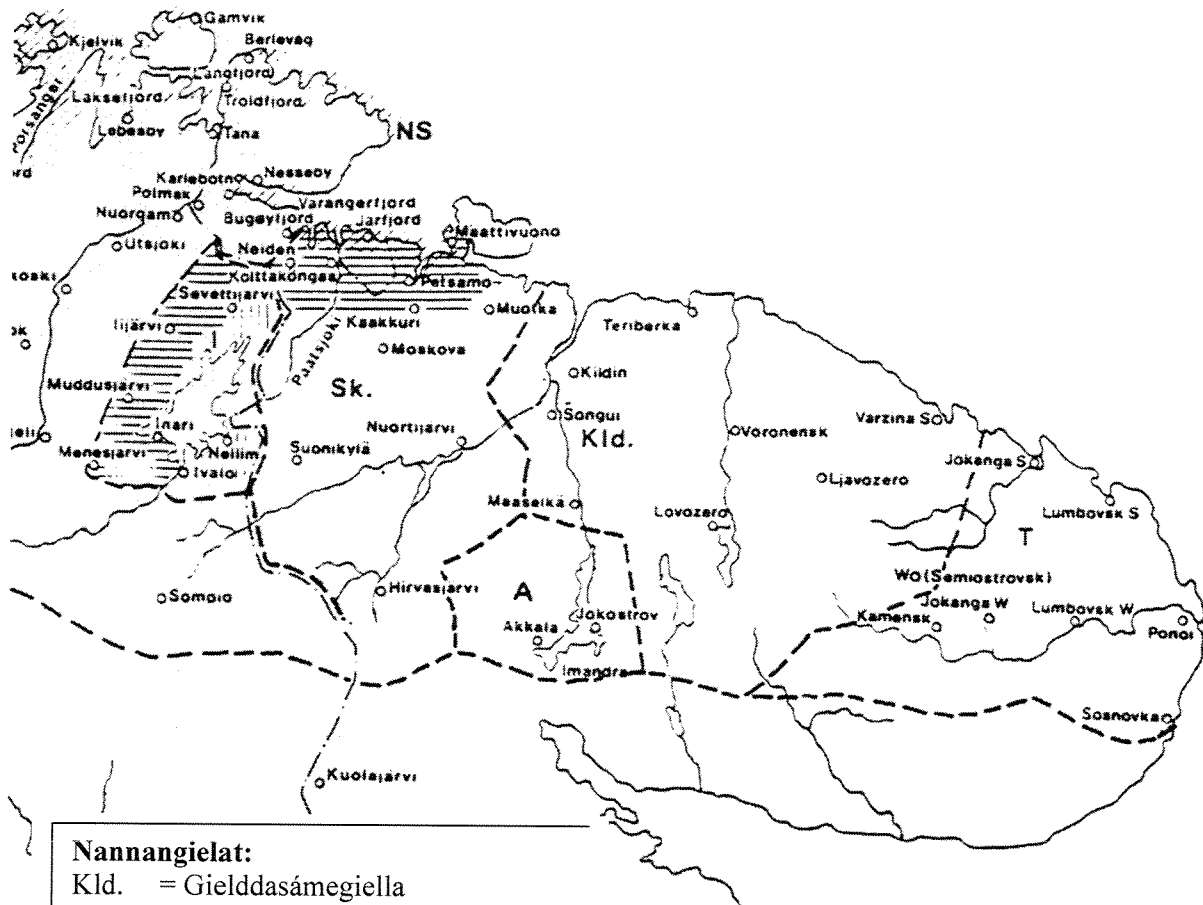
Giittán iežan bagadalli Pekka Sammallahti ávkkálaš rávvagiin, Sámi dutkamiid guovddáža mátkedoarjagis, Michael Riešlera dan ovddas go lean beassan geavahit su dokumentašuvdnaprošeavtta jietnafiillaid ovdalگو dat leat almmustahttojuvvon, ja dieđusge isidan Jan, gii lea mu movttiidahttán dutkanbargui logi jagi oktasaš fitnodatdoaimmaid maŋŋá. Giittán maid gándažiiddán Eles ja Jánoža geat álo leaba gergosat mu hástalit vehá earáge smiehttat go vearbaid ja daid mearkkašumiid.

2. DUTKOJUUVON GIELLA

2.1 Gielddasámeigiella ja darjjisámeigiella

Guorahalan dutkamušastan gielddasámeigiella ja darjjisámeigiella, mat gullet sámeigiella nuortasuopmaniidda, ja gohčoduvvojit njárgagiellan. Nuortasuopmaniid nannangielat leat fas anáraš-, nuortalaš-, ja áhkkilsámeigiella, gč. 1. govvosa. Oarjesuopmaniidda fas gullet lulli-, upmi-, biton-, julev- ja davvisámeigiella. (Sammallahti 1998: 6, 26).

Govus 1 Sámeigiella nuortasuopmanat (Sammallahti 1998: 5¹).

Nannangielat:

Kld. = Gielddasámeigiella

T. = Darjjisámeigiella

Njárgagielat:

A. = Áhkkilsámeigiella

Sk. = Nuortalašgiella

Vealu- ja ceakkosárgát = Anárašgiella ja nuortalašgiella

(NS = Davvisámeigiella mearrasuopmanguovlu)

Eará čilgehusat:

Jeavddalaš sárggis = suopmanrádji

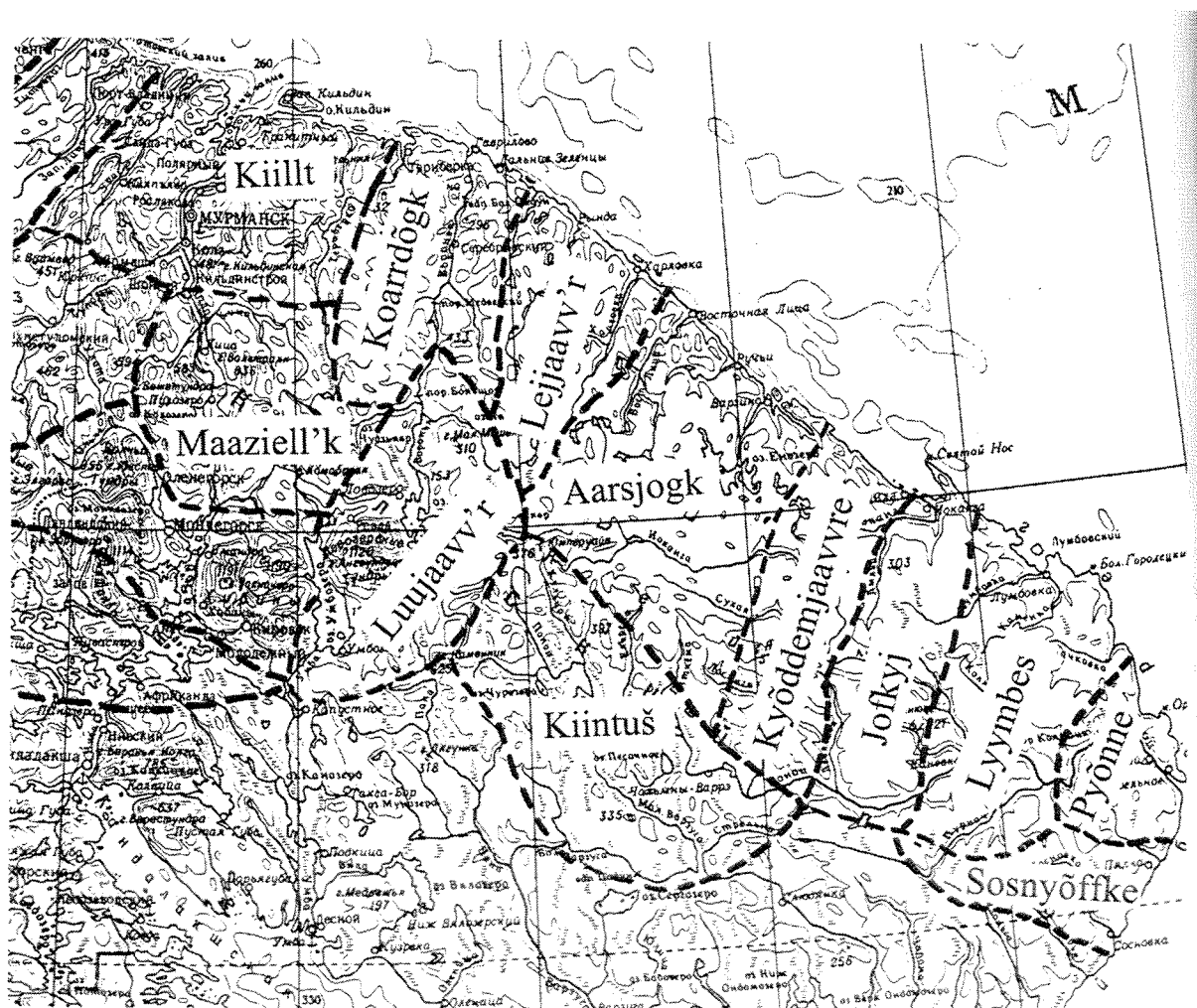
Sárggis-čuokkis-sárggis = riikkarádjji

¹ Sammallahti kárta vuodđuduvvá Mikko Korhonen kártii (Korhonen 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 370. Helsinki)

2.1.1 Hállanguovlu

Gielladasamegiella lea árbevirolaččat hálloujvnon ovddeš Šonguj (Šonguy), Kīllt (Kildin), Koarrdægk (Voroninsk), Ārsjogk (Varzina), Māziell`k (Mazelga), Lūjāvvr`r (Lovozero) ja Lejjāvvr`r (Lyavozero) siiddain. Darjjisamegiela árbevirolaš hállanguovllut leat ovddeš Kyæddemjāvvrre (Kuropyatovsk), Jofkyj (Yokanga), Lŷmbes (Lumbovsk), Pyænne (Ponoy), Sosnyæffke (Sosnovka) ja Kīntuš (Kamensk) siiddat, gč. 2. govvosa dás vuolábealde. Dán áigge hállit áset biedgguid Guoládatnjárggas. (Sammallahti 1998: 26, 32.)

Govus 2 Giellada- ja darjjisámi árbevirolaš hállanguovllut (Gáldu: Sammallahti 1998: 34)

2.1.2 Giella- ja servodatdilli

Guoládagas ássat sullii 2000 sápmelačča, mas váile goalm mátoassi, sullii 700² hállet gielddasáme giela. Eanaš vuorrasut olbmot máhttet gielddasáme giela, gaskabuolva (30-50-jahkásaččat) áddejit, muhto eai ieža hála sáme giela. Eanaš nuorat eai ádde eai hála sáme giela, muhto mángasis livččii miella oahppat sámástit. Dušše dat mánát, geaid ruovttus hállet sáme giela, máhttet sáme giela. Darjjisáme giela hállet dán áigge šat dušše muhtin vuorrasut olbmot. (Scheller 2004: 9-10.) Tapani Salminen (1993) merosštallá Unesco Red Book on Endangered Languages Eurohpá-raporttastis gielddasáme giela áitojuvvon giellan (seriously endangered language) ja darjjisáme giela masa jávkan giellan (nearly extinct).

Guoládaga sápmelaččat leat eará guovlluid sápmelaččaid láhkai unnitlogus iežaset ássanguovllus. Industrialiserema ja luondduválljodagaid roggamiid geažil Guoládahkii leat fárrehuvvon ollu eará guovlluid olbmot ja Murmánska leanas ássat dán áigge eanet go 100 iešgudet čeardda olmo, geaid oktasaš giella lea ruoššagiella. Sápmelaččaid oassi lea bás 0,14 % guovllu buot ássiin. (Scheller 2004: 3.)

Guoládaga sápmelaččain muhtimat ássat boaitto beale gilážiin, eatnašat fas čoahkkebáikkiin. Muhtimat leat badjeolbmot, eatnašat fas barget eará barggaid. Ollusat leat bággo fárrehuvvon árbevirolaš guovlluineaset gávpogiidda. Maiddái sentraliseren ja árbevirolaš guovlluid atnuiváldin ruvke- ja gávpotguovlun lea bággen ollusiid gávpogiidda, gos sii leat amasmuvvan kultuvraseaset ja giellaseaset. Scheller namuha ahte dat sogat, geaid árbevirolaš guovllut leat lagamusat čoahkkebáikkiid, leat dávjá seailuhan giela ja kultuvrra buorebut go dat geat guhkás leat gártan fárret. (Scheller 2004: 30-31.)

Sáme giella geavahuvvo dán áigge eanemusat ruovttuin ja lagaš birrasis. Ruoššagiella fas dominere buot eará gulahallama, mii diedusge čuohtá sáme giela árvui ja olbmuid mokiit geavahit ja ovddidit gielaset. Ollu váhnemat välljejit oahpahit mánáide dušše ruoššagiella, vai sii birgešedje buorebut stuorraservodagas. Nuoraid gaskkas leat gal muhtin bearrašat, main didolaččat välljejit sáme giella ruovttugiellan. Leat maid ollu váhnemat, geat välljejit mánáide eaktodáhtolaš sáme gielddasáme giella skuvllas. (Scheller 2004: 42.)

² Guoládaga sámi dokumentašuvdnaprošeahta árvala lohkun 300-700, gč. <http://www2.hu-berlin.de/ksdp/project.html> (12.5.2007).

Gielddasámegiella oahpahuvo bákkolaš fágan internáhttaskuvlla vuolimus luohkái, ja dat lea maid válljenfágan bajit dásiin. Eará skuvllain fága ii leat bákkolaš. Oahpponeavvuid ja oahpaheddjiid váilun váttasmahtta dattetge oahpahusa. Rávis olbmuid lágiduvvojit giellakurssat, ee. Lujávrrí sámi kulturguovddázis, Revdas ja Olenegorskas, ja olbmuid beroštupmi iežaset gillii lea lassánan mañimus jagiid. (Scheller 2004: 24-25.) Ee. čállinvuohkenákkut (gč. 2.1.3) hehttejit dattetge giellaovdáneami ja giela oahpahallit vásihit čuolbman dan go oahpaheadjit čállet iešguđetlágan čállinvugiiguin. Jagiid 2002 ja 2003 almmustuvvan *Sámí*-bláđáža doaimmaheadji-guovttos leabage geahččalan movttiidahttit olbmuid čállit sámegillii dainna lohpadusain, ahte bláđázis besset olbmot čállit justa nu mo sii ieža hálidit, divokeahhtá teavsttaid guđege norpma mielde³.

2.1.3 Čállinvuohki

Vuosttaš gieldda- ja darjjisámegillii (ja sámegillii obanassiige) čállojuvvon teaksta lea eangas mearraalmá Stephen Burrough listu, mas leat 95 sáni ja dajaldaga, maid son mearkkui go lei gearahallan Jovkuisiidda lahkosi Guoládatnjárggas jagi 1557 (Solbakk 1997: 17). 1800-logu loahpas čállojuvvojedje vuosttaš ollislaš teavsttat gieldda- ja darjjisámegillii, go suoma gielladutki Arvid Genetz jorgalii giellačehpiid vehkiin Matteusa evangeliuma gielddasámegillii⁴, ruošša báhppa Sčekoldin⁵ fas nuortalašgillii (teavsttas vuhttojit maidái gielddasámegillii mihtilmas sárgosat). Sčekoldin čálii maid áppesa nuortalašgillii⁶. (Kert 1971: 20-21.)

1930-logus álggahuvvojedje dasto vuogádatlaš čállinvuohkebarggut gieldda- ja darjjisámegiela hárrái, nu mo buot Ruošša davviguovlluid smávva gielaide hárrái. Dan olis ráhkadii Černjakov Ruošša beale sámegielaide oktasaš čállinvuogi, mii vuodđuduvai latiinna alfabehttii. Stuorra suopmanerohusaid geažil oktasaš čállinvuohki šattai goittotge menddo amasin sápmelaččaide, iige dat geavahuvvon guhká. Dan sadjái ráhkaduvvui Guoládatnjárgga stuorámuš sámegiela, gielddasámegiela vuodul odđa oktasaš čállinvuohki, mii ii gal datge geavahuvvon guhká. Jagi 1937 dohkkehuvvui dan sadjái odđa čállinvuohki, maid Endjukovskij lei ráhkadan, ja mii vuodđuduvai kyrilla alfabehttii. Alfabeahta molsuma ákkastalle dainna, ahte mánáide lea álkit, go sii eai dárbbas guokte alfabeahta oahpahallat. Odđa alfabehtain almmustahttojuvvojedje muhtin girjjit ja gihppagat, dasto dat ii

³ Njálmmálaš diehtu doaimmaheadjis 06.12.2006.

⁴ *Mah`tveest pas`-evangeli. Samas. Evangelie ot Matfeja (na russko-loparskom jazyke)*. Helsinki. 1978.

⁵ *Gospoda mij Jisusa Hrista Pas` Evangelie Matveest`. Same kile*. Arhangel`sk. 1884.

⁶ Sčekoldin, A. 1895: *Azbuka dlja loparej, živuščih v Kol`skom uezde Arhangel`skoj gubernii*. Arhangel`sk.

geavahuvvon šat guhkes áigái. Alfabeahta heajos bealli lei, ahte das eai lean sierra mearkkat sámegillii mihtilmas jietnadagaid várás. Nuba alfabeahtta rievdaduvvui 1979 ja vel guktii jagi 1982, dassážiigo das ledje 43 mearkka, main oassi ovdanbukte sámegillii mihtilmas jietnadagaid, mat ruoššagielas eai leat, omd. л (čuojohis /L/), м (čuojohis /M/), н – (čuojohis /N/), ъ (geahppa guomáiduvvama mearka), gč. ollislaš listtu 1. čuvvosis. Guokte bustáva ledje dattetge merkejuvvon latiinna bustávain, namalassii *h* (ovdaaspirášuvdna) ja čuojohis *j*. Daid sadjái evttohedje ja dohkkehede suhppenmearkka ' ja ѣ (Kuruč & al. 1985: 176-). Buot giellageavaheaddjit eai leat dattetge dohkkehan ođđa mearkkaid vel dänge beaivve, ja nu leat geavadis guokte bálddalas čállinvuogi, maid iešguđet čállit geavahit, ja maid hárrái giellageavaheaddjit fertejit välljet goappáin sii lihtudit. Čállinvuohkenággu lea áiggi mielde viidánan politihkalaš váldedáistaleapmin iešguđet sámi servviid gaskkas, ja dat váttásmahttá sámi servodaga ovdáneami. (Scheller 2004: 14.)

2.1.4 Gieldda- ja darjjisámegiela dutkanhistorjá

Suoma gielladutki Arvid Genetz jodii 1800-logu loahpas Guoládatnjárggas ja čohkkii giellačájánasaid, maid son almmustahtii ungára áigečállagis⁷ oktan iežas Matteusa evangeliuma jorgalusain. Genetza giellačájánasaid vuodul ungáralaš gielladutki Ignacz Halász čálii oanehis giellaoahpa, maid sáhttá atnit vuosttaš geahččaleapmin govvidit Guoládatnjárgga sámegielaid. Halász gieđahallá fonetihka, nomeniid ja vearbaid sojameami, advearbbaid, postposišuvnmaid ja oanehaččat maiddái suorggideami. (Halász 1883: 44). Jagis 1891 almmustahtii Arvid Genetza vuosttaš Guoládatnjárgga sámegielaid sátnegirjji, man loahpas leat maiddái giellačájánasat⁸. Maiddái suoma gielladutki D. E. D. Europæus jodii 1800-logus Guoládatnjárggas, ja čohkkii ee. darjjisámegiel máidnasiid.

1900-logu álgogeahčen guorahalle suoma gielladutkit ángirit suoma-ugralaš gielaid historjjá, ja T. I. Itkonen nákkahalai jagis 1916 doavttirin fáttáin Guoládatnjárgga sámegielaid konsonántaid dássemolsašupmi⁹. Jagis 1931 son almmustahtii nuortalaš ja guoládatsámi máinnasčoakkáldaga, mas almmustuvve maiddái D. E. D. Europæus čohkken máidnasat. T. I. Itkonen almmustahtii maid guovtteosát stuorra nuortalaš- ja guoládatsámi sátnegirjji

⁷ A. Genetz 1879: Orosz-lapp nyelvmutatványok. Máté evangélioma és eredeti textusok. *Nyelvtudományi közlemények*. 1. 15.

⁸ Genetz, Arvid 1891: *Kuollan lapin murteiden sanakirja ynnä kielen näytteitä*. Helsingfors.

⁹ Itkonen, Toivo 1916: *Venäjänläpin konsonanttien astevaihtelu Koltan, Kildinin ja Turjan murteiden mukaan*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XXXIX. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

(1958). Maiddái Erkki Itkonen lea dutkan sámegeiela nuortasuopmaniid, ja nákkahalai doavttirin fáttáin sámegeiela nuortasuopmaniid vokalisma jagi 1939¹⁰, ja almmustahtii vel dutkamuša sámegeiela nuortasuopmaniid dássemolsašumi birra¹¹ jagi 1946. Jagis 1970 son almmustahtii evttohusa mo galgá fonemáhtalaččat transkriberet Šonguj-suopmana¹². Jagis 1985 almmustuvve maiddái gielddasámi máidnasat, maid Erkki Itkonen lei čohkken nuppi máilmmesoadi áigge.

Ruoššabealde vuđolot gielladutkamušat eai ilbman ovdalgo Petroskoi universitehta professor G. M. Kert johtigodii Guoládagas gieddebargguin, ja almmustahtii daid vuodul iežas dutkamuša gielddasámegeiela fonetihkas, morfologijjas ja syntávssas (1971). Son lea maid almmustahtán artihkkaliid, ja guokte teakstačoakkáldaga, main ovddibui (1961) čohkkii máidnasiid maiddái V. V. Gudkova-Senkevič ja mañibui (1988) gielladutki P. M. Zajkov. Zajkov čienjui viidáseappot áhkkilsámegeiela dutkamii, ja almmustahtii 1987 iežas dutkamuša áhkkilsámegeiela fonologia ja morfologijja birra¹³.

1960-logus báddii ja almmustahtii maid ungáralaš gielladutki László Szabó gielddasámi máidnasiid, ja almmustahtii daid vuodul 1980-logus artihkkaliid ee. gieldda- ja darjjisámegeiela sátneortnega, iešguđet kásusiid geavaheami ja inkoatiivva geavaheami birra. 1985 ilmmai Ruošša bealde gielddasámi-ruošša sátnegirji, man čohkkemii oassálaste N. E. Afanas`eva, E. I. Mečkina, A. A. Antonova, L. D. Jakovlev, B. A. Gluhov ja doaimmaheaddjin R. D. Kuruč. Dan lassin leat ilbman maiddái unnit sátnegirjiit (Kert 1991, Kuruč & al. 1991 ja Sammallahti & Hvorostuhina 1991).

Ođđasut áiggis eai leat ilbman stuorát dutkamušat Guoládaga sámegeielaid birra. Elisabeth Scheller lea čállán D-dutkosa gielddasámegeiela gielladilis (sociolingvistihka suorggis). Humboldt universitehtas Duiskkas fas lea johttáhuvvon dokumentašuvdnaprošeahta, mas

¹⁰ Itkonen, Erkki 1939: *Der ostlappische Vokalismus vom qualitativen Standpunkt aus*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne LXXIX. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

¹¹ Itkonen, Erkki 1946: *Struktur und entwicklung der ostlappischen quantitátssysteme*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne LXXXVIII. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

¹² Itkonen, Erkki 1971: Ehdotus kildinilapin Šongujn murteen fonemaattiseksi transkriptioksi. – Erkki Itkonen – Terho Itkonen – Mikko Korhonen – Pekka Sammallahti: *Lapin murteiden fonologiaa*. Castreniaumin toimitteita 1. Helsinki.

¹³ Zajkov, P. M. 1987: *Babinskij dialekt saamskogo jazyka (fonologo-morfologičeskoe issledovanie)*. Otvetstvennyj redaktor G. M. Kert. Karel'skij filial AN SSSR. Institut jazyka, literatury i istorii. Petrozavodsk: "Karelija".

báddejit ja transkriberejit gieldda- ja darjjisámegiellat ságastallamiid ja muitalusaid, paradigmaid ja nu ain.

2.2 Dutkanmateriála

2.2.1 Boarrásut ja ođđasut dutkanmateriála

Dutkanmateriálan geavahan eksisterejeaddji gálduid, inge nappo leat čohkken sierra materiála dán dutkamuša várás. Boarráseamos gálduide gullet máidnasat ja muitalusat, maid Suoma álbmotdutki T. I. Itkonen čohkkii 1920-logus (TII) ja máidnasat maid Erkki Itkonen čohkkii nuppi máilmmisoadi áigge, ja mat almmustahttojuvvojedje girjin easka jagi 1985 (EI). Áigeortnegis daid maŋŋá leat máidnasat ja olbmuid muitalusat eallima ja ássanguovlluset birra, maid Ruošša beale gielladutki G. M. Kert lea čohkken 1950-1960-logus (GMKO ja GMKOS). Ovddit čoakkáldagas lea leamaš teakstačohkkejeaddjin maiddái V. V. Gudkova-Senkevič, maŋibus fas P. M. Zajkov. 1960-logus lea maid ungáralaš gielladutki László Szabó čohkken St. Peterburgga (dalá Leningráda) ja Petrozavodská sámi studeanttain muitalusaid ja máidnasiid. Su guokte teakstačoakkáldaga (LSK ja LSKV) gullet maid mu dutkanmateriála boarrásut gálduide. Boarrásut teavsttaide gullá maid almmustahtekeahces máinnas, maid Pekka Sammallahti lea transkriberen (PS).

Ođđasut dutkanmateriálii gullet 1900-logu loahpageahčen ja 2000-logu álggus almmustahttojuvvon mánáidgirjjit ja diktagirjjit, maid Oktjabrina Voronova (OV), Elvira Galkina (EGP ja EGT), Iraida Vinogradova (IVM, IVMK ja IVČ), Sandra Antonova (SAK ja SAP) leat čállán, ja duodjerávagirji, maid E. I. Mečkina ja A. E. Mozolevskaja leaba almmustahtán (EIM). Lean maid váldán mielde Askold Bašanova (AB) nuoraidgirjji, vaikko dat leage jorgaluvvon ruoššagielaš. Jorgalusaid oktavuodas berre dattetge álo muitit ahte váldogiela váikkuhus lea dábálaččat sakka stuorát jorgalusain, go lunddolaš gielas. Girjjiid lassin materiálan leat maid guokte Sám`-gihppaga (SVK ja SVKL), main leat iešguđet čáliid máidnasat, muitalusat ja divttat. Lean maid geahčadan Lovozerskaja Pravda-áviissa (LP) bođunummira, man fáddá lea kristtalašvuohta, vaikko dan čállosat maid orrot jorgaluvvon ruoššagielas sámegillii, vaikko dat ii sierra máidnasuvvo (teavsttat leat parallealla guovtti gillii ja sámegiellat teaksta lea mángii vehá oanehut go ruoššagiellat veršuvdna). Prentejuvvon gálduid lassin lean beassan geavahit dál vuos ain almmustahtekeahces materiála, mii lea čohkkejuvvon Humboldt universitehta Guoládatsámi dokumentašuvdnaproševttas¹⁴ (KSDP).

¹⁴ Kola-Saami Documentation Project, gč. <http://www2.hu-berlin.de/ksdp/> 15.4.2007.

2.2.2 Dutkanmateriála čohkkenvuohki

TII ja GMKO leat čállojuvvon dikterema vuodul, nu maiddái sullii njealjádas LSK- ja LSKV-teavsttain. Loahppa LSK- ja LSKV-teavsttain lea vuos báddejuvvon, ja dasto littererejuvvon báttis, nu go maiddái GMKOS, EI, PS ja odđasut materiálli gullelaš KSDP. Odđasut materiála lea čállojuvvon njuolga sámegillii, kyrillavuđot alfabehtain. AB lea jorgaluvvon ruoššagielas.

2.2.3. Dutkanmateriála stiilašlájat

Boarrásut dutkanmateriálas leat iešguđetlágan máidnasat ja maiddái muiitalusat olbmuid eallima birra. Odđasut materiála lea girjásut, das leat sihke mánáidgirjjit (máidnasat ja divttat), nuoraidgirji, ollesolbmuid divttat ja máidnasat, duodjerávagirji ja aviisačállosat kristtalašvuoda birra. Čielgasepmosit joavkkus erohuvvet KSDP-prošeavtta teavsttat, maid gaskkas leat maid árgabeaivválaš háleštallamat duon dán birra. Lea diedusge problemáhtalaš buohtastahttit iešguđet stiilašlájaid teavsttaid, ja erenoamážit máidnasiid geavaheamis berre fuomážit, ahte dain lea gorálaččat konservatiivasut giella go eará teavsttain. Nuppi dáfus vedjet jorgaluvvon teavsttat čájehit čielgasepmosit man láhkai váldogiella báidná unnitlohkogiela, muhto das lea diedusge ollu gitta jorgaleaddji čehppodagas luovvanit váldogiela giellaráhkadusain.

2.2.4 Dutkanmateriála juohkáseapmi suopmaniid gaskkas

Suopmaniid dáfus materiála juohkása eahpedássidit, ja váldodeaddu lea gielddasámi materiálas, eandalit odđasut materiála dáfus. Boarrásut teavsttaid materiála juohkáseami gieldda- ja darjjišamegiela gaskkas čájehan 1. tabeallas:

Tabealla 1 Boarrásut materiála juohkáseapmi gielddasámegiela (sáG) ja darjjišamegiela (sáDrj) gaskkas

	TII	EI	GMKO	GMKOS	LSK	LSKV	PS
sáG	s. [247]-280	[8]-[112]	[25]-168	-	s. 26-123	s. 10-32	s. 1-8
sáDrj	[281]-323	-	[169]-214	s. 79-114	s. 128-153	s. 32-62	-

Odđasut materiála fas lea ollásit gielddasámegillii, earret Oktjabrina Voronova diktagirji Jälla (OV) ja su dikta SVK-gihppagis. Darjjišamegielat materiála vátnivuohta čuovvu das ahte geavahan dutkanmateriálan eksisterejeaddji materiála, inge leat čohkken dutkamusa várás odđa materiála, mas juohku livččii buorebut váldojuvvon vuhtii. Eahpedássidis juohku lea

maid oktavuodas dainna, ahte darjjisámegiela hálliid ja čálliid lohku lea ollu unnit go gielddasámis.

2.2.5 Gálduid transkripšuvnnat

Dutkanmateriála lea čállojuvvon iešgudetlágan čállinvugiiguin. Oassi dutkanulbmilii čállojuvvon teavsttain, TII ja GMKO loahppaoassi leat čállojuvvon fonetihkalaš jietnadatčállimiin dahjege transkripšuvnnain, mii viggá ovdanbuktit hállama buot beliid, maiddá jietnadagaid dakkár iešvuodaid, mat eai leat sániid earuheami dáfus nu dehálaččat (vrd. Sammallahti 1999: 2). TII čuovvu hui dárkilis fonetihkalaš transkripšuvnna, GMKO loahppaoassi fas geahppasut fonetihkalaš trankripšuvnna. Oassi materiálas, GMKO álgooassi, GMKOS, EI, LSK, LSKV ja PS, lea čállojuvvon fonologalaš čállinvugiin, mii viggá ovdanbuktit dušše fonologalaš ovttadagaid, mat leat dehálaččat sániid earuheami dáfus (Sammallahti 1999: 3). Ođđa áiggi materiála lea čállojuvvon kyrillavuđot čállinvugiin. Bládážiid Sām` 1 ja Sām` 2 (SVK ja SVKL) teavsttat eai leat divoduvvon normerejuvvon čállingiela mielde.

2.2.6 Dán dutkamuša transkripšuvdna/translittererenvuohki

Go dán dutkamušas ovdanbuvttán ovdamearkacealkagiid, maid lean čoaggan dutkanmateriálas, lean válljen doalahit gálduid čállinvuogi dakkárin go dat lea, earret ahte translittereren kyrilla alfabehta latiinna alfabehttii. Čoavddus ii leat buoremus vejolaš logahahttivuoda beales, muhto dán barggu rámmaid siskkobealde ii lean vejolaš ráhkadit standárdda iešgudet čállinvugiide (iešgudet fonetihkalaš, fonologalaš ja kyrillavuđot čállinvugiide). Ovdamearkacealkaga maŋabeallái merkestan álo oanádusain guđe gáldus ja suopmanis lea sáhka. Ovdamearkasániid (vearbbaid infinitiivahámiid) ovdanbuvttán seamma hámis go dat leat sámi-ruošša sátnegirjjis (Kuruč & al. 1985), earret ahte translittereren daid latiinna alfabehttii. Daid infinitiivahámiid, mat eai leat mielde sátnegirjjis, ovdanbuvttán eará gálduid vuodul, doalahan daid čállinvuogi ja merkestan guđe gáldu lea geavahuvvon.

Kyrilla bustávaid translittereremis geavahan vuodđun Skandinávias dábálažžan šaddan translittererenvuogi, maid heivehan čuovvovaččat: kyrilla *ə* sajis čálán *ə* ja *x* sajis *h*. Kyrilla *ɲ* ja *z* hárrái fuopmášuhtán lohkkái, ahte dat vástidit ruošša- ja gielddasámegielas čujolaš sibilánttaid, eaige affrikáhtaid, vaikko dat translittererejuvvojitge *ž* ja *z*. Translittereren lea čilgejuvvon 1. čuvvosis.

3. SÁMEGIELA ASPEKTUÁLA VEARBASUORGGÁDUSAID DUTKAN

Jo ungáralaš Ignasz Halász namuha oanehaččat gielddasámi vearbasuorggádusaid (refleksiivva, passiivva, kausatiivva, frekventatiivva/kontinuatiivva, momentána ja inkoatiivva) iežas unna gielddasámegiela govvádusas, maid son čohkkii Arvid Genetza giellamateriála vuodul (Halász 1883: 44). Dan maŋŋá ádjánii goasii 100 jagi ovdalgo Ruošša beale gielladutki G. M. Kert čálii lasi gielddasámi suorggádusaid birra (Kert 1975, Kert & Markianova 1979 ja Kert 1987).

Eará suopmaniid dáfus gal fáddá lea guorahallojuvvon dan gaskkas, ja vehá čiekŋaleappotge. Dábálemos vuohki guorahallat suorggádusaid lea leamaš vuolgit johtui formála kategoriijas (suorgásis ja makkár máddagii dan sáhtá laktit) ja dasto čilget iešguđet suorggádusaid mearkkašumiid, nu mo Konrad Nielsen lea dahkan davvisámegiela guovdu *Lærebok i lappisk* vuosttaš oasis (1979 (1926-29): 229-279).

Israel Ruong fas lea nákkusgirjjistis bitonsámegiela vearbasuorggádusaid birra (1943) váldán vuolggasadjin vearbaid semantihka, ja meroštallá mearkkašumikategoriijaid mearkkašumivuostálasvuodaid vuodul. Mearkkašumi vuostálasvuodat sáhttet su mielde ásahuvvot sierra vearbamáddagiin, omd. *bidjat - bardit* (simultána x frekventatiiva vuostálasvuohka, ”x” čájeha vuostálasvuoda) dahje *guođđit - báhcit* (transitiiva x intransitiiva), muhto dábálemos lea dattetge ahte hámiin lea seammá máttaávnnas, nu go omd. frekventatiiva x momentána -suorggádusain, omd. *cábmit - cámeštit, čuollat - čuolastit*. (Ruong 1943: 9.)

Ruong mielde (1943: 7) leat njeallje váldoluohká, mat meroštallet vearbba mearkkašumiluohká: 1) intransitiiva – transitiiva (omd. *báhcit - guođđit*), 2) inaktiiva – aktiiva (*nohkkat – nohkadit*), 3) kursiiiva – mutatiiva (omd. *oađđit – nohkkat*) ja 4) duratiiva – frekventatiiva – momentána, maid erohusa son govvida áigelinjái (gč. 3. govvosa).

Govus 3 Duratiivva, frekventatiivva ja momentána suorggádusaid áigelinját (Ruong 1943: 7).

- 1) _____ oktilaš dáhpuhuvvan (duratiiva)
- 2) ----- geardduhuvvi dáhpuhuvvama (frekventatiiva)
- 3) . punktuála dáhpuhuvvan (momentána)

Ruong gal namuha ahte suorggádusaid meroštallamii dárbbášuvvo álo sihke mearkkašumi kategoriija ja giellaoahpalaš kategoriija, daningo seammáin vearbasuorgásiin sáhtta dábálaččat suorggídit mánngga mearkkašumi kategoriijai gullevaš suorggádusaid, ja seammá mearkkašumikategoriijas fas geavahuvvojit dávjá eanet go okta suorggis. Son fuopmášuhttaga nákkusgirjji álggus ahte rievtti mielde lea seammá goappá vuogi, morfologiija vai semantihka, geavaha suorggádusaid guorahallama vuodđun, go dat dušše váikkuha dasa leatgo giellaoahpalaš dahje mearkkašumi kategoriijat bajilčálan vai vuolit bajilčálan (Ruong 1943: 3-5).

Klaus Petter Nickel maid giedahallá vearbasuorggádusaid davvisámegiela giellaoahpastis (1994 (1990): 221-293). Su bargu vuodđuduvvá čielgasit Nielsena bargui, muhto son sirre suorggádusaid vuos dan mielde leatgo dat suorggiduvvon nomenis (denominála suorggádusat) vai vearbbas (deverbála suorggádusat), ja de juohká suorggádusaid mearkkašumiluohkáide ja čilge daid váldomearkkašumiid. Sus lea nappo maid bajimuččas semantihkalaš kategoriseren.

Nils Øyvind Helander dat ovddimužžan čilgii suorggádusaid sámegillii (1993 (1992): 19-54). Son váldá Nielsena láhkai vuodđun suorggádusaid morfologiija, ja čilge sierra mearkavuogádaga vehkiin máddaga rievdadusaid suorggidanproseassas. Mearkkašumiluohkáid son govvida hui oanehaččat.

Mañimuš logijagis leat maid albmonan guokte váldofágabarggu vearbasuorggádusaid birra. Anders Kintal (2000) lea čállán (julevsámegillii) julevsámegiela vearbasuorggádusaid birra ja Laila Susanne Sara (2002) Guovdageainnu nuoraid vearbasuorggádusaid geavaheami birra. Anders Kintal čuovvu Nickela ovdanbuktinvuogi, mas son čilgesta mearkkašumiluohkáid, makkár suorgásat dain geavahuvvojit ja dasto makkár máddagiidda dat laktásit. Son maid lea buohtastahtán man ollu nuorat ja rávisolbmot geavahit suorggádusaid. Laila Susanne Sara fas buohtastahtta skuvlanuoraid giela boarrásut čállosiiguin ja áviisateavsttaiguin ja guorahallá dan vuodul mo suorggádusaid geavahus lea rievdamin.

Pekka Sammallahti lea dasto čállán vuos artihkkala (2004) giellaoahpalaš suorggideami birra ja almmustahtán vel láidehusa cealkkaoahpu dutkamii (2005), mii buktá odđa jurdagiid buot suorggádusaid giedahallamii. Ovdanbuvttáge vearbbaid kategoriserema su barggu vuodul.

4. VEARBBAID KATEGORISEREN

4.1 Suorggádusaid sadij vearbbaid kategoriseremis

Nils Øyvind Helandera mielde (2001: 30) vearbbaid sáhtta juohkit giellaoahpalaččat njealjelágan dovdomearkkaid vuodul: sojahanluohkkán, suorggádusluohkkán, semantihkalaš luohkkán ja syntávssalaš luohkkán.

4.1.1 Veahkkevearbbat, kopula ja sisdoallovearbbat

Sammallahti geavaha láidehusastis cealkkaoahpu dutkamii (2005: 214-215) sihke syntávssalaš ja semantihkalaš sárgosiid go son juohká vearbbaid veahkkevearbbaide (álgit, leat, dáidit jna.), kopulaverbii (leat) ja sisdoallovearbbaide, dan mielde makkár dependeanttaid vearbbat nammadit, ja ásahtigo dat dilálašvuodaid. Veahkkevearbbat ja kopulavearba eai okto ásat dilálašvuodaid, nu mo sisdoallovearbbat dahket.

4.1.2 Partisipánttaid nammadeapmi

Sisdoallovearbbaid Sammallahti juohká viidáseappot dan mielde makkár partisipánttaid dat nammadit, omd. intransitiivavearbbat váldet subjeavtta, passiivavearbbat čihket doaimma ageantta (mii lea vástideaddji aktiivavearbbaid subjeaktan), kausatiivavearbbat váldet subjeavtta ja syntávssalaš objeavtta nu ahte objeakta vástida vuodđovearba subjeavtta ja nu ain (Sammallahti 2005: 214-215).

4.1.3 Aspektuála luohkát

Sammallahti (2005: 217) juohká sisdoallovearbbaid maiddái aspeavtta mielde. Son logahallá oktiibuot 11 aspektuála vearbaluohká:

- a) inkoatiivavearbbat almmuhit, ahte juoga álgá dáhpáhuvvat, omd. *vuoddját, borget, čirrot, viehkalit, ihtigoahtit*
- b) subitiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá johtilit, omd. *jápmilit, sávvalit, dadjalit, suohkulit, čurvestit, čohkkedastit, muitalastit*
- c) momentánavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá oktii, omd. *čurvet, suhppet, hoigadit, čorbmadit, hurgalit*
- d) deminutiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá unna mearážis, omd. *attestit, mitalastit, nohkastit*
- e) konatiivavearbbat almmuhit, ahte juoga ii ollašuva, omd. *oastálit, vuovdalit*
- f) frekventatiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá mángga háve maññálága, omd. *johtalit, luoddut, dolvvodit, suohpput*

- g) distributiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá mángga háve nu ahte vearbba almmuhan doaimma ollašuttet mánga subjavevta maŋŋalágaid, omd. *boahthalit, johtalit, nohkadit*
- h) fortuitiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá duollet dälle, omd. *rohttestallat, luoikkahastalit, čuorvuladdat*
- i) duratiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá guhká, omd. *boađadit, čohkkádit, čuččodit, hurgguhit*
- j) duratiiva-deminutiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá guhká muhto láivvet, omd. *čohkohallat, oadašit, jodašit*
- k) duratiiva-intensiivavearbbat almmuhit, ahte juoga dáhpáhuvvá guhká ja vuommálaččat, omd. *bealkkihít, cielahit, jearahit* (Sammallahti 2005: 217.)

Aspektuála iešvuodaid sáhtta dasto juohkit dan mielde ovdanbuktet go dat progressiiva aspeavtta vai kvantitatiiva aspeavtta. Progrešuvnna aspektii gullá Sammallahti mielde

- a) inkoatiiva (dahje ingressiiva = mii álgá) progrešuvdna, omd. *vuoddját, viehkalit,*
- b) ii-terminatiiva (=mii ii leat nohkan) progrešuvdna momentána dilálašvuodain, omd. *lea bávkkeheame `fargga bávkkeha`*
- c) ii-terminatiiva progrešuvdna ii-momentána dilálašvuodain, omd. *oast-al-it, lea oastime, ja*
- d) terminatiiva (= mii lea nohkan) progrešuvdna, omd. *lea oastán* (Sammallahti 2005: 38.)

Nickel geavaha vehá eará doahpagaidd govvidettiinis progrešuvnna aspeavtta, iige leat váldán dasa mielde go progressiiva ja perfektiiva aspeavtta (Nickel 1994 (1990): 457- 458).

Kvantifiseremis lea Sammallahti (2005: 37-38) mielde vejolaš earuhit iešgudetlágan aspeavttaid, mat dihttojit oaivesáni ja dan dependeantta¹⁵ gaskavuodas ja vuodđovearbba ja suorgása gaskavuodas. Logahalan dás daid, main lea mearkkašupmi vearbasaorggádusaid dáfus:

¹⁵ Sániid syntávssalaš gaskavuohhta govviduvvo oaivesáni ja dependeantta (merrosa) gaskavuohthan (Sammallahti 2005: 20). Buot dependeanttain lea semantihkalaš funkšuvdna oaivesániset hárrái, ja Sammallahti juohká oktiibuot 12 semantihkalaš funkšuvnna njealji jovkui: dievasmahtti, govvideaddji, sajušteaddji ja kommenterejeaddji funkšuvdna. (Ibid.: 34.) Govvideaddji semantihkalaš funkšuvnna leat: modifiseren (*Máhtte lea rikkis*), kategoriseren (*báhppa Stofeleahhta*), determineren (*dát sabehat*), kvantifiseren (*golmmat sabehat*) ja predikeren (*Máhtte manai vuojadit*). (Ibid.: 37-38.) Kvantifiseremis dependeanta almmuha oaivesáni dahje kodependeantta referántta logu dahje eatnatvuoda dahje dan doaimma intensitehta maid oaivesátni (dábálaččat vearba) buktá ovdan.

- a) Limitatiiva (=ráddjejeaddji) kvantifiseren, omd. *bora-st-it*
- b) Multiplikatiiva (=geardduheadji) kvantifiseren, omd. *vuohht-al-it*
- c) Distributiiva (=vurrolaš) kvantifiseren, omd. *boaht-al-it*
- d) Fortuitiiva (=soaittáhatlaš) kvantifiseren, omd. *rohhte-stalla-t*
- e) Sekventiála (= maŋŋálaš) kvantifiseren: *boaht-al-it*
- f) Duratiiva (= bistimii guoski) kvantifiseren: *oađ-aš-it*
- g) Punktuála (= bistuhis) kvantifiseren: *Máhtte jávkk-ih-ii*.

4.1.4 Juohku valeansaiešvuodaid vuodul

Vearbbat sáhttet oažžut dependeantan (mearusin) aktuáhtoriid, statutiivvaid, predikatiivvaid ja satellihtaid. Sámegeiela sisdoallovearbbaid sáhtttá juohkit dan mielde makkár valeansaiešvuodát dain leat, omd. persovnnahis intransitiivavearbbat eai váldde aktuáhtoriid eaige oblikutiivvaid, habitiivavearbbat váldet eaiggátparticipántta ja subjeavtta, lihkanavearbbat váldet subjeavtta, iešgudetlágan sajuštanstatutiivvaid ja infinihtapredikatiivva jna. (Sammallahti 2005: 218-220.)

Vearbasuorggádusat maid juohkásit valeansaiešvuodaid vuodul, namalassii dan mielde leago suorggádusas seamma valeansa go vuodđosánis. Jos suorggádusas lea eará valeansa go vuodđosánis, lea sáhka valeansarievdadeaddji suorggideamis, mii gohčoduvvo maiddái giellaohpalaš suorggideapmin. Das vuodđovearbbain suorggiduvvojit iešgudetlágan passiiva-, kausatiiva-, refleksiiva-, resiprohka- ja desideratiivavearbbat. (Sammallahti 2004: 68.) Ovdamearkka dihte gielddasámi vuodđovearba *pāssə* _{sáG} `bassat` lea transitiivvalaš, ja eaktuda ahte cealkagis lea verbála lassín sihke subjeakta ja objeakta. Das suorggiduvvon refleksiivavearba *pāznəddə* _{sáG} `basadit` fas lea intransitiiva, ja eaktuda verbála lassín dušše subjeavtta. Dakkár suorggideapmi fas, mii ii rievdat vuodđovearbbas valeanssa, gohčoduvvo modifierejeaddji suorggideapmin, dahjege aspektuála suorggideapmin (Sammallahti 2004: 68, ISK 2005: 180). Das suorggis modifiere sátnemáddaga mearkkašumi rievdatkeahttá dan valeanssa, omd. *pāssə* _{sáG} `bassat` > *pāsslə* _{sáG} `basastit`. Modifiseremis vuodđoverbii lasihuvvo aspektuála mearkkašumi, omd. *pāsslə* _{sáG} ovdanbukttá ahte doaibma čadahuvvo johtilit dahje ahte dat bistá dušše oanehis áiggi (subitiiva dahje deminutiiva mearkkašupmi). Vuodđovearbbas ja modifierejuvvon suorggádusas lea nappo seammá syntávssalaš juohkášupmi (Hakulinen & Karlsson 1995 (1979): 241).

5. SUORGGIDANMORFOLOGIIJA

Suorggideapmi, dahje derivašuvdna, lea vuohki ráhkadit ođđa sániid, dahje leksemaid.

Suorggideamis fertejit dábálaččat leat unnimusat guokte ovttadaga, namalassii ovttadat mas lea semantihkalaš sisdoallu, omd. *čaipmat* ja ovttadat mii nuppástuhtá dan mearkkašumi, omd. suorggis –*hit*, boadusin šaddá *čaimmihit*, mii lea ođđa leksema (gč. Turi 1997: 8). Nu gohčoduvvon nollasuorggideamis ođđa sátni sáhtá šaddat suorgása hagage, omd.

*fish*_{SUBSTANTIIVA} > *fish*_{VEARBA} (Matthews 1991: 65).

5.1 Suorggideami váldodoahpagat

5.1.1 Suorgásat

Suorggis lea čadnojuvvon morfema¹⁶, dahjege affiksa, mii laktojuvvo sátnái, dahje rievtti mielde sátnemáddagii, nu ahte boadusin šaddá ođđa sátni (leksema), dahjege sátnemáttá (Turi 1997: 45). Sámeielas vearbbat suorggiduvvojit suffiksuorgásiiguin, mat laktojuvvojit sátnemáddaga lohppii, omd. *jurr't-lə*_{sáG} `jurdilit`. Eará gielain geavahuvvojit maiddái prefivssat, mat laktásit sáni álgui, omd. ruoššagielas *po-čitat* `logastit` ja dárogielas *for-kaste* `hilgut`. (Ibid.: 12.)

5.1.2 Vuodđosátni

Vuodđosátni lea sátni, mas suorggideamiin ráhkaduvvo ođđa leksema dahjege suorggádus. Vuodđosátni sáhtá leat jogo suorggitkeahtes sátni dahje suorggádus, omd.

(5.1) *kullə*_{sáG} `gullat` > *kulltlə*_{sáG} `guldalit` > *kulltlasstə*_{sáG} `guldalastit`.

Manjit dáhpáhusas suorggideapmi gohčoduvvo viidáseappot suorggideapmin. Dán láhkai sáhttet šaddat suorggádusráiddut, main njuolla čájeha guđe guvlui suorggidanproseassa ovdána. Buot háviid ii sáhte gal sihkkarit dadjat goabbá sátni lea suorggiduvvon goappás (gč. 5.2.2 korrelašuvnna birra), ja heivege dalle hállat suorggádusgihpuid dahje –bearrašiid birra (gč. 5.2.5). (Suihkonen 1994: 12.) Muhtimin vuodđosáni sajis sáhtá maid leat deskriptiivvalaš jietnadatráidu, dahje vuodđosátni sáhtá váilut (ISK 2005: 182). Vuodđosátni sáhtá dakkár dáhpáhusain leat jávkan gielas dahje suorggádus sáhtá leat ráhkaduvvon nuppi suorggidanráiddu analogiijain. Vuodđosátni dahje ruohtas lea dalle dobbeleappos suorggidanráiddus, omd:

(5.2) *njāvkle*_{SVKLI6: 16, sáG} `njávgut` > Ø > *njāvkk-*.

¹⁶ Čadnojuvvon morfemat eai sáhte eksisteret iehčanasat. Luovos morfemat (omd. sátnemáddagat) gal sáhttet.

5.1.3 Sátnemátta

Suorggádusa sátnemáttan gohčodan dan oasi, mii báhcá go suorggádusas čuldojuvvo maŋimuš suorggis, omd.

(5.3) *oarsə*- lea *oarsəstə* EI46:14 sáG `orustastit` -suorggádusa sátnemátta.

(5.4) *oar*- lea *oarsə* GMKOS87:11 sáG `orustit` -suorggádusa sátnemátta.

Ruohtasin fas gohčodan dakkár sátnemáddaga oasi, mii ii geavahuvvo iehčanas lekseman, ja mas ii leat makkárge suorggis, omd. *oar*- ovdamearkkas (5.4) dahje *njāvk*- ovdamearkkas (5.2). Ruohttasis lea álo dušše okta morfema¹⁷.

Muhtun suorgásat, omd. *-j*- ja *-l*-, laktásit dušše máddagii, mii lea gievrrias dásis:

(5.5) *suəhpə* `suohppet` > *sūhp`je* sáG `suhppet`

(5.6) *moaššə* `vuoidat` > *moaššlə* sáG `vuoiddastit`

Muhtun suorgásat, omd. *-č*-, fas laktásit dušše máddagii, mii lea geahnohis dásis, omd.:

(5.7) *cāgge* `coggat` > *coagče* sáG `cokkadit`.

Muhtun suorgásat fas sáhttet laktásit sihke gievrrias ja geahnohis dási máddagii, omd. *-s*-:

(5.8) *ānnə* `atnut` > *ānnsə* `buđaldišgoahit, doaimmahišgoahit, ru. zanjat` sja`_{přv.} ` (gievrrias mátta) – *ānsə* `atnilit` (geahnohis mátta). (Kert 1987: 94- 95.)

Gievrrias ja geahnohis máddaga lassin gieldda- ja darjjisámegielas lea erohus maiddái guomáiduvvan ja guomáiduvakeahtes máddaga gaskkas (Kert 1971: 130-131). Kert (1987: 95) ovdanbukta A. A. Antonova dieđuid vuodul ovdamearkkaid das, ahte seammá vuodđosánis leat suorggiduvvon suorggádusat golmma iešgudetlágan máddagis, omd.:

(5.9) vuodđosátni *šurr* `stuoris` > *šurrχə* `stuoridahttit` (gievrrias mátta) ~ *šurrχə* `stuorášit, atnit menddo stuorisin` (geahnohis garra mátta) ~ *šur'χə* `stuoridit` (geahnohis dipma mátta).

Sullasaš girjáivuoda máddaga dáfus čájeha maid suorggádusgihppu

(5.10) *ānnə* `atnut` > *ānnsə* `buđaldišgoahit, doaimmahišgoahit, ru. zanjat` sja`_{přv.} ` – *ānsə* `atnilit` – *ān'cə* `dohppet, váldit (vrd. su. anastaa)`.

Dán barggus namuhan ovdamearkkasuorggádusaid ja daid vuodđosániid álo vuodđohámis, inge nappo sirre máddaga ja suorgása.

¹⁷ Abstrákta vuodđoovttadat mas lea hápmi, sisdoallu ja funkšuvdna. (Turi 1996: 12).

5.1.4 Suorgásiid ovttahttin

Vuodđovearban sáhtta maid leat suorggádus, ja suorgásat sáhttet ovttahtuvvat nu ahte daid semantihkalaš sárgosat ovttahtuvvet seammá vearbbas (ISK 2005: 302). Ovdamearkka dihte *sūr'kχəllə*-suorggádus lea suorggiduvvon čuovvovaččat:

(5.11) *sūr'rkə* `suorganit` > *sūr'kχə* `suorggahit` (kausatiivasuorggis -χ-) >

sūr'kχəllə `suorggahallat` (frekventatiivasuorggis -ll-) cealkagis *tun pienna*

pāṛṇē, māi^dt sūr'gχp'laχ mōnv? TH276:10, sáG `sinä koiran poika, miksi [mitä]

säikyttelet minua? (= don beatnaga bárdni, maid suorggahalat mu?)`

sūr'kχəllə-suorggádusa mearkkašupmi lea nappo sihke kausatiiva ja frekventatiiva.

Suorgásiin lea dihto hierarkija, man mielde dat sáhttet goallustuvvot mañjálágaid. Kert (1987: 97) logahallá suorgásiid, mat sáhttet laktásit dušše sátnemáddagiidda, mat eai leat suorggiduvvon, dat leat: -je-, -l-, -n-, -o-, -t-, -χ- -č-, -š-. Suorgásat, mat sáhttet laktásit maiddái suorggiduvvon sátnemáddagiidda, leat su mielde -əll- (-əln-), -ədt-, -uvv- (-uvn-), -ušš-, -asšt-, -aχχt-, -ənn-. (Kert 1987: 97-) -s-suorgása Kert ii namut goappáge ráiddus, muhto ovddit joavkku ovdamearkkaid gaskkas leat maiddái -s-suorgásiin suorggiduvvon sánit, nu mo

(5.12) *vadtə* `časkit, fáđđut` > *vadsə* `časkilit, fáđđulit`

Rievtti mielde leat -s- ja -ass`-t- seammá -s(t)- suorgása variánttat ja -n- ja -ənn- seamma -n(t)-suorgása variánttat, mat juohkásit fonologalaččat dan mielde leatgo dat historjjálaš vokálaguovddáža vai soggevokála mañis.

5.2 lešguđet suorggidanvuogit

5.2.1 Jeavddalaš suorggideapmi

Jeavddalaš suorggidemiin oaivvilduvvo suorggideapmi, mas vuodđosáni máddagii lasihuvvo suorggis. Jeavddalaš suorggideapmi lea struktuvrralaččat, sihke morfologijja ja semantihka dáfus, čadačuovgi dahjege transpareanta. Dat mearkkaša earret eará ahte dábálaš hálli nagoda spontánalaččat ovttahttit suorggádusa máddaga dan etymologalaš vuodđosátnái, ja ahte suorggis geavahuvvo dábálaš funkšuvnnastis. Karlsson bidjá vihtta eavttu jeavddalaš suorggideapmái:

- 1) suorggideami semantihkalaš, syntávssalaš, morfologalaš ja morfofonologalaš eavttuid sáhtta meroštallat dárkilit
- 2) suorgása semantihkalaš ja syntávssalaš funkšuvdna lea álo seamma
- 3) suorggádusaid mearkkašupmi lea čađačuovgi (transparenta): dan sáhtta meroštallat oppalaš dulkonnjuolggadusa vuodul, go beare dovdá sihke vuodđosáni ja suorgása mearkkašumi
- 4) suorggádusat leat morfologalaččat čađačuovgit: vuodđosáni vuodđohámi ja suorgása morfofonologalaš oktavuohta lea jeavddalaš ja
- 5) vuodđosátnin lea iehčanas leksema, iige bázahusmorfa. (Karlsson 1983: 246-247.)

5.2.2 Korrelašuvdnasuorggideapmi

Leksemat, main lea oktasaš fonologalaš máttáávnnaš, muhto main goabbáge ii leat nuppi vuodđosátni, iige nappo sáhte dadjat ahte nubbi livččii suorggiduvvon nuppis, gohdoduvvojit korreláhttan, omd. *čuoggut - čugget* lea korreláhttabárra. Beallekorreláhttan Ruong gohčoda dakkár korreláhtaid, main lea oktasaš vuodđosátni, muhto main ii sáhte dadjat ahte nubbi livččii suorggiduvvon nuppis, omd. *duivi > duivet – duivanit*. (Ruong 1943: 12-13.)

Korreláhttagaskavuohta ovdanbuktojuvvo dán dutkamušas jurddasázuin korreláhttasániid gaskkas, omd.

- (5.13) *āvvtā* _{saG} `ligget` > *āvvtlā* _{saG} `liggestit` – *oavtnā* _{saG} `liekkadit`, omd. *jēm̄ine oavtant* _{IVM32:31 saG} `liekkada eatnama` ja *pugk navtat` ja cyzzrat` oavttlast m̄in čārāšt* _{IVM32:33 saG} `buot ealliid ja cizāžiid, liggesta min duoddaris`.

Saukkonen fas oaivvilda ahte go guovtti suorggádusas váilu oktasaš vuodđosátni, ja lea eahpečielggas goabbá lea suorggiduvvon goappás, de sáhtta dábálaččat goit čuočuhit ahte mearkkašupmi mearrida suorggidanortnega. Jos bálldalága leat dušše momentána- ja frekventatiivavearbbat, de su mielde lea lunddolaš suorggidanortnet momentánas frekventatiivavuhtii, daningo geardduhuvvi dahkan ii sáhte dáhphuvvat fáhkka, muhtto fáhkka dáhphuvvan gal sáhtta geardduhuvvat. Su mielas lea ortnet: *riuhtaista` gaikkehit` > riuhtoa` gaikut`* iige nuppi gežiid. Nykysuomen sanakirja mielde gal vuodđosátni lea *riuhtoa*. Deskriptiiva giellaoahpain dadjet dakkár dáhphusain dušše ahte vuodđosátni váilu. (Saukkonen 1970: 198.)

Korrelašuvdnasuorggideapmin gohčoduvvo dan vuodul suorggideapmi, mas korrelašuvdnabáraid dahje –ráidduid analogiain leat suorggiduvvon odđa korreláhtat, main ii leat etymologalaš vuodđosátni gielas. Suihkonen (1994: 18-19) namuha čuovvovaš ovdamearkkaid:

(5.14) sátnemátta	kausatiivasuorggádus	kaus.-fr. suorggádus
(5.15) <i>piilo-</i> `čiehká` :	<i>piilotta-</i> `čiehkát` :	<i>piilottele-</i> `čiehkát (fr.)
(5.16) <i>juoppo</i> `juhkki` :	∅ :	<i>juopottele-</i> `jugadit`
(5.17) <i>pallo</i> `spábba` :	∅ :	<i>pallottele-</i> `spáppastallat`

Mu dutkanmateriála rájálašvuoda geažil ii leat vejolaš namuhit dakkár ovdamearkkaid gieldda- dahje darjjisámegielas.

5.2.3 Sátnemállesuorggideapmi

Sátnemállesuorggideapmi lea korrelašuvdnasuorggideami vuollešlájá, mas odđa suorggádus suorggiduvvo konkrehta mállesáni dahje –sániid vuodul (Suihkonen 1994: 19). Mu dutkanmateriálas dakkár gaskavuoda čájeha (5.19), mii lea suorggiduvvon (5.18) analogiijain. (5.19) suorggádusa ruohtas lea deskriptiivvalaš jietnadatráidu:

(5.18) *kugk'χə* `čuorvulit` > *kugχəllə* SAK32:20, sáG `čuorvut`.

(5.19) *kronk-* > *kronkχəllə* GMKO158:6, sáG `ruņkit (fr.)` : *kuəd· al'ń kuχt karneś alka kiersε.λλεv ja luvtjev (kronkhellεv)*: *kronk, kronk, kronk, aija puadd, kronk, kronk, kronk, aija puadd* GMKO158:6, sáG `nad vežoj dva voronenka letajut i karkajut: kar, kar, kar, deduška idet, kar, kar, kar, deduška idet (= goađi alde guokte gáranasčivgga girddašeaba ja levddeba (ruņkiba): ruņk, ruņk, ruņk, áddjá bohtá, ruņk, ruņk, ruņk, áddjá bohtá`.

Sátnemállesuorggideamis lea Ráisänen mielde (1978: 339) sáhka erenoamážit dalle, go suorggádusas ii leat sierra vuodđosátni, nu ahte suorggádusas sáhtta nappo sirret dušše ruohtasa.

5.2.4 Regressiiva suorggideapmi

Árbevirolaš suorggidandutkamis lea leamaš dáhpin oaidnit suorggideami proseassan, mas vuodđosánis suorggiduvvo suorggádus, mas fas viidáseappot sáhtta suorggidit odđa suorggádusa. Suorggidangaskavuodat eai leat dattetge álo ovttageardánis $a > b > c$ –

gaskavuodat dušše ovttá guvlui. (Räisänen 1978: 330.) Suorggideapmi sáhtta maid dáhpáhuvvat nuppi guvlui, nu ahte vuodđosáns njaldojuvvo eret suorggis. Dakkár regressiiva suorggideapmi lea dábalaš erenoamážit loatnasániid (ja erenoamážit substantiivvaid) heiveheamis. Namuhan dás ovdamearkka, maid Laila Susanne Sara lea ovdanbuktán váldofágabarggustis (2002: 39):

(5.20) *noavkalit* `doapmat borrat` > *noavki* (regressiiva suorggádus) > *noavkkuhit*
`čorget noavkkiin`.

Deskriptiiva govvádusas veajášii noavki-sátni adnojuvvot (5.20) suorggádusbearraša vuodđosátnin.

5.2.5 Suorggádusgihput dahje –bearrašat

Go váldá vuhtii korrelašuvdnasuorggideami luonddu, ja regressiiva suorggádusaid vejolašvuodaid, ii leat buot háviid relevánta hállat suorggádusráidduin, nu mo generatiiva giellaoahpas dahkko. Dávjá lea baicce vuohkkasut hállat suorggádusgihpuin dahje suorggádusbearrašiin, main vuodđosáni birra leat 8-10 suorggádusa, ja main leat seamma sullasaš morfologalaš-jietnadatlaš gaskavuodat, go mángga earáge suorggádusgihpus. Suorggádusat gullet nappo seamma sátnbearrašiin, mas sáhtta leat oktasaš vuodđosátni dahje oktasaš máttáávnna. (Räisänen 1960: 329-330.)

5.3 Leksikalisašuvdna

Leksikalisašuvdna lea tendeara, mas suorggádus vehážiidda massá suorggádusa luonddus. Suorggádusas boahdá reála sátni, iige dat šat čohkiit osiinis, muhto vižžojuvvo baicce njuolga muittus. Leksikalisašuvdna čatnásage semantihkalaš rievdadusaide. (Suihkonen 1994: 34-35.)

Aspektuála suorggádusaid leksikaliseremis suorggádusat láhppet álgoálgosaš aspektuála mearkkašumiset, iige leat šat sáhka semantihkalaš modifieremis, muhto čielga semantihkalaš rievdamis. Leksikalisererejuvvon suorggádusaid gohčodit devkes suorggádussan (vuostegeahččin čađačuovgi suorggádusaide). (Hakulinen & Karlsson 1995 (1979): 241).

(5.20) *kīhčl̥* _{sáG} `geahččalit` < *kīhce* _{sáG} `geahččat`

kīhčl̥ ja *kīhce* leat semantihkalaččat nu guhkin nubbi nuppi, ahte *kīhce* lea semantihkalaš vuodu vuodul jo iehčanas vuodđovearba.

Leksikaliseremii váikkuha sáni semantihkalaš galljivohta. Ojanen ja Uotila-Arcelli (1977: 260-261) mielde frekventatiivvat leat dávjá semantihkalaččat galjibut go momentánat, ja leat

dan geažil dávjá guhkkelii leksikaliserejuvvon dahje eai leat muđui nu čavga oktavuodas vuodđosátnái, go momentánavearbbat. Kontinuatiivvat fas leat dávjá semantihkalaččat galjibut go frekventatiivvat, ja leat maid dávjjit leksikaliserejuvvon go frekventatiivvat.

Mun guođán leksikaliserejuvvon suorggádusaid dán dutkamuša olggobeallái.

5.4 Produktiviteahtta

Nielsen čállá giellaoahpastis (1979 (1926-29): 193) ahte muhtin suorgásat leat ealli suorgásat, mii mearkkaša ahte daiguin sáhtá ain suorggidit ođđa suorggádusaid. Muhtin suorgásiid son fas gohčoda jápma suorggisin, danin go dain ii sáhte šat suorggidit ođđa leksemaid. Das lea sáhka suorgásiid produktiviteahtas.

Wiik (1978: 175) namuha ahte produktiviteahtas sáhttet leat semantihkalaš ráddjehusat, omd. momentána suorggádusaid ii sáhte suorggidit stáhtalaš vearbain, omd. *voi` sáhttit¹⁸, sure` moraštit`, omista` oamastit` ja rakasta` ráhkistit`*. Giellaoahpalaš suorggádusain leat maid syntávssalaš-semantihkalaš ráddjehusat dan hárrái, makkár argumeanttat vearbbas galget leat, omd. refleksiivavearbbaid sáhtá suorggidit dušše transitiivvearbain, maid subjekta lea dahkki ja objekta čuozáhat (Sammallahti 2005: 71). Fonologalaš eavttuid namuhin jo čuoggás 5.1.4. Wiik namuha vel morfologalaš eavttuid. (Wiik 1975: 162, 164). Orru dattetge leamen nu ahte buot sámegeiela vearbasuorggádusat leat produktiivvat, go beare váldá vuhtii daid semantihkalaš ráddjehusaid (Sammallahti 2007).

Ojanen ja Uotila-Arcelli lohkaba statistihkaska vuodul ahte frekventatiiva ja momentánaderivašuvdna lea dán áiggi suomagiela eallinfámoleamos ja produktiivaseamos deverbála suorggidanšládja. (Ojanen, Uotila-Arcelli 1977:260-261.)

5.5 Deverbála ja denominála suorggádusat

Suorggádusaid sáhtá juohkit dan mielde leatgo dat suorggiduvvon vearbain (deverbála suorggádusat) vai nomeniin (denominála suorggádusat). Eanaš momentána ja frekventatiiva suorggádusat leat deverbála suorggádusat, go daid vuodđosátni lea vearba (Sammallahti 1998: 90). Modifierema váikkuhus vuhttoge čielgasepmosit deverbála dáhpáhusain ja dain

¹⁸ Wiik namuha vearbain sátnemáddaga, mu jorgalus fas almmuha infinitiivva.

dáhpáhusain, main leat vearbakorreláhtat. Dalle modifierensuorggis lea oktavuodas nuppi verbii, mas dat earrána dagu dahje dáhpáhuvvama kvalitehta ektui. (ISK 2005: 347.)

Mánjii lea dattetge váttis árvvoštallat leago vearba suorggiduvvon vearbbas vai nomenis, eandalit jos suorggádusráiddus váilot sátnehámit, omd. davvisámegiela *spábbastallat* veadjá leat suorggiduvvon analogiijain njuolga *spábba*-sánis, dahje gaskkas soaitá goasnu leamaš sátni **spábbastit*, mii lea dasto jávkan gielas. Dakkár denominála vearbbat ja suorggádusat, main ii leat vuodđosátni, leat dattetge aspektuála luohkkáset dáfus seammáláganat go deverbála suorggádusat, maiguin dat gullet seamma luohkkái. (ISK 2005: 347.) Ruong namuha ahte rievtti mielde sáhtta dušše derivatiivvaid (jeavddalaš suorggidemiin suorggiduvvon suorggádusaid) gohčodit denominála dahje deverbála suorggádussan (Ruong 1943: 59). Dán barggus in sáhte dattetge čuočuhit, ahte dihto suorggádusa vuodđovearba ii eksistere, danin go mu dutkanmateriála lea rájálaš, iige dihto vearbba váilun nappo duodaš maidege dan geavaheami birra. Sáhtán dušše kommenteret ahte vuodđovearba ii leat geavahuvvon mu dutkanmateriálas.

6. SUORGGIDEAMI ASPEKTUÁLA SEMANTIIHKKA

6.1 Aspektuála dillešlájat

Vearbadajaldagat ovdanbuktet iešgudetlágan diliid. Aspektuála dillešlájaid meroštallamis geahčadan leatgo dat stáhtalaččat vai dynámalaččat, bistágo dilli ja leago dilli telihkalaš. Dillešlájat juhkkuojuvvojit dasto viidáseappot dan mielde leago daid ollašuttimin ageanta vai ii.

6.1.1 Stáhtalaš ja dynámalaš dilli

Vearbadajaldagat ovdanbuktet iešgudetlágan dilálašvuodaid, mat juohkásit stáhtalaš ja dynámalaš dillin. Stáhtalaš dilli bistá, iige rievdda nu guhká go mihkkege eará ii dagat dan rievdamas, omd.

(6.1) *John knows where I live.* `John diehtá gos mun orun.`

Dat lea nappo homogena dilli. Dynámalaš dilitt fas leat dáhpáhuvvamat, mat sisdollet rievdadusa, omd.

(6.2) *John is running.* `John viehká`.

Jos dáhpáhuvvama (6.2) juohká smávva bottažin, de oaidná ahte bottažat leat earáláganat nuppiideaset ektui. Stáhtalaš dili (6.3) oasážat fas leat ovttaláganat nuppiideaset ektui. (Comrie 1976: 48-49.) Momentánavearbbat govvidit dušše dynámalaš dáhpáhuvvamiid. Helander (2001: 32) čilge Jacksona¹⁹ vuodul ahte dynámalaš dilli gohčoduvvo doaibman, jos dan lea ollašuttimin heakkalaš ageanta, ja dáhpáhuvsan, jos dan ii leat ollašuttimin heakkalaš ageanta.

6.1.2 Duratiiva ja punktuála dilli

Stáhtalaš dilli lea álo duratiiva, mii mearkkaša ahte dat bistá muhtin áigge. Dynámalaš dilli (dáhpáhuvvana) sáhttá maid leat duratiiva, muhto dat bistá dušše nu guhká go dasa lasihuvvo energiija, omd. *John is running* (6.2) bistá nu guhká go dasa lasihuvvo energiija, dasto dat nohká. Sihke frekventatiiva ja kontinuatiiva vearbbat govvidit duratiiva diliid. Momentánavearbbat fas govvidit punktuála (bistuhis) diliid. (Comrie 1976: 41-42.) Dat leat álo dynámalaš dilitt (dáhpáhuvvamat).

6.1.3 Telihkalaš ja atelihkalaš dilli

Telihkalaš dilli lea dilli mas lea lunddolaš loahppačuokkis dahje boadus, omd.

¹⁹ Jackson Howard 1990: Grammar and Meaning. A Semantic Approach to English Grammar. Longman. London and New York, 12-15. Jackson geavaha telihkalaš dilis doahpaga “conclusive”.

(6.3) *John is making a chair.* `John duddjo stuolu.`

Atelihkalaš dilis fas ii leat dakkár lunddolaš loahppačuokkis, omd.

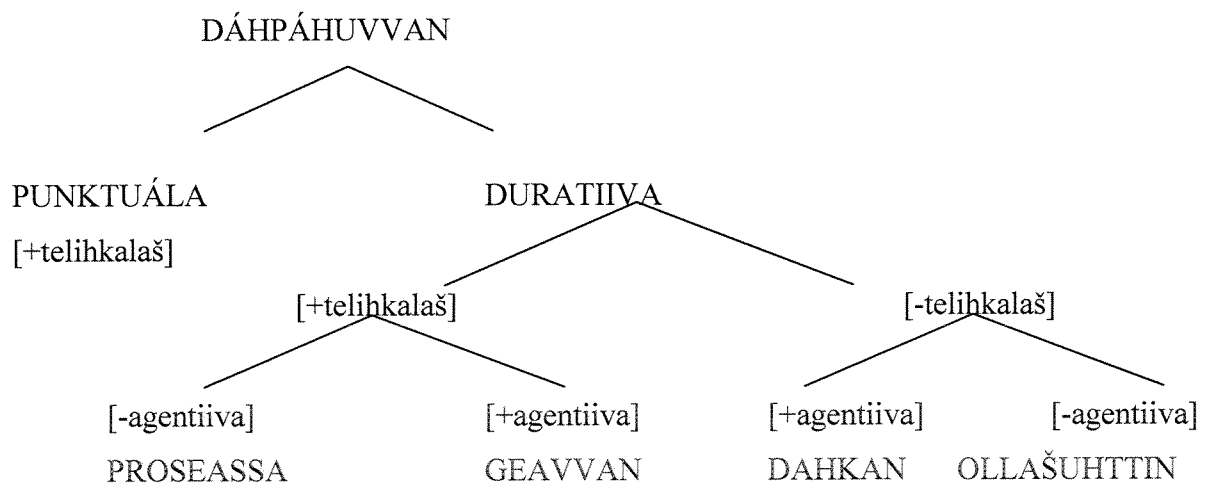
(6.4) *John is singing.* `John lávlu.`

Stáhtalaš dilit leat álo atelihkalaččat. Dynámalaš dáhpáhuvvamat fas sáhttet leat juogo telihkalaččat (6.3) dahje atelihkalaččat (6.4). Punktuála dilit (maid momentánavearbbat govvidit) leat álo telihkalaččat, ja sisdollet nappo álo lunddolaš loahppačuoggá. Ferte fuomášit ahte telihkalašvuohta lea diliid ja dáhpáhuvvamiid iešvuohta, iige sáhte hállat omd. telihkalaš vearbain, danin go seamma vearba sáhtta mánggi geavahuvvot goappáge lágan dili ovdanbuktimii, omd. (6.4) *John is singing* govvida atelihkalaš dili, (6.5) fas telihkalaš dili. (Comrie 1976: 44-45.)

(6.5) *John is singing a song.* `John lávlu lávlaga.`

Telihkalaš dynámalaš dilli, mii bistá, lea Helendera terminologia mielde juogo proseassa dahje geavvan (going-on), dan mielde lea go das ageanta vai ii. Atelihkalaš dáhpáhuvvan, mii bistá, juohkása seammaláhkai ageantta mielde dahkamin dahje ollašuttimin, gč. 4. govvosa. (Helander 2001: 32-33.)

Govus 4 Dáhpáhuvvama šlájat (heivehuvvon ISK 2005: 1435 ja Helander 2001: 33 mielde)

6.2 Momentánavearbbaid semantihkka

Momentánavearbbat almmuhit ahte juoga dáhpáhuvvá oktii (Sammallahti 2005: 217). Dat govvidit nappo punktuála (bisttuhis) dáhpáhúsaid (Ruong 1943: 26). Nickel (1994 (1990): 237) namuha momentána vearbaid mearkkašupmin ahte juoga dáhpáhuvvá oktii ja bistá

dušše bottaža. Nielsena (omd. 1979 (1926-29): 229) mielde momentánavearba sáhtta govvidit fáhkka ja oktii dáhpáhuvvama. Helander (1993 (1992): 41) fas ovdanbuktá momentána- ja subitiivasuorgásiid oktan luohkkán, ja meroštallá daid mearkkašupmin fáhkka dahje johtilis dáhpáhuvvama. Kert (1987: 98) fas ovdanbuktá golbma suorgása, mat ovdanbuktet bisttuhisvuoda ja momentánavuoda (mgnovennost`, momental`nost`).

Bajábeale meroštallamiin oaidná, ahte momentánavearbbaid váldomearkkašupmi lea ovttaháválašvuolta, muhto momentánavearba sáhtta maid ovdánbuktit subitiiva (johtilis dáhpáhuvvama) dahje deminutiiva (oanehis bistima, geahppa intensiteahta) mearkkašumi, muhtimin maiddái inkoatiiva (dáhpáhuvvama álgima) mearkkašumi. Omd. *bárggádit* lea sihke momentána (*bárggádit* oktii) ja subitiiva (*bárggádit* fáhkka), ja *viehkaliit* lea sihke momentána ja inkoatiiva (Nickel 1994 (1990): 242.)

Momentána suorggádusaid sáhtta suorggidit dušše dynámalaš vearbain, ja dat govvidit dábálaččat punktuála diliid. Stáhtalaš vearbbat govvidit joatkašuvvi dáhpáhusaid, ja momentánaid ráhkadeapmi dakkár vearbain soahká vearbaid siskkáldas luonddu vuostá. Vuodđovearban sáhttet leat sihke duratiiva ja ovttaháválaš dáhpáhuvvamiid govvideaddji vearbbat. (ISK 2005: 360.) Nickel juohká momentánavearbbaid dan mielde leatgo dain frekventatiiva vai kontinuatiiva korreláhtat, omd. *čurvet – čuorvut* (fr.), *borget – borgat* (kont.). (Nickel 1994 (1990): 238).

Progressiiva ráhkadusas momentánavearba dulkojuvvo ovddimusat dan lánkai ahte dáhpáhuvvana lea fargga ollašuvvamin: *lea bávkkeheame*. Sammallahhti (2005: 38) gohčoda dan ii-terminatiiva progreshuvdnan.

6.3 Frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbaid semantihkka

Frekventatiiva ja kontinuatiiva vearbaid semantihkalaš mearkkašumit leat oalle lahkalgaid. Frekventatiivavearbbat ovdanbuktet dáhpáhusa geardduhuvvama dahje mángii maññálágaid dáhpáhuvvama. Dat maid sáhttet ovdanbuktit ahte dáhpáhusa ollašuhhtet mángga subjavevta dahje ahte dáhpáhuvvamis leat mángga objavevta. Kontinuatiivvat fas ovdanbuktet ovddimusat dáhpáhusa bistima. Mángii seammá suorggádus sáhtta geavahuvvot goappáge mearkkašumis, iige kategoriijaid leat álo vejolaš doallat sierralágaid. (Gč. omd. Nickel 1994 (1990): 251, Suihkonen 1994: 39.)

Geardduhuvvan eaktuda, ahte ovttaskas dáhpáhuvván, maid vuodđovearba ovdanbuktá, lea perfektiiiva aspeavttas: dat lea juogo punktuála dahje duratiiva telihkalaš dáhpáhuvván. Geardduhuvvama sáhtá maid áddet joatkašuvvamin, erenoamážit jos dáhpáhus, mii geardduhuvvá bistá hui oanehis áiggi ja jos dat geardduhuvvá oanehis gaskkaiguin ja dássidit, omd. *kolista* `skállat`, *rapista* `skoahčat`, *váristä* `sparaidit`. (ISK 2005: 349.)

Geardduhuvvi dáhpáhusa oasis eai dárbbas vealttákeahhtá leat identalaččat, sáhtá baicce leat sáhka iešgudetlágan oassedáhpáhusaid ráiddus, nu movt vearbain *etsiskellä* `ozadit`, *herätellä* `boktalit`, *siirrellä* `sirddašit`, *suostutella* `hálahit` dahje *tarkistella* `dárkkistallat`. Lea iešalddes oalle hárvanaš ahte oassedáhpáhusat livčče áibbas identalaččat, ahte dat geardduhuvašedje dássidit dahje ahte dat livčče áiggi dahje báikki dáfus dárkilit ráddjejuvvon. (ISK 2005: 349.) Geardduhuvvan guhkes áigegaskkaiguin ja guhkes áigodagas lea mihtilmas habituála diliide. Dalle maid deattuhuvvo dili oktilašvuohta, omd.

(6.6) *Kikka --- karkailee epämääräisten porukoiden kanssa mökeille.* `Kikka --- lovpedaddá eahpemearálaš joavkkuiguin barttaide`. (ISK 2005: 349.)

Kontinuatiivvaid vuodđo- dahje korreláhtavearba ii govvit geardelunddot dáhpáhuvvama, muhto baicce stáhtalaš dili dahje duratiiva atelihkalaš dáhpáhuvvama, omd. *asustella* `orostallat, orodaddat` < *asustaa* `orodit`, *istuskella* `čohkohallat` < *istuksia* `čohkkát`, *katsella* `geahčadit` < *katsoa* `geahččat. Kontinuatiivvearba lea dábálaččat aspektuálalaččat seammalágan go dan vuodđovearba, muhto addá gova dili siskkáldas muhtášumis, mii sáhtá leat eahperegulára dahje soaittáhatlaš dahje maidái periodalaš dahje geardduhuvvi. Suorggádusa govvidan dilli ii leat dábálaččat homogenalaš, iige nappo leat typihkalaš dilli. (ISK 2005: 349-350.)

Wiik (1975: 154) gal váruha meroštallamis frekventatiivva ja kontinuatiivva menddo ovttageardánit. Son oaivvilda, ahte jos frekventatiivva mearkkašupmi lea geardduhuvvan, ja kontinuatiivva mearkkašupmi lea bistin, de sáhtá dan vuodul boahit loahppajurdagii, ahte frekventatiivva ja kontinuatiivva erohus ii leat relevánta, go dat lea sorjavaš vuodđovearba mearkkašumis: Jos vuodđovearba mearkkaša momentána dáhpáhusa, suorggádus lea frekventatiiva (omd. *katketa* `boatkanit` > *katkeilla* `boatkanaddat`), muhto jos vuodđovearba ovdánbuktá duratiiva dáhpáhusa, suorggádus lea kontinuatiiva. Dalle livčče frekventatiiva ja kontinuatiiva suorggádusat vuodđovearbba mearkkašumi ektui gaskaneaset komplementárat,

ja sáhtášii dadjat ahte dat hábmejit ovtta luohká, man oktasaš aspektuála mearkkašupmi livččii ahte vuodđovearbba almmuhan dáhpháhus joatkašuvvá (jogo periodalaččat dahje dássidit) muhtin áigge.

Wiik mielde frekventatiiva ja kontinuatiiiva vearbbain sáhtta dattetge gávdnat dáhpháhusa joatkašuvvama dahje bistima lassin maiddái eará mearkkašumiid. Omd. cealkagiid *Poika lukee* : *Poika lueskelee* `Gánda lohka : Gánda logada` váldoearru ii leat nuge ahte manjit govččasii oanehut dahje guhkit áiggi go vuodđovearba, muhto ahte gánda ii loga nu alla konsentrašuvnnain, ja soaita gaskkohagaid leat logakeahttage. Boatkagat bohtet soaitáhagas. Dan Wiik gohčoda soaitáhtlaš periodalašvuohtan (su. sattumanvarainen jaksoittaisuus). Jos subjeaktan lea dahkki (didolaš ollašuhti) de sáhtta leat sáhka molsašuddi konsentreremis, jos dáhpháhus eaktuda konsentrerema. Dakkár mearkkašupmái laktásit Wiik mielde maiddái fuonášumi, badjelgeahččama dahje leaikkastallama mearkkašumit. (Wiik 1975: 154-155.)

Periodalašvuohka ii Wiik mielde nappo sisdoala beare vuostálasvuoda dáhpháhusa ja dáhpháhusakeahtesvuoda gaska, muhto maiddái dáhpháhusa kvalitehta hárrái, omd. gosa guvlui lihkestat lea jođus. Son namuha ovdamearkan cealkaga *Puut uiskentelevat joessa* `Muorat vuojadit jogas`, mas muoraid vuojadeapmi ii mangeláhkai gaskkalduva periodalaččat, muorat baicce vuojadit duohkot deike jogas, nu ahte lea soaitáhagas gosa guvlui dat lihkestat. Wiik loahppakonklusuvdna lea ahte dakkár vearbbat, main lea soaitáhtlaš periodalašvuoda mearkkašupmi, leat frekventatiivvat, ja vearbbat, main ii leat dakkár mearkkašupmi leat kontinuatiiivvat. (Wiik 1975: 156-157.)

Wiik fuopmášahtta maid ahte váldomearkkašumi lassin soaitáhtlaš periodalašvuodas leat maiddái uhcahastima ja leaikkastallama (ironalašvuoda) mearkkašumit (Wiik 1975: 155). Maiddái Suihkonen namuha ahte frekventatiivvuhtii gullá dávjá maiddái geahpasvuoda dahje leaikkastallama nyánsa, dahje humoristalaš dahje ironalaš nyánsa. Muhtimin suorggis sáhtta báidnit váldovearbba mearkkašumi lossadin, rahčamuššan, omd. *se meni eikä meneskellyt* `dat manai iige manadan`. Oktasaš dakkár mearkkašumi nyánssaide lea ahte dat ovdanbuktet hálli oainnu dasa, man birra lea sáhka. Dahkan sáhtta leat leamaš áibbas áššálaš, muhto dat govviduvvo suorggádusain, mas vuhtto man oavilis hálli lea dáhpháhusas, leago dat dušši, somá, vai badjelgeahččágo son dan (Suihkonen 1994: 40, 42). Maiddái Hakulinen (1979: 261) namuha ahte frekventatiivasuorgásii laktása eahpesihkkaris geahppavuohka.

Mu dutkanmateriálas eai leat frekventatiiva- dahje kontinuatiivasuorggádusain olus geavahuvvon bajábealde namuhuvvon siidomearkkašumiiguin (ironiija, humoristalaš oaidnu, badjelgeahččan), dahje sáhtá leat ahte mun, guhte in leat gielddasámi subjeakta, in leat daid nagodan fáhtet. Danin lean válljen doalahit árbevirolaš juogu geardduhuvvi suorggádusaid (frekventatiivvaid) ja joatkašuvvi suorggádusaid (kontinuatiivvaid) gaskkas, ja geahčan dasa lassin dušše laktásago daidda deminutiiva mearkkašupmi vai ii. Deminutiiva mearkkašupmi gokčá anjke muhtin muddui dan, maid Wiik gohčoda geahppanan konsentrašuvdnan.

Sámegeiela suorggádusain lea valjis polysemiija. Frekventatiiva ja kontinuatiiva iešalddes jos dávjá realiserejuvvojit seammalágan vearbahápmiin. Daid lassin seammá vearbahápmis sáhtá leat maiddá konatiiva mearkkašupmi, omd. *oastalit* (geahččaluvvo mánggi oastit, muhto dáhpáhuvvan ii ollašuva).

Maiddá distributiiva ja fortuitiiva vearbbaide lea mihtilmas, ahte dat govvidit dáhpáhuvvama, mii bistá dahje geardduhuvvá, muhto dain lea dasa lassin sierra mearkkašupmi, ja lohkkovit danin sierra luohkkái gullevažžan. Distributiiva vearbbaide mearkkašupmi lea ahte juoga dáhpáhuvvá mángga háve nu ahte vearbba almmuhan doaimma ollašuhitet mángga subjeavtta maŋjalagaid, omd. *boahtalit, johtalit, nohkadit*. Fortuitiivavearbbain fas lea váldun dat ahte juoga dáhpáhuvvá duollet dálle, omd. *rohttestallat, luoikkahastalit, čuorvuladdat*.

(Sammallahti 2005: 217.) Kontinuatiiva suorggádusat sáhttet maid geavahuvvot deminutiiva mearkkašumis, omd. *logadit*, dahje subitiiva mearkkašumis *čuoiggadit* fitnat johtilit čuoigga gosnu`. (Nickel 1994 (1990): 252.) Sammallahti gohčoda kontinuatiiva vearbbaide duratiivan, ja atná sierra luohkkán duratiiva-deminutiivavearbbaide, mat almmuhit ahte juoga dáhpáhuvvá guhká muhto láivvet, omd. *čohkohallat, oadašit, jođasit*, ja duratiiva-intensiivavearbbaide, omd. *bealkkihít, cielahit, jearahit*. (Sammallahti 2005: 217.)

6.4 Vástagat ruoššagiela aspektuála luohkái

Ruoššagielas leat maid aspektuála luohkát. Isačenko logahallá oktiibuot 12 aspektuála luohká: ingressiivva, evolutiivva, delimitatiivva, resultatiivva, attenuatiivva, semelfaktiivva, iteratiivva, diminutiiva-iteratiivva, komitatiivva, mutuála, intensiiva-iteratiivva ja distributiiva (Isačenko 1962: 387-413).

Semelfaktiiva²⁰ vástida sámegeiela momentána vearbbaide ja suorggiduvvo jogo *-nu-* suffivssain dahje *s-*prefivssain, omd. *kašljat'*_{ipfv.} `gossat` > *kašljanut*_{pfv.} `gosádit` ja *χodit'*_{ipfv.} `fitnat` > *sχodit'*_{pfv.} `fitnat oktii`. *-s-*suorggádusaid ovtaháválašvuoda mearkkašupmi lea dattetge dađistaga jávkagoahtán, ja *-s-* lea vehážiidda šaddan perfektiiva aspeavtta ovdanbuktiin. Semelfaktiivavearbbat leatge typihkalaččat perfektiiva vearbbat (Isačenko 1962: 399, 403-404).

Momentánavuohhta čatnasa ruoššagielas álo perfektiiva aspektii, muhto ii leat dainna identalaš. Isačenko lea fuopmášuhtán ahte momentána vearbaid sáhtta suorggidit dušše dakkár imperfektiiva vuodđovearbbain, main lea frekventatiiva vearbakaraktera. (Isačenko 1962: 398.)

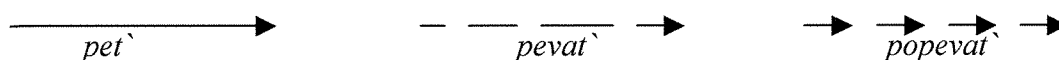
Frekventatiivvain ja kontinuatiivvain fas váilu ruoššagielas sierra formála ovdanbuktiinvuohki. Forsyth (1960: 28) gal fuopmášuhtá, ahte dálá imperfektiiva aspeavtta ovdanbukti suffivssat *-iv-/-yv-/-v-* leat historjjálaččat iteratiiva suffivssat, ja ahte iteratiiva mearkkašupmi ain lea vuohttimis ollu sekundára imperfektiivvain, omd. *vypivat'*_{ipfv.} `jugadit`. Forsyth gohčoda dattetge frekventatiivan dušše daid prefikserekeahes *-iv-/-yv-/-v-*suorggádusaid, mat ovdanbuktet habituála dáhpáhuvvama, omd. *čityvat'*_{ipfv.} < *čitat'*_{ipfv.}. Dakkár frekventatiivvat leat dábálaččat álbmoga gielas, eaige olus geavahuvvo girjjálašvuodas, eaige dan geažil leat dábálaččat mielde sátnegirjjiin. (Forsyth 1960: 28.)

Isačenko fas ii geavat frekventatiivadoahpaga aspektuála luohkáid oktavuodas, ja govvida tearpmain dušše vearbba leksikála iešvuoda (vearbakaraktera), namalassii govvidago vearba frekventatiiva vai dekursiiva (duratiiva) dili. Son fuopmášahtá ahte frekventatiiva vearbakaraktera boahá gal giellaoahpalaččat ovdan dan láchkai, ahte dušše dain sáhtta suorggidit momentánavearbaid, omd. *kolot'* `čuoggut` > *kolnyt'* `čugget`. (Isačenko 1962: 398.)

²⁰ Isačenko (1962: 398) ákkastallá momentána-doahpaga geavaheami vuostá dainna ákkain, ahte momentána-namahus (ru. *mgovennyj* – `čalbmerávkalanbodda`) čádjidahtá jurdagiid dan guvlui, ahte livččii sáhka jođánes dahje bisttuhis dáhpáhuvvamis, iige oktii dáhpáhuvvamis. Son ja mánga earáge dutki geavahit momentána vearbain namahusa semelfaktiiva. Isačenko čujuha ruoššabeale slavistihka doahpagii “odnokratnye glagoly” (ovttaháválaš vearbbat), mii su oainnu mielde govvida bures dán vearbajoavkku. (Isačenko 1962: 398.) Momentána namahus lea dattetge nu sajáiduvvan sámegeiela govvádusain, ahte geavahan dan sámegeiela suorggádusluohká namahussan. Semelfiktiivva fas geavahan ruoššagiela suorggádusluohká namahussan, vaikko mearkkašupmi leage seammá go momentánas.

Isačenko geavaha baicce iteratiiva-namahusa aspektuála luohkáid namahusain, ja sirre sieiva iteratiivvaid, omd. *pevat`_{ipfv}`lávllodit`* < *pet`_{ipfv}`lávlut`* ja deminutiiva iteratiivvaid, maid mearkkašupmái gullá maiddái geahppanan intensiteahhta, omd. *popevat`_{ipfv}`lávlestit duollet dále, ?lávlestallat`* < *pet`_{ipfv}`lávlut`*. Son govvida (gč. 5. govvosa) dáid vearbaid gaskavuoda áigelinjáguin.

Govus 5 Vuodđovearbba, iteratiivva ja deminutiiva-iteratiivva áigelinjât

Sekundára imperfektiivvat geavahuvvojit dattetge unnán aŋkke girjjálašvuodas, danin go dat leat semantihkalaččat gáržžibut go prefikserekeahthes imperfektiivvat. Sáme giela frekventatiiva- dahje kontinuatiivavearbba vásttan leage dábálaččat ruoššagiela prefikserekeahthes imperfektiivavearba, mii iešalddes ii sisdoala oktillaš mearkkašumi, muhto geavahuvvo gal maiddái habituála, geardduhuvvi ja joatkkašuvvi diliid ovdanbuktimii.

7 ASPEAKTA

Aspektadoaba veadjá leat amas mángasiidda, danin go dat ii leat sámegeielas giellaoahpalaš kategoriija (nu mo ovdamearkka dihte ruoššagielas). Čilgestan dás Comrie (1976: 2-4) vuodul vuos aspeavtta ja tempusa erohusa.

Sihke tempus ja aspeavttat relaterejit dilálašvuoda áigái, muhto goappatge láhkai. Tempus²¹ relatere dan dilálašvuoda áiggi mas lea sáhka, nuppi áigái, dábálaččat dan áigái goas olmmoš lea hállamin. Dat mearkkaša ahte dilli, mii govviduvvo preseanssain, lea áiggi dáfus simultána (seammaáigásaš) dainna áiggiin, goas dan birra hálluojuvvo, omd.

(7.1) *John is singing.* `John lávlu²²`.`

Dilálašvuolta mii govviduvvo vássán áiggi hámiin lea fas leamaš ovdal dan áiggi, goas das hálluojuvvo, omd. (7.2) dahje (7.3)

(7.2) *John sang.* `John lávllui`

(7.3) *John was singing.* `John lei lávlumin.`

Maiddá aspeavttat relaterejit áigái, muhto erohuvvet tempusis dan láhkai, ahte dat eai relatere dilálašvuoda olggobeale áigái (omd. hállanáigái), muhto baicce dili siskkáldas áigestruktuvrii, namalassii dasa gehččojuvvogo dilálašvuolta ollislažžan, vehá dego olggobealde, nu ahte das ii sirrejuvvo álgu, gaska iige loahppa (perfektiiva aspekta), vai gehččojuvvogo situašuvdna dego siskkobealde, nu ahte dan siskkáldas áigestruktuvra deattuhuvvo (imperfektiiva).

7.1 Imperfektiiva ja perfektiiva aspekta

Imperfektiiva ja perfektiiva aspeavtta čilgehusas geavahan Comrie (1976: 4) ovdamearkacealkagiid, main leat guokte vearbba guđesge:

(7.4) Eanngasiella: *John was reading, when I entered.*

(7.5) Ruoššagiella: *Ivan čital_{ipfv.}, kogda ja vošel_{pfv.}.*

(7.6) Espánnjagiella: *Juan leía_{ipfv.} cuando entré_{pfv.}.*

Manjit vearba (*entered, vošel, entré*) ovdanbuktá dili oppalašvuoltan, iige referere dan siskkáldas áigestruktuvrii. Das lea nu gohčoduvvon perfektiiva mearkkašupmi, ja gielain main lea sierra vearahápmi dađe várás, daddjojuvvo ahte das lea perfektiiva aspekta (omd.

²¹ Eanaš gielain earuhit dálá áiggi, vássán áiggi ja boahhteáiggi tempusa.

²² Sámegeiel cealkka *Jovvna lávlu* sáhtá juogo govvidit dilálašvuoda, mii lea simultána hállanáiggiin dahje dilálašvuoda, mii lea hállanáiggi manjá, danin go sámegeiela preseansa lea “non-past” (ii-vássánáiggi) ja geavahuvvo sihke dálá áiggi ja boahhteáiggi govvideapmái.

ruošša- ja espánnjagielas). Ovddit vearba fas (*reading, čital, leía*), mii čujuha John/Ivan/Juan lohkamii, čujuha doaimma siskkáldas áigestruktuvrii. Cealkka áddejuvvo dan láhkai, ahte son lei lohkamin sihke ovdal go mun bohten, ja dan maŋŋáge. Ovddit vearba ovdanbuktá nappo imperfektiivva mearkkašupmi, ja ruošša- ja espánnjagielas das geavahuvvo imperfektiivva aspekta. (Comrie 1976: 4.)

Gielain leat iešguđetlágan aspektavuogádagat. Muhtin gielain aspekta ovdanbuktojuvvo morfologalaččat, omd. ruoššagielas vearbaprefivssaiguin ja -suffivssaiguin. Muhtin gielain fas, omd. suomagielas, aspekta ovdanbuktojuvvo kásusgehčosiiguin, namalassii njuolggobjeavtta akkusatiiva/partitiiva –hámiid gaskasaš vuostálasvuodain (Dahl & Karlsson 1976: 29). Suomagiela partitiiva ovdanbuktá imperfektiivva aspeavtta ja akkusatiiva perfektiivva aspeavtta. Omd.

Ruoššagielas:	Suomagielas:
(7.7) On <i>stroil</i> _{ipfv.} dom.	Hän rakensi <i>taloa</i> . (part.)
(7.8) On <i>postroil</i> _{ipfv.} dom.	Hän rakensi <i>talon</i> . (akk.)

Goabbáge cealkka mearkkaša `Son huksii dálu`, muhto erohuvvet dan dáfus ahte (7.7) govvida ahte son lei huksemin dálu (siskkáldas áigestruktuvra deattuhuvvo, son lei huksenproseassa siste), (7.8) fas govvida huksendili ollislašvuohtan, ja indikere maiddáai ahte son lei huksen dálu gárvvisin.

Buot gielain aspekta ii leat giellaoahpalaš kategoriija. Omd. dárogiela cealkka *han spiste opp maten* ovdanbuktá gal perfektiivva mearkkašumi, muhto ii sáhte liikká dadjat ahte dárogielas livččii perfektiivva aspekta.

7.2 Imperfektiivva vuolleluohkát eaŋgasgielas

Muhtin gielain, nu go ovdamearkka dihte ruoššagielas, lea dušše okta kategoriija, mii ovdanbuktá imperfektiivva. Muhtin gielain, omd. eaŋgasgielas imperfektiivvas leat vuolleluohkát, namalassii habituála (7.9) ja oktilaš dilli, geahča 6. govvosa.

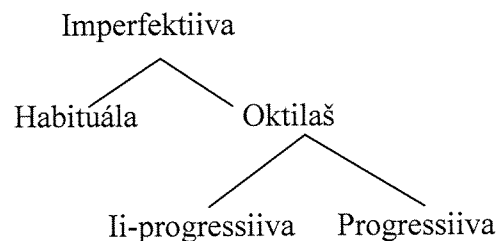
(7.9) *John used to work here.* `John lávii bargat dáppe`.

Oktilaš dilli ovdanbuktojuvvo jogo progressiivvain (7.10) dahje dábálaš veabahámiin (7.11).

(7.10) *John was working (when I entered).* `John lei bargamin (go mun bohten).`

(7.11) *John worked.* `John barggai`.

Govus 6 Eangasgiela imperfektiivva vuolleluohkát

7.2.1 Habituála

Habituála govvida dilálašvuoda, mii lea mihtilmas²³ guhkes áigodagas, omd.

(7.12) *The policeman used to stand at the corner for two hours each day.* `Boles lávii čuožžut geaidnoearus guokte diimmu juohke beaivvi.`

Habituálain ovdanbuktojuvvo nappo olles guhkes áigodaga iešvuohta, iige nuge ovttaskas dilálašvuoda iešvuohta. (Comrie 1976: 26-28.) Dilli ovdanbukto maid dakkárin, ahte das ii leat rievdadus, ja das leatge eanet stáhtalaš go dynámalaš dili iešvuođat. Dynámalašvuohta sáhtta nappo jávkat, go perspektiiva lea oppalaččut. (ISK 2005:1433.)

Muhtimin habituála mearkkašumi atnet seammán go geardduhuvvama, muhto Comrie (1976: 26-28) fuopmášuhtta ahte dušše geardduhuvvan ii ásat habituála dili, omd.

(7.13) *The lecturer stood up, coughed five times, and said...* `Logaldalli čuožžilii, gosádii vihttii, ja dajai...`

Habituála ii maid álo govvit geardduhuvvi dili, omd.

(7.14) *Ja ego znaval_{ipfv}.* `I used to know him.` (= Mun dovden [lávejín dovdat] su).

7.2.2 Progressiiva

Progressiiva ovdanbukta oktilaš dili, omd. *John was working (when I entered)* (7.10). Comrie mielde maiddái progressiiva lea imperfektiivva vuolleluohkká eangasgielas, mas lea bákkolaš juohku progressiivva ja ii-progressiiva hámiid gaskkas. Muhtin gielain fas, nu mo espánnjagielas (ja sáme-gielas), ii-progressiiva hábmi sáhtta sisttisoallat maiddái progressiiva mearkkašumi, nuba *John is singing* sáhtta daddjot guovtti láhkai:

(7.15) *Juan canta.* `Juan lávlu.`

(7.16) *Juan está cantando.* `Juan lea lávlumin.` (Comrie 1976:33.)

²³ Comrie čujuha dasa ahte gažaldat das, man dávjá ja man jeavddalaččat situašuvdna galgá dáhpáhuvvát, vai dat livččii mihtilmas, ii leat iešalddes gielladiehtagá gažaldat. (Comrie 1976:28.)

7.3 Perfeakta ja progreshuvnna aspeavttat

Giellaoahpain meroštallet mángii maiddáí perfeavtta aspeaktan (omd. Nickel 1994 (1990): 456-459). Comrie fuopmášuhtá dattetge ahte perfeakta earuhuvvá eará aspeaktamearkkašumiin dan dáfus ahte dat ii ovdanbuvtte dili siskkáldas áigestruktuvrra, muhto buorebutge guovtti áiggi gaskavuoda, namalassii dan dili áiggi, mii lea ovddit dili boadus, ja dasto ovddit dili, omd. (7.17) guoskkaha sihke dálá áiggi ja vássán áiggi. (Comrie 1976: 52.)

(7.17) *I have eaten.* `Mun lean boradan.`

Dán barggus in giedahala perfektiiivva aspeavttaide gullevažžan.

Perfeakta ovdanbuktá maid ng. terminatiiva progreshuvnna. Sammallahti (2005: 38) namuha sámegillii mihtilmas progreshuvdnadásiid čuovvovaččat:

- a) inkoatiiva (dahje ingressiiva = mii álgá) progreshuvdna, omd. *vuoddját, viehkalit*,
- b) ii-terminatiiva (=mii ii leat nohkan) progreshuvdna momentána dilálašvuodain, omd. *lea bávkkeheame* `fargga bávkkeha`
- c) ii-terminatiiva progreshuvdna ii-momentána dilálašvuodain, omd. *oast-al-it, lea oastime*, ja
- d) terminatiiva (= mii lea nohkan) progreshuvdna, omd. *lea oastán*.

Daid ii dattetge berre sehkket aspeavttain iige maiddáí aspektuála luohkáiguin.

7.4 Ruoššagiela aspeakta

Nu mo ovddabealde namuhuvvon, ruoššagiela aspeakta lea giellaoahpalaš kategoriija, mii stivre olles vearbakategoriija²⁴. Jo ieš namahus, “aspeakta”, man sáhtášii sámegillii jorgalit geahččanguovllun (ansicht, sicht), čujuha dasa, ahte juohke proseassa sáhtá „geahččat“ guovtti guovllus, ja ahte proseassa stiliserema sáhtá dasto ovdanbuktit gielalaččat. (Isačenko 1962: 347.)

7.4.1 Ruoššagiela aspeavttaid morfologiija

Eanaš ruoššagiela aspeaktahámit leat ráhkaduvvon suorggidemiin, prefikseremiin ja suffikseremiin. Suorggidanproseassa lea dáhpáhuvvon iešguđet cehkiin ja maiddáí parallealla

²⁴ Isačenko lea problematiseren dan leatgo sierra aspeaktahámit seammá vearbba sojahanhámit vai leatgo dat sierra leksemat, go dathan ráhkaduvvojit čielga sátneráhkadanvugiiguin, namalassii suorggidemiin (prefivssaiguin ja suffivssaiguin). Isačenko fuopmášuhtá ahte nu gohčoduvvon ”buhtes” aspeaktabáraid buohta earru lea giellaoahpalaš, ja vearbaid sáhtá atnit seammá paradigmii gullevažžan. Eanaš aspeaktabárain erohus ii leat dattetge dušše giellaoahpalaš, go dain lea aspeaktaerohusa lassin maiddáí semantihkalaš erohus. (Isačenko 1962: 352.)

proseassain, nu ahte olles vearbavuogádat lea dan geažil hui kompleaksa. Eanaš prefikserekeahes vearbbat gullet dattetge imperfektiivasa aspektii, omd. *čitat'*_{ipfv} `lohkat` ja *pisat'*_{ipfv} `čállit`. Dain leat dasto prefivssaiguin suorggiduvvon perfektiivavearbbat, main fas leat suorggiduvvon sekundára imperfektiivavearbbat. Dušše vearbahámi vuodul lea dattetge veadjemeahttun dadjat goabbá aspekta vearbbas leat, danin go buot joavkkuin leat spiehkastagat, ja leat maid muhtin vearbbat mat geavahuvvojit goappáge aspeavttas, ja muhtin vearbbat main ii leat aspektabárra. (Forsyth 1970: 17.)

Vuosttaš suorggidanceahkkin adnojuvvo (primára) prefikseren, mas imperfektiivasa vearbbain suorggiduvvojit prefivssaiguin perfektiivasa vearbbat, omd. *čitat'*_{ipf} `lohkat` > *perečitat'*_{pfv} `lohkat oddasit`. Ruoššagielas leat čuovvovaš produktiiva prefivssat: *v-* (*vo-*), *vz-* (*vs-*, *vzo-*), *vy-*, *do-*, *za-*, *iz-*, (*ic-*, *izo-*), *na-*, *nad-* (*nado-*), *o-* (*ob-*, *obo-*), *ot-*, (*oto-*), *pere-*, *po-*, *pod-* (*podo-*), *pri-*, *pro-*, *raz-* (*ras-*, *razo-*), *s-* (*so-*), *u-*. Primára prefikseremis šaddet dávjá odđa leksemat, go vuodđovearbbas mearkkašumi kvalifiserejuvvo, omd. *brat'*_{ipfv} `váldit` > *vybrat'*_{pfv} `válljet`. Dakkár prefikserema Isačenko gohčoda leksikála prefikseremin. Prefikserema boadus sáhtta maid leat ahte vuodđovearbbas mearkkašupmi ii kvalifiserejuvvo, muhto modifiserejuvvo, omd. *govorit'*_{ipfv} `hállat` > *zagovarivat'*_{pfv} `hállagoahtit`. Dakkár suorggádušat gullet aspektuála luohkáide. Muhtin prefivssat leat maid gohčoduvvon guoros prefiksan, go dat eai buvttet vuodđoverbii leksikála iige olus aspektuálage mearkkašumi. Isačenko gal ii dohkket daid guoros prefiksan, son oaivvilda ahte vaikko omd. *na-*prefivssas ii leat olus lassimearkkašupmi dakkár vearbabárrain go *pisat'*_{ipfv} > *napisat'*_{pfv} `čállit`, de erohus goittotge lea²⁵, vaikko leage hui unni. (Isačenko 1962: 362, 369.)

Nuppi suorggidanceahkkin adnojuvvo sekundára imperfektiviseren, mas geavahuvvojit suffivssat *-a-/-ja-* ja *-yv-/-iv-*. Vuodđosátnin leat prefikserejuvvon perfektiivvat. Suorggideami boadusin leat dávjá buhtes aspektabárrat, maid ii earut eará go aspekta, omd. *vybrat'*_{ipfv} > *vybirat'*_{pfv} `válljet`.

Suffikseremiin suorggiduvvojit maddái aspektuála luohkáide gullevaš vearbbaid, namalassii *-nu-*suffivssain. *-nu-*suorggádušain lea dábálaččat momentána mearkkašupmi, omd. *kričat'*_{ipfv} `huikit` > *kriknut'*_{pfv} `huikkádit`. (Isačenko 1962: 359.)

²⁵ Majit vearbbas deattuhuvvo bohtosa juksan, resultatiivavuoha. Dakkár unna mearkkašumi nyánsat eai dábálaččat ovdanbuktojuvvo sátnegirjjiin.

Isačenko oaivvilda ahte dušše sekundára imperfektiviseren gullá albma aspektadoahpagii, go das vuodđovearba ii kvalifiserejuvvo iige modifiserejuvvo, muhto oažžu dušše aspektamearkkašumi. Forsyth mielas dat ii oro govttolaš, go eanaš olbmot dattetge geavahit prefivssahis ja prefikserejuvvon vearbaid bárran, ja go sekundára imperfektiivaid geavahus lea nu ráddjejuvvon daid ektui (Forsyth 1970: 39). Ruoššagiela sátnegirjjiin ja giellaoahpain leat dattetge eanaš vearbbain aspektabárat, ležžet dál buhtes aspektabárat (maid dušše aspekta earuha) vai aspektabárat, main lea maiddáai eará mearkkašumi erohusat. Sigurd Strand lea ruoššagiela váldofágabarggustis *po*-prefivssa geavahusa birra fuopmášuhtán ahte áidna aspektuála luohkát, mat leat merkejuvvon Ožegova sátnegirjjiis²⁶ leat momentána (“odnokr”) ja iteratiiva (“mnogokr.”). Sátnegirjji čilgehusain boahtá dattetge ovdan, ahte namuhuvvon kategorijat gohčoduvvojit aspektan (“odnokratnyj/mnogokratnyj vid” - ‘ovttaháválaš/mánnggagardásaš aspekta’) – iige de sáhte dadjat ahte aspektuála luohkáid (Aktziionsart) -teoriija livččii ožžon olus coavcci Ruošša bealde. (Strand 2006: 10-11.)

7.4.2 Ruoššagiela aspeavttaid geavaheapmi

Ruoššagiela perfektiivavearba ovdanbuktá ahte dáhpáhus gehččojuvvo juogekeahces ollislašvuohtan, imperfektiivavearba fas ii dan daga. Perfektiiva kategoriija adnojuvvo nappo leat “merkejuvvon”, dat mii meroštallojuvvo, ja imperfektiiva lea buot eará, masa meroštallan ii gusto.

Perfektiivavearba ovdanbuktá dávjá dili rievdadusa, omd. (7.18) govvida dili, mas glássa álggus glássa lea ollis, dáhpáhusa maŋŋá fas cuovkanan.

(7.18) *On razbil_{pfv.} stakan.* ‘Son cuvkií glása.’

Perfektiivavearba govvida nappo telihkalaš dáhpáhuvvamiid. Dat sisdollet maid mearkkašumi, mas odđa dilli báhcá fápmui dassážiido nubbi dáhpáhuvván fas mielddisbuktá odđa dili. Omd. (7.19) mielddisbuktá ahte ukša lea ain jogo rabas dahje ahte dan maŋŋá dáhpáhuvvá miinu eará, omd. (7.18).

(7.19) *On otkryl_{pvf.} dver`.* ‘Son rabai uvssa’.

(7.20) *...i vyšel_{pvf.} `...ja manai olggos.`*

Dakkár doaimma ollislaš ollašuttin sáhtá leat eaktun nuppi dáhpáhusa ollašuvvamiid, omd. jos son ii rabaše uvssa, de ii sáhtáše mannat olggosge. Perfektiivavearbbat geavahuvvojit nappo dávjá maŋŋálaš dáhpáhuvvamiid govvideapmái, mat ovdanbuktojit maŋŋálaš sekveansan, omd (7.21).

²⁶ S. I. Ožegov 2005: *Slovar' russkogo jazyka.* (doaim. L. I. Skvorcov). Moskva.

(7.21) *On vstal_{pvf.} umylsja_{pvf.} odelsja_{pvf.}...* `Son lihka, basadii, gárvodii...`. (Forsyth 1970: 9.)

Imperfektiivavearbbá váldogeavahus fas lea namuhit doaibmama, dahje doaibmama šlája, omd. “čállin” lea eará doaibma go “viehkan”, “lávlun” dahje “rahpan”. Imperfektiihvain maid ovdanbuktojuvvo doaibma, mii ii leat ollašutttojuvvon dahje mii ovdanbuktojuvvo gaskan dan ollašuttima, omd.

(7.22) *On čto-to očēn` dolgo bral_{ipfv.} veščī v garderobe`* `He seemed to take av very long time to get his things out of the room` (= Son orui ádjáneamen nu guhká váldit dinggaidis molssodanlanjas).

Imperfektiivavearbbain ovdanbuktojuvvo maid dávjá konašuvdna, geahččaleapmi ollašuttit doaimma, omd.

(7.23) *Tri dnja vojska brali_{ipfv.} krepost` no ne mogli vzjat`_{pvf.} ejo`* `Golbma beaivvi geahččaledje váldit [válde] ladni, muhto eai nagodan dan váldit`.

Imperfektiivá aspekta geavahuvvo maid dakkár doaimma ovdanbuktimii, mas lea “ovdanruoktot”- mearkkašupmi, omd.

(7.24) *Da, ja čital ety knigu. Ja bral_{ipfv.} ejo v biblioteke.`* `De lean lohkan dien girjji. Mun luoikkahin dan girjerájus (indikere ahte mun lean luoikkahan ja maiddái dolvon girjji ruovttoluotta).

Imperfektiivá geavahuvvo maid dávjá biehttalancealkagiin, vuostálágaid miehtecealkaga perfektiihvain, omd.

(7.25) *Vy vzjali_{pvf.} u nego ety knigu? – Net, ne bral_{ipfv.} .`* `Váldetgo sus dán girjji? – In, in váldán. (Forsyth 1970: 15, 60.)

Mánjii navdet perfektiiavearbbá mearkkašupmin ahte dat ovdanbuvttášii ollašutttojuvvon dagu. Dan dat ii dattetge daga álo, omd. perfektiiavearbbá boahhteáiggihámit ovdanbuktet dávjá dáhpáhuvvamiid, mat eai leat vel ollašutttojuvvon (7.26), nu maiddái vássánaiggi hámit muhtimin (7.27 ja 7.28).

(7.26) *Ja skažu_{pvf.} emu.`* `Mun dajan sutnje (goasnu boahhteáiggis).`

(7.27) *On ne otkryl_{pvf.} dver`* `Son ii rahpan uvssa.`

(7.28) *On otkryl_{pvf.} by bylo dver`, no razdumal i ušel.`* `Son livččii rahpan uvssa, muhto rievdadii oainnu ja manai`

Maiddá imperfektiiavearba sáhtta govvidit ollašutttojuvvon dili, omd.

(7.29) *Včera on dolgo čital_{ipfv.} .`* `Ikte son logai guhká`. (Forsyth 1970: 12.)

Nubbi generaliseren lea ahte imperfektiiva ovdanbuvttášii álo geardduhuvvi dáhpáhuvvama ja perfektiiva fas ovttaskas dáhpáhuvvama. Dat lea gal dábálaš geavahus, muhto vuostálas geavahusge lea vejolaš, omd. (7.30) mas perfektiivavearba ovdanbukta geardduhuvvama ollislašvuohtan.

(7.30) *On obernulsja_{pfv.} neskol`ko raz.* `Son jorggehii moddii.`

Ollislaš konteavsttas perfektiivavearbbat ovdanbuktet ođđa dáhpáhuvvamiid, mat fas mielddisbuktet ođđa diliid, ja dan láhkai guddet muitalusa ovddosguvlui.

Imperfektiivavearbbat fas dábálaččat govvidit birrasa, omd. (7.31) ovdanbuvttekeahttá dynámalaš rievdadusaid.

(7.31) *Večer šumel_{ipfv.}* `Biegga šuvai.`

Progressiiva rievdadusaid imperfektiivavearbbat gal sáhttet ovdanbuktit (7.32), nu maiddáii geardduhuvvi dáhpáhuvvamiid (7.33).

(7.32) *Den` bystro temnel_{ipfv.}* `Sevnnjodii johtilit.`

(7.33) *My kričali_{ipfv.} i prislušivalis`.* `We shouted and listened for an answer` (= Mii čuorvvuimet ja guldaleimmet gullošiigo vástáduš).

Muitalusain imperfektiivavearbbat dábálaččat dollet badjin muitalusa, muhto eai jođit dan ovddosguvlui. (Forsyth 1970: 10.)

Ruoššagiela aspeavttaid geavahus juohkása maiddáii tempusiid mielde, nu ahte dušše imperfektiivavearbbaid preseansahámit geavahuvvojit dálá áiggi ovdanbuktimii²⁷. Perfektiiva vearbbaid “preseansahámit” (hámit, mat formálalaččat vástidit imperfektiivavearbbaid preseansahámiide) geavahuvvojit boahhteáiggi tempusa ovdanbuktimii.

Imperfektiivavearbbain gal maid sáhtta ovdanbuktit boahhteáiggi, muhto dušše fal veahkkevearbbain (*budu*) vehkiin, omd. *budu pisat`* `čálán (boahhteáiggis, vrd. dá. kommer til å skrive)`. Gč. 2. tabealla. (Christensen 1994 (1992): 115-120.)

Tabealla 2 Ruoššagiela aspeavttaid geavaheapmi iešguđet tempusiin (Christensen 1994 (1992): 115-120 vuodui)

	dálá áigi	boahhteáigi (dušše vearbahámiin)	vássán áigi	boahhteáigi ovdanbukto veahkkevearbbain
Imperfektiiva	x	-	x	x
Perfektiiva	-	x	x	-

²⁷ Dan birra eai leat gal buohkat ovta oaivilis, gč. omd. Forsyth 1970: 20, 29.

7.5 Gielddasámegiela aspekta?

Sámi-ruošša sátnegirjji loahpas lea gielddasámegiela govvádus, man mielde sámegiela vearbbat juohkásit golmma jovkui: imperfektiivá aspektii, perfektiivá aspektii ja vearbbaide, mat geavahuvvojit goappáge aspeavtta ovdanbuktimii. (Kuruč & al. 1985: 553.)

Imperfektiivá vearbbaide suffiksán almmuhuvvojit (muhtin spiehkastagaiguin) *-n-* ja *-č-*, mat dáhpáhusa imperfektiivá mearkkašumi lassín ovdanbuktet maiddá “harakter ego protekanija”, ‘ovdáneami luonddu’, namalassii ahte dáhpáhus lea preseanssas duratiiva, joatkašuvvi (“dejavie dlitel`noe, postojanno”) ja vássán áiggis dakkár, mii goasnu ollašuvvá. (Kuruč ja earát 1985: 553-554.) Perfektiivá suffivssat fas leat *-l-* ja *-s-* ja dain suorggiduvvon *-lasšt-*, *-sasšt-*, omd. *vānnc`lə* sáG ‘vázžilit’ – *vān`csə* sáG ‘váccašit’, < *vānn`cə* sáG ‘vázžit’.

Guovtteaspeavttat vearbbaide fas sáhtta geavahit sihke imperfektiivá ja perfektiivá mearkkašumis, ja mearkkašupmi boahdá ovdan dušše konteavstta vehkiin. Guovtteaspeavttat vearbbat leat dábálaččat vuodđovearbbat. (Kuruč & al. 1985: 554.)

Kert (1987: 97) mielde sámegiela vearbba leksikála hápmi ii ovdanbuvttá aspeavtta mearkkašumi nu mo ruoššagielas. Maiddá eará gáldut nannejit dan oainnu (ee. Aleksandra Antonova 2007). Sámi-ruošša sátnegirjji govvádus dáidá leat báinnahallan ruoššagiela vearbbaide govvidanvuohká, mas aspektajuogus lea mihtilmas sadji.

Maiddá sátnegirjji čilgehus perfektiivá ja imperfektiivá aspeavtta geavahas iešguđet tempusiin lea njuolga luoikkahuvvon ruoššagielas (gč. 3. tabealla dás vuolábealde, ja vrd. maid 2. tabeallain 7.4.3 loahpas).

Tabealla 3 Gielddasámi aspeavttáide geavaheapmi iešguđet tempusiin (Kuruč & al. 1985: 554.)

	dála áigi	boahhteáigi (dušše vearbahámiin)	vássán áigi	boahhteáigi ovdanbukto veahkkevearbbain
Guovtteaspeavttat vearbbat	x	x	x	x
Imperfektiivá	x	-	x	x
Perfektiivá	-	x	x	-

Mu dutkanmateriála gal čájeha, ahte gielddasámegeiela *-l-* ja *-s-*suorggádusat geavahuvvojit preseanssas maiddái dálá áiggi govvideapmái, omd.

(7.34) *čōnnlā`jorggehit` < čōnnā`jorrat`. Omd. kolle^oku^olav^on^oš^o p^oirs t^oš^oū^onn^ol* ТИИ266:07, sáG `kultakala pyörähti (prees.) ympäri` (= golleguoláš jorggeha birra).

(7.35) *oarsə`orustit, čohkkát vehá áiggi` < oarrə`orrut, čohkkát`. Omd. pēd^oev oarižev v^ohps kēd^oi g^oirri dāst* ГМКОS92:04, sáG `priedyt, ostanovjatsja u doma svekrovi` (= bohtet ja bisánastet vuohpa goađi gurrii).

-n- ja *-č-*suorggádusat fas geavahuvvojit mu dutkanmateriála vuodul boahtteáiggi govvideapmái veahkkevearbba haga, omd.

(7.36) *ōrnā`orodit, čohkohallat` < oarrə`orrut, čohkkát`. Omd. mun^on gu ár^onie uskem^okidčēn^o sai tanna lecc, vuančax; ár^onie gu vueiveškedēst, tel^o jel lecc, egg vuanč lehce* ГМКО128:9, sáG `esli ja sižu v nogah bol`nogo, togda leči, vylečiš`, esli v izgolov`i, togda ne leči, ne smožes` vylečit`` (= go mun čohkohalan uvssa bealde, dalle dálkkot, sáhtát; jos čohkohalan oaivvi bealde, dalle ale dálkkot, it sáhte dálkkodit).

(7.37) *oarsə`orustit, čohkkát vehá áiggi` < oarrə`orrut, čohkkát`. Omd. sarrn:* “*vu^ortsep, kueš^os pēiv čuvvan* ГМКО65:15, sáG `govorit: podoždem, kogda solnce vzojdet (bukv. zasvetitsja)` (= dadjá: vuorddašeadno dassážii go beaivi čuvvgoda).

Suorggis, mii ovdanbuktá aspektuála iešvuodaid, láide gal dulkot cealkaga vuosttamuzžan imperfektiivian (frekventatiiva suorggis) dahje perfektiivian (momentána suorggis), jos mihkkege eará cealkagis ii láide eará dulkojupmái. (ISK 2005: 349.) Dattetge suorggádusluohkáid ii sáhte atnit ideantalažžan aspeavttaiguin. Veadjá dattetge leat nu ahte gieldda- ja darjjisámegeiela aspektuála suorggádusat eanet ja eanet geavahuvvojit ruoššagiela aspektahámiid vásttan, dan birra eanet 11. kapihttala loahppajurdagiin.

7.6 Aspeavtta ja aspektuála luohkáid gaskavuohhta

Aspeaktadoaba lea kompleaksa ja gielladutkit leat geavahan ja meroštallan dan iešgudetláhkai. Erenoamážit ruoššagiela dutkama álgoáiggis gohčoduvvojedje buot vearbbaid

aspektuála iešvuodat aspektan, maiddái duratiiva, iteratiiva, momentána jna. (Serebrennikov 1960: 12-19.) Dadistaga aspektadoaba lea dattetge ráddjejuvvon dušše perfektiivvan ja imperfektiivvan, ja eará iešvuodat leat sirrejuvvon aspektuála iešvuohtan²⁸. Comrie mielde aspeavtta ja aspektuála luohkáid lávejit earuhit dainna, ahte aspeavttas semantihkalaš erohusat leat šaddan giellaoahpalažžan, aspektuála luohkái dat leat leksikaliserejuvvon (Comrie 1976: 9). Ovdamearkka dihte ruoššagielas imperfektiivva ja perfektiivva leat giellaoahpalaš kategorijjat, ja juohke háve go ruoššagielhálli geavaha vearbba, son ferte välljet goappá hámi son geavaha. Sámegielas fas ii leat dakkár bákkoalaš juohku, ja aspektuála suorggádusaid sáhtta dávjá geavahit váljalaččat vuodđovearbbain, vrd. (7.38) ja (7.39).

(7.38) *Muorain gahččet lasttat.*

(7.39) *Muorain gahčadit lasttat.*

Comrie ieš ii earut aspeavtta ja aspektuála iešvuodaid bajábeale meroštallamiid mielde. Son juohká albmonemiid baicce dan mielde leago sáhka vearbba siskkáldas (aspektuála) mearkkašumis vai olles vearbadajaldaga dahje cealkaga aspeavttas.

Kangasmaa-Minn (1993: 16) mielde vearbba leksikála mearkkašumis lea sáhka vearbba siskkáldas vuodđomearkkašumis. Stáhtalaš dili govvideaddji vearbbat, nu mo *olla`orrut`*, *elää`eallit`* ja *hokea`hoahkat`* leat semantihkalaččat imperfektiivvat. *Löytää`gávdnat`* ja *alkaa`álgit`* fas leat siskkáldas mearkkašumiset dávus perfektiivvat. Vearbba leksikála mearkkašupmi váikkuha dasa makkár diliid govvideapmái daid sáhtta geavahit, omd. momentána vearbbaiguin sáhtta govvidit punktuála diliid, frekventatiiva vearbbaiguin geardduhuvvi diliid, kontinuatiiva vearbbaiguin joatkašuvvi diliid. Sámegielas dakkár vearbbaide sáhttet laktásit struktuvrralaš dovdomearkkat, ja danin dáid mearkkašumiluohkáid ovttaštattet dávjjimusat suorggádusluohkáide. Helander (2001: 33) fuopmášuhtta dattetge ahte momentána-, frekventatiiva- ja kontinuatiivavuohta lea maiddái suorggitkeattes vearbbaide iešvuohta, omd. vuodđovearbbaid *časkit* ja *áicat* dábálemos mearkkašupmái gullá momentánavuohta. (Helander 2001: 33.)

Vearbba siskkáldas aspektamearkkašupmi sáhtta dattetge rievdat vearbadajaldaga dahje cealkaga eará argumeanttaid geažil, omd. *bargat* sáhtta geavahuvvot goappáge aspeavtta ovdanbuktímii, muhto go dasa laktojuvvo advearba *bargat gárvvisin*, de dajaldat ovdanbuktá

²⁸ Aspektuála luohkái geavahuvvojit maiddái doahpagat Aktionsart, modalité (Isačenko 1962), dahje prosedurálat (Forsyth 1970).

perfektiivu mearkkašumi. Olles cealkaga aspekta leage sorjavaš buot cealkaga argumeanttain. Nominálacealkka lea dávjá aspeavtta dáfus imperfektiivu (7.40).

(7.40) *Ilma on kaunis`Dálki lea čáppat`.*

Lokatiivacealkagat fas čujuhit dábálaččat imperfektiivii, illatiivacealkagat fas perfektiivu aspektii. (Kangasmaa-Minn 1993: 16-18.)

Cealkaga aspektii váikkuhit mángii maiddái pragmáhtalaš fáktorat, mat sáhttet gomihit siskkáldas aspeavtta, ja joba syntávssalašge aspeavtta váikkuhusaid. Omd. (7.41) dulkojuvvošii eanaš dáhpáhusain imperfektiivu luonddu govvádussan, muhto dihto dáhpáhusain (7.42) perfektiivu.

(7.41) *Lumi peitti maan`Muohta govččai eatnama.`*

(7.42) *Alkoi myrskytä ja lumi peitti maan`Šattai hirbmat borga ja muohta govččai eatnama.`* (Kangasmaa-Minn 1993: 16-18.)

8. MOMENTÁNA VEARBAT

8.1 Gieldda- ja darjjisámegiela momentána suorgásat

Gieldda- ja darjjisámegielas leat golbma suffivssa *-l-*, *-s(t)-* ja *-j-*, maiguin ovdanbuktojuvvo momentána mearkkašupmi, omd. *jurr`tlə* _{sáG} `smiehtastit` < *jurr`tə* _{sáG} `smiehttat, jurddašit`, *pōrsə* _{sáG} `borastit` < *pōrrə* _{sáG} `borrat`, *murr`ə* _{sáG} `biđgestit` - *murr`tə* _{sáG} `biđget` (Serebrennikov 1960: 34).

Kert (1987: 98) lasiha daidda vel *-ass`t-* ja *-aχχ`t-*. *-ass`t-* lea dattetge *-s(t)-*suorgása variánta, iige *-aχχ`t-*suorggisge leat mihtilmasat momentána, dat lea buorebutge kausatiiva suorggis, mii vuodđovearbba semantihka mielde sáhtá oažžut momentánage mearkkašumi omd. *koammlə* _{sáG} `velledit` > *koammlaχχ`tə* _{sáG} `vellehit`.

8.2 Momentána vearbaid mearkun gielddasámegiela sátnegirjiin

T. I. Itkonena stuorra nuortalašgiela ja guoládatnjárgga sámegielaidda sátnegirjiin, Koltan- ja kuolanlapin sanakirja²⁹ (Itkonen 1958) momentána suorggádusat leat merkejuvvon (mom.). Mánjii momentána suorggis ovtastuvvá eará suorggádusaiguin, ja seamma suorggádusas leat mánjii golbma mearkkašumi, omd. (mom.-dem.-fr.). Dábálemos ovtastupmi lea dattetge momentána-deminutiiva (mom.-dem.). Subitiiva mearkkašumi T. I. Itkonen ii leat sierra merken.

Sámi-ruošša sátnegirji (Kuruč & al. 1985) eai momentána suorggádusat dábálaččat namuhuvvo sierra. Daid vásttan leat dattetge dávjá ruoššagiela semelfaktiiva *-nut`-* suorggádusat. Muhtimin sátnegirjái lea merkejuvvon suorggádusa maŋábeallái “odnokr.” `ovttaháválaš`. Subitiiva mearkkašupmi lea muhtimin merkejuvvon “bystro” `johtilit`, deminutiiva mearkkašupmái fas čujuhit “nemnogo” `vehá` ja “nedolgo” `vehá áigge`. Muđui ferte mearkkašumi dulkot ruoššagiela jorgalusas. Merkesteamat almmuhit maid dávjá dušše ovttá geavahanvejolašvuoda, vaikko seamma vearbba leat dávjá mánjga geavahanvejolašvuoda.

²⁹ Itkonena sátnegirji siskkilda maiddá Arvid Genetza Guoládaga sámi suopmaniid sátnegirjiin sániid, nu ahte in giedáhala Genetza sátnegirjiin sierra dán oktavuoda.

Skuvlasátnegirjjiin (Kuruč & al. 1991 ja Kert 1991) ja davvisámi-gielddasámi sátnegirjjis (Sammallahti & Hvorostuhina 1991) aspektuála luohkát eai leat merkejuvvon.

8.3 Momentána vearbasuorggádusaid geavaheapmi mu dutkanmateriálas

Dán oasis ovdanbuvttán momentána suorggádusaid iežan dutkanmateriála vuodul. Ollislaš listu ii diehttelasat čága dákkár rájálaš dutkamušažii, nuba ovdanbuvttán ovdamearkkaid iešguđet suorgásiiguin suorggiduvvon momentána vearbain ja daid geavahas, ja čájehan maiddá i makkár eará mearkkašumit momentána vearbbaide čatnasit. Ovdanbuvttán vuossuorggádusa infinitiivvas, dasto suorggádusa vuodđovearbba (dahje korreláhttavearbba), ja vel ovdamearkacealkaga oktan jorgalusain. Infinitiivahámiid lean čállan sámi-ruošša sátnegirjji (Kuruč & al. 1985) čállinvuogi mielde, man lean translittereren latiinna alfabehttii (gč. translittererenvuogi 1. čuvvosis). Jos infinitiivahápmi ii leat merkejuvvon Kuruč-gáccisátnegirjái, čuovun dan dutkanmateriála čállinvuogi, mas vearba lea geavahuvvon teavsttas, ja merkestan maŋábeallái guđe gáldus lea sáhka. Muhtun sajiid lean maid ovdanbuktán sojahuvvon sátnehámi, dalle lean ruoduid sisa merkestan vearbba logu, persovvna ja áigehámi, omd. (ol. 2. p. pres.) (ovttaidlogu 2. persovvna preseansahápmi).

8.3.1 Momentána -j-suorggádusat

-j-suorggádusat govvidit ovttahávalaš dáhpáhuvvama, ja dain lea sieiva momentána (ovttahávalašvuoda) mearkkašupmi. Suorggis lea álo historjjálaš soggevokála maŋis. Omd.

- (8.1) *sūhp'e` suhppet, bálkesti' < suəhpə` suohpput, bálkut`*. Omd. *puḡk kušḡi'dt sūḡḡja^m* TI1259:07, sáG `[otanpa ja] viskaan (pois) kaikki palat` (= buot bihtáid bálkestan).
- (8.2) *njučč'ek'e` njuikestit' < njuččəkə` njuikut`*. Omd. *táll nučkej, s(i)e'jb kueddej kǎ'ldēja* EI12:21, sáG `Der Bär machte einen Satz, sein Schwanz blieb im Eisloch hängen` (= Guovža njuikestii, seaibi bázi gáldui).
- (8.3) *rōd't'e` rohttestit' < roadtə` rohttet`*. Omd. *leajn maŋn mū'rre, tā'βat mūr, rast tājbast, pijej tō'lle, maŋn, ro'ddej voaŋd, sejdəsu'jm mū'ra* EI108:06, sáG `Leajn geht in den Wald, packt einen Baum, bricht ihn mitten durch und legt ihn ins Feuer, er geht und reißt einen kleinen Baum mitsamt den Wurzeln aus` (=

Leajn manai meahccái, dohppii muora, rastá doadjalii, bijai dollii, manná, rohttesta ruohttasiiguin muoraža).

- (8.4) *pōss'e* `bosastit` < *poassə* `bossut`. Omd. *cēpə əl ja kŭl' əl pōs'jaχ, pōs'jaχ ja pōraχ* SVK17:21, sáG `na palcy, na rybu podueš` i eš` (= suorpmaide ja guollái bosastat, bosastat ja borat`.

-j-suorggádusat eai leat suorggiduvvon viidáseappot mu dutkanmateriálas.

8.3.2 Momentána -l-suorggádusat

-l-suorggádusaid váldomearkkašupmi lea subitiiva, muhto dain lea mánggii maiddái

momentána mearkkašupmi. Momentána -l-suorggis lea álo historjijálaš soggevokála maŋjis.

Omd.

- (8.5) *čōhklə* `čugget, čuggestit` < *čohkə* `čuoggut`. Omd. *āgenž ij vjž ligg,ne(δ), árr, ij sārŋ ni men, käll,seňž ro'ddej nŷ'jb, mēnej, čōkkel agga* EI102:04, sáG `Die Frau mag sich nicht rühren, bleibt auf ihrem Platz und sagt nichts. Der Alte zog sein Messer und erstach sogleich die Frau` (= áhkoš ii sáhte lihkastit, orru, ii hála maidege, gállis rohttestii niibbi, manai, čuggestii áhku).

- (8.6) *jorrlə* GMKO138:3, sáG `jorggehit` < *jorrə* `gahččat, jorrat`. Omd. *golupka ište eχkan řevŋ ēl, pŷrs jorrel', kāvvešt· nŷiten· ja uite ižeš vueddem peřŷte* GMKO138:3, sáG, `golubok sela na podokonnik, obernulas`_{pfv.}, stala devuškoj i ušla k sebe v spal`nju [span`ja dom]` (= duvvá čohkkedii glássagárpmi ala, jorggehii birra, šattai nieidan ja manai iežas oadđinlatnjii [oadđinstohpui]).

- (8.7) *kādž'lə* `jearralit` < *kādžə* `jearrat`. Omd. *juřt·i, vańcad· son·n·i vill'išsi, kadč'l'ed' sošt· toŋi* GMKO183:15, sáDŋj, `dumal: idti li emy k braty (svoemu) sprosit`_{pfv.} u nego ognja` (= smiehtá, galggašiigo vázzit vieljas lusa, jearralit sus dola).

- (8.8) *cēlŷklə* `dadjalit, cealkilit` < *cēlŷkə* `dadjat, cealkit`. Omd. *mŷllvās vŷlkəχt· sāna cēlŷkel, mŷlχamme - ēnnə sārŋ - ja idž' sōn mŷlltə vāńń'cel* SAP21:9b, sáG, `jierbmá sádde - sáni dadjal, - jierpmeheapmái ollu hála - ja ieš su maŋŋái vázzil`.

Bajábeale cealkagiid suorggádusaid sáhhtá maid dulkot subitiivan. Ii leat álo vejolaš earuhit momentána ja subitiiva mearkkašumi:

- (8.9) *činnlā`ráhkkanit, ordnestit` < činnā. Omd. niit·čennel`son·n·ə kuɣt skam`ja – eft ēl sonn ište, num`m`p – vuēiv vuella* GMKO119:32, sáG `devuška prigotovila ej dve skamejki – na odnu ona sela, druguju pod rolovu položila` (= nieida bidjalii sutnje guokte beaŋkka – nuppi ala son čohkkedii, nuppi - oaivvi vuollái). Dás sáhhtá beaŋkkaid bidjaleami dulkot ovttaháválaš dahkun dahje jođánes dahkun.
- (8.10) *čoanŋlā`čákŋalit` < čoanŋā`čákŋat`. Omd. mārej mēnej sǰz, čāŋŋel jeábbaš peáll'a, nu'mb pie'll'est iddej, šendej mō'žžes āss,kejgu'jm* EI20:16, sáG `Maren ging hinein, kroch dem Pferd ins Ohr, kam aus dem anderen Ohr wieder herfor, erschien in schönen Kleidern` (= čákŋalii heastta nuppi bealljái, nuppi bealjís idii, [šattai] čáppa biktasiiguin). Dás lea čákŋaleapmi sihke ovttaháválaš, muhto sáhhtá maid dulkot jođánes dáhpáhussan.
- (8.11) *korrlā`gárástit, čanastit` < korra`gárrat, čatnat`. Omd. pūdtān al'tla jarknie, čuārv līšš'kej sōn, jūl'ket' kōrral coct ja pyjel' soanā āl* SVK22:23, sáG `pod`ehali bliže k olenju, brigadir zaarkanil ego, nogi u nego svjazal_{přv.} i položil na sani` (= bohtet lagabui hearggi, hoavda njoarostii dan, čanastii julggiid das ja bidjalii rehki). Dás gal orru julggiid čanasteamis buorebutge subitiiva go momentána mearkkašupmi.

-l-suorggádusas sáhhtá maid leat deminutiiva mearkkašupmi, ja suorggádus ovdanbuktá dalle dáhpáhusa oanehis bistima dahje váilevaš intensiteahta. Deminutiiva iešvuohta lea dattetge hui relatiivvalaš, ja dáhpáhusa duodalaš bistin sáhhtá leat čalbmerávkalanbottaža rájes gitta jahkin. (Serebrennikov 1960:95.) Váldun ii leatge iešalddes fysihkalaš dáhpáhusa bistin, muhto buorebutge hálli dahjege čálli oaidnu bistima hárrái.

- (8.12) *čūjjlā`čuojihit` < čujā`čuodjat`. Omd pīŋŋk sōn sada lygsaxt ja sōnn syjbbeškuadd ja sada čūjjall* SVKL26:2, sáG, `ot veterka ona pokačivalas` i pri atom izdavala lēgkij zvon` (= bieggá lihkaštii su vehá ja son sugadišgođii čuojihii ain fiidnát).

(8.13) *jērrlā* `ruvvestit` < *jērrā* `ruvvet` (vrd. su. hieroa)`. Omd *sāv́vn ērrlāp sūrmm-kuadān lubā rūvtāguajm* EIM82:30, sáG, `sávnnji ruvvestat suorbmagođiin dahje skieráiguin`.

(8.14) *lyhklā* `dahkalit, barggastit` < *lyhkā* `bargat, dahkat`. Dán mánáiddivttas deminutiiva addá jearaldahkii geahppa šuoŋa: *čoahpes njunä, - kēnn ljāk kudca? mājjt tōnn lyhklak? – mājjt tōnn ugak?* EGP21:3, sáG, `čáhppes njunni, - gean leat vielppis? – maid don dagat [dahkalat]? – maid don cielat`.

Go *-l*-suorggis laktojuvvo lihkanvearbaide, dat addá vuodđoverbii inkoatiiva mearkkašumi (dáhphusa álgima mearkkašumi) (vrd. Nickel 1994 (1990): 241). Inkoatiiva mearkkašupmi lea dāvjá seammás maiddái momentána (vuolgin lea ovttaháválaš dáhphus), ja sáhtá maid leat subitiiva, go vuolgin dáhphuvvá fáhkka dahje johtilit. Seammá hápmi sáhtá maid geavahuvvot deminutiiva mearkkašumis. Omd.

(8.15) *vyjlā* `vuodđjāt` < *vyje* `vuodjit`. Omd. *kuedde tīrven. a mun vu'jj, lem* EI20:23, sáG `Bleib gesund, ich gehe jetzt` (= Báhcet dearvan, mun vuodđján).

vyjlā lea mu dutkanmateriálas geavahuvvon čielga inkoatiiva dáhphusain. Eará sullasaš vearbain fas vuohtá sihke inkoatiiva ja subitiiva mearkkašumi, omd.

(8.16) *vīdž'la* `viehkalit` < *vīdže* `viehkat`. Omd. *niejd vižžel cij,gajd vižč,telle(δ)* EI36:13, sáG `Es [das Mädchen] rennt los, um die kleinen Vögel zu verscheuchen` (= Nieida viehkalii cizážiid viegahit).

(8.17) *vānn'clā* `vázžilit` < *vānn'cā* `vázžit`. Omd. *vañcil'in ka.л.и.з.а.ј ākaj jēl'le niťi'issi* GMKOS98:11, sáDfj `nu pošli starišok so staruškoj` (= de vázžileigga gállis ja áhkku [eallit nieiddaska lusa]).

Ovdamearkkas (8.17) lea čielga inkoatiiva mearkkašupmi. Nuppi ovdamearkacealkagis

(8.18) gal lea vejolaš maiddái deminutiiva dahje subitiiva mearkkašupmi.

(8.18) *ivvan kážzej, čā'j juvej, vā'nžel ālgas i kēáčč: čueγas lī vāľmaš* EI82:17, sáG `Ivan erwachte, trank Tee, ging hinaus und sieht: der Gang ist fertig` (= Ivan lih kai, jugai deaja, vázžilii olggos ja geahččá, máđii lea váľmmas).

Ruoššagieljorgalus indikere muhtimin eará mearkkašumi go inkoatiivva, omd. (8.19), mas vuosttaš *vancil'ev* lea jorgaluvvon inkoatiiva *pojdu_{pfv}* –vearbbain (vulget), mañit fas pridut *pfv.* -vearbbain (ollejit), mii indikere subitiiva dahje deminutiiva mearkkašumi.

- (8.19) *tajampj vancil'ev pj̄k kol'mišt ... k̄jrk̄j vancil'ev* GMKOS87:3, sáG `potom
pojdu_{pfv}. vse troe... v cerkov pridut *pfv.*` (= dasto vázzilit buot golmmas... girku
vázzilit`).

Momentána *-l*-suorggis ii laktás suorggiduvvon sátnemáddagiidda (Kert 1987: 97).

Momentána *-l*-suorggádušat sáhttet gal leat vuodđosátnin ođđa suorggádušaide, omd.

- (8.20) *ujjnləddə* `oaidnalit` (mom.-refl.) < *ujjnlə* `oainnestit, fuomášit`. Omd.

ujjnlədam sōnən' čūhksa al'n IVM13:5, sáG `oaidnalin suinna bálgá alde`

- (8.21) *čuəñčlaxted* `čuoččálđahhtit` (mom.-kaus.) < *čuəñčled* `čuožžilit`. Omd. *jesli*

vuiniχ n̄iid· čuəñčlah'te jul'ke ēλ, to vaλtaχ sōn GMKO65:21, sáG `esli možeš`

devušku podnjat` na nogi, to voz`meš` ejo` (= jos sáhtát nieidda čuoččálđahhtit
julggiid ala, de válđđát su).

- (8.22) *čuəññčlanntə* `čuožžilit dávjá, duollet dálle` (mom.-sub.-fr.) < *čuəññčlə*

`čuožžilit`. Omd. *toanla ələlə jūl'kə al'n tūll'jad, vuəllgənnə yštant, čuəkə*

vūjkan, avvta čuəññčlannt, AB11:23, sáG `danilka edva uderživaetsja na nogah,
nizko prisedaet, vyrovnjavšis`, snova pripodnimaetsja_{ipfv.}` (= Toanla illá bissu
julggiid alde, nollá, go geaidnu njuolggeha, fas čuožžila).

- (8.23) *vanc'l'iškəddə* `vázzigoahhtit` (mom.-ink.) < *vanc'l'ə* `vázzilit`. Omd. *avty*

máhca vanc'l'iškəddin GMKO174:19, sáDrj `prišel srok idti oxotit` sja` (= bođii áigi
vuolgit bivdui [ohpit vázzilišgohte meahccái]).

- (8.24) *čēñčil'ėštev* ml. 3.p. prees., GMKOS 86:09, sáG `čuožžilit johtilit` (mom.-sub.) < *čuəññčlə*

`čuožžilit`. Omd. *čēñčil'ėštev ja tuvjgədt'ev pormit tašt* GMKOS 86:09, sáG

`vstajut_{pfv.} na kvartiru, načnut gotovit` edu` (= čuožžilit ja ordnegohtet
borramuša).

8.3.3 Momentána -s(t)-suorggádušat

-s(t)-suorggádušaid mearkkašupmi lea dábalépmosit deminutiiva, muhto dain lea maid mángii momentána dahje subitiiva mearkkašupmi. Go -s(t)-suorggis lea historjjálaš soggevokála maŋis, dat realiserejuvvo -s-, 3. persovvna hámiin -st-. Go suorggis lea historjjálaš vokálaguovddáža maŋábealde, dat realiserejuvvo -ss t-. Darjjisámegielaš -s- realiserejuvvo -z-. Omd.

(8.25) *kāćksə`gáskkestiŋ < kāććkə`gáskit`, avti l`ejpe al`dānt siji, na val`t,*

kaćkižike, šeniχi al`d-ānt, ženiχ kackiast, maldanči al`dant, меҥдај kaćkiast

GMKOS89:10, sáDrj`opjat` hleb podneset: berite, otkusite! ženihi podneset, ženihi otkusit, polodoj podneset – nevesta otkusit` (= ohpit geige láibbi sudnuide, na váldi, gáskkesteahkki, irgái geige, irgi gáskkesta, moarsái geige, moarsi gáskkesta).

(8.26) *vaalsə`leikestit` < vaalla`leikut`, toanlənčə, gū kállm čāž vuəjv əl vāləst,*

mānn vjāl sārənə adž`, toanla ēna əjj kullma AB57:09, sáG`Dánelažžii lei dego

galbma čázi livččii leikestan oaivvi ala, iige šat nagodan gullat maid áhčči vel čilgii`. Leikesteami sáhtá dulkot sihke momentána ja subitiiva dáhpáhuvvamin.

(8.27) *ńumste`ńjamistit` < ńumme.*Omd. *tanna mji tonj ńumst-ebb`* GMKO173:08, sáDrj

`togda my tebja vysosem` (= dalle mii du njamistat). Heavnnit áitet dás borrat obban maŋiset, jos son ii doahhtal sin. Njamisteami sáhtá dulkot sihke momentánan ja subitiivan.

(8.28) *oarsə`orustit` < oarrə`orrut, čohkkát`. Omd. vjjev oarižev ja oarižet-tal`, ja*

pežid·čoacki lah-tev ja avđi i siłkiv GMKOS88:28, sáDrj`edut, ostanovjatsja_{pfv.}

peredohnut_{pfv.}, olenjami dadut ostynyt` i opjat` poedut` (= vudjet, bisánastet ja vuoiŋnastastet, ja diktet bohccuid čoaskut ja fas vulget). Dán cealkagis suorggáduš lea geavahuvvon guktii, vuos momentána mearkkašumis (bisánastit, orustit), dasto deminutiiva mearkkašumis (sii vuoiŋnastit vehá).

(8.29) *vižsed`viehkalit` < vižže`viehkat`. Omd. Mādrən·aŋtet·kārst·čul mur`r`e,*

vižes`t·maŋ peř`r`te GMKO48:10, sáG`Matrena važenok privjazala k naščepi i zatem

pribežala_{pfv.} v domik` (= Mådren čanastii áldduid murrii, viehkalii dasto bartii).

Dán cealkagis suorggádusas lea subitiiva mearkkašupmi.

(8.30) *árěšę'ste* EI46:14, sáG `orustastit` (mom.-dem.) < *oarsə* `orustit`. Omd. *kečč: pū'dej*

jiemñęja i árěšę'stej EI46:14, sáG `Er schaut sich um: er war am Land gekommen

und hielt an` (= geahččá: lei bohtán [bođii] eatnama ala ja bisánastii vehá áigái).

(8.31) *njualsə* `njoalostit` < *njuallə* `njoallut`. Omd. *sōnn mājt juljast, lī smētann -*

njualast IVMK15:6, sáG `dat (bussá) maid mielkki čuohkala, jos lea lákca -

njoalosta`.

Sámi-ruošša sátnegirjjiis (Kuruč & al. 1985: 220b) *njualsə* buohta lea merkejuvvon “odnokr.”

`ovttaháválaš`, muhto bajábeale cealkagis (8.32) das lea subitiiva mearkkašupmi. Sátnegirjji

ovdamearka (8.32) gal lea čielgasit momentána.

(8.32) *pēnnə njualašt sōn njunnä* `beana njoalostii su njunnái`.

-s(t)- suorggásusat sáhttet geavahuvvot gohččumiid litnudahttin, omd.

(8.33) *lōgklasštə* `lohkalit (mom.)` < *lōgklə* `lohkalit` < *lōgkə* `lohkat` ja

(8.34) *cēlīklasštə* `cealkilit (mom.-dem.)` < *cēlīklə* `cealkilit` < *cēlīkə* `cealkit`.

Omd. *āχχt, kūχχt, kōllm, – nēll'j, vydt, kudt, – myje loag pugk tīdtə bədt!*

lōglašt, cēlīklašt, – ēnnə līnnčēn' əftəšt kūχχt ja vydt SAP6:10, sáG `okta, guokte,

golbma – njeallje, vihtta guhtta - mii buot loguid diehtit fertet! - lohkalaste,

dadjalaste – ollu lea ovtta guokte ja vihtta`.

Nielsen (1979 (1926-29): 260) namuha, ahte deminutiivvat geavahuvvojit maid dávjá

dáhpáhusain, mat duohtavuodas leat áibbas vuostálasat deminutiiva mearkkašumiin. Dakkár

geavahusa ovddasta:

(8.35) *karrə* `ruohttat` < *karsə* `ruohtastit`. Omd. *pēnnə taall'v koac'kə nūr' ə rājjt*

kīje mīll'tə karəs't aaxχcloagk' kilometrədtə AB56:13 sáG `Dálvi-nammasaš

beana gáskkii bátti rastá ja ruohtastii ovccilogi kilomehtera ráiddu luottaid mielde³⁰.

Deminutiiva suorggádusa geavahemiin čáli veadjá leat hálidan ovdanbuktit beatnaga sierravuoda, go lea nu guhkes mátkki ruohttan oamasteaddjis maŋŋái. Nubbi dulkonvejolašvuohta lea ahte suorggádusain deattuhuvvo jođánes dáhpáhuvvan (subitiiva).

-s(t)-suorggádusat sáhttet leat vuodđosátnin ođđa suorggádusaide, omd.

(8.36) *lygksahtä`lihkastahttit`* (mom.-kaus.) < *lygksə`lihkastit`*. Omd. *nuur*

liggsáddam, tij kiessed muunə EI76:03, sáG `bátti lihkastahtán, doai geassibeahtti mu`.

-s(t)-suorggis sáhtta geavahuvvot viidáseappot suorggideamis, omd.

(8.37) *kor, ssestə* EI24:7, sáG `čanastit (mom.-dem.-sub.)` < *korsə`čanastit`* (mom.-dem.).

Omd. *mēnej, kōr, sse`ste(j) jeābb, šes stoalba, jīžž vā`nžest sīrr-pḕte* EI24:07, sáG

`Sie ging und band ihr Pferd an einen Pfosten, dann betrat sie das Tanzhaus` (= manai, čanastii heasttas stolpui, ieš vázzilii dānsunstohpui).

Viidáseappot suorggiduvvon -st-suorggádusat eai leat dábálaččat merkejuvvon sátnegirjiide.

8.3.4 Eará momentána suorggádusat

Dutkanmateriálas leat maiddá spiehkastahkan vel earálágan suorggádusat, main lea momentána mearkkašupmi, omd.:

(8.38) *čārrknə`čergət`* < *čārrkə`čeargut`*. Omd. *əχχ`təš`t čōāχχ`pes` tīrmes`vuəχχ`t –*

čārkəñt – vuaeχ`t jāllmuž SAK18:09, sáG `oktii čáhppes baján vuhttui - čergii, rievdadii eallima`.

(8.39) *vuaknə`šuoškihit`* < *vuahkə`šuohkkit`*. Omd. *əj kīrkna roamguəddə, avta*

vuakəñd SVKL25:18 sáG `no ne uspel on obradovat` sja, kak vnov` zakrjahtel` pfv. (=

³⁰ Dát cealkka lea váldojuvvon jorgaluvvon teavsttas, muhto go lean buohtastahtán ruoššagiel originálain, de das váilu aiddo dát cealkka (maŋgii jorgaleaddjit vehá lasihaddet ja rievdadaddet teavsttaid, vai ollisvuohta šaddá vuogas ulbmilgielat lohkkái). Dan geažil veadjá dán cealkaga sáhttit atnit originála sámegiel teakstan (iige jorgalussan). Nubbi (teorehtalaš) vejolašvuohta lea, ahte jorgaleaddjis lea leamaš nubbi veršuvdna ruoššagiel teavsttas, go mii mu geavahas lea.

ii geargan illudišgoahit, vuot šuohkáša). Ruoššagiell jorgalusas lea geavahuvvon inkoatiiva *zakrjahtel*_{pfv.} `šuoħkkigođii`.

- (8.40) *rjāgknə* `huikkádit` < *rjāgkə* `huikit, reahkut`. Omd. *tall kaććis nǰibB ja řāgǎnt:* - *munn ton att jel'men puora* _{LSK84:18, sáG} `Der Bär ergriff das Messer und schrie: Jetzt fresse ich dich lebendig auf` (= Guovža dohppesta niibbi ja čerge: mun boran du dál eallinaga).
- (8.41) *moahnə* `seavvilit, ru. (semelfaktiiva) mahnut` < *mahh"e* `seavvá, ru. mahat_{ipfv.}` . Omd. *moahən't flāgenč* _{AB9:6, sáG} `flavda seavvilii`.
- (8.42) *ńj'škqde^d* _{KKS304b, sáDrj} `njuikestit` < *ńj'škq^d* _{KKS304b, sáDrj} `njuikut`. Omd. *a nǰejde bjārnaj nǰčkjđ-i lojte bǎǎllǰ* _{GMKOS101:07, sáDrj} `a syn kolduna otskočil_{pfv.} k nastilu iz dosok` (= ja noaidi bárdni njuikestii loaiddu beallái).
- (8.43) *no'gg,ded* _{EI100:14, sáG} `noħkkat, noħkastit/snahpastit` < *nōhkə* `snahppot`. Omd. *mō'žžes kātren kǎll,se'nes no'gg,den* _{EI100:14, sáG} `Die schöne Katrine und ihr Mann schlafen ein` (= Čáppa Katren isidiinnis noħkaiga).

Jos cealkaga (8.43) lohká bođui, suorggádusa sáhtta dulkot jogo momentánan (soai noħkaiga) dahje deminutiivan (soai snahpasteigga). Mañit cealkka (8.44) láide dattetge lohkat ovddit cealkaga suorggádusa momentána mearkkašumiin, ahte Katren isidiinnis noħkaiga (isit lei noħkkan, ja nisu cikcugodii su čielggis boktin dihte su).

- (8.44) *tədd kǎb čjbb,ješgū'dej kǎllas sie'lgest* `Die Frau begann, den Mann am Rücken zu kitzeln` (= Nisu cikcugodii isida čielggis).

Nuppi ovdamearkkas (8.45), mas seammá vearbahápmi geavahuvvo, vearbba biras láide ovttatmáná momentána dulkojupmái:

- (8.45) *kǎmmel vue'ddeδ, ij vue'j nogg,de(δ)* _{EI110:17, sáG} `Er legte sich schlafen, aber er kann nicht einschlafen` (= velledii noħkkat, ii sáhte noħkkat).

Kert namuha (1987: 98) ahte maiddáí -x-suorggis ovdanbuktá muhtimin momentána mearkkašumi, muhto buot su ovdamearkkain lea álo maiddáí kausatiiva mearkkašupmi, nu ahte daid mun rehkenastán kausatiivii gullevažžan.

9. FREKVENTATIIVA- JA KONTINUATIIVAVEARBAT

9.1 Gieldda- ja darjjisámegiela frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorgásat

Gielladasámi frekventatiiva ja kontinuatiiva suorgásat leat $-n(t)$ -, $-č$ - ja $-ll$ - omd. *nilnə* _{sáG} `njieladit` < *nillə* _{sáG} `njiellat`, *paššnəntə* _{sáG} `darvánaddat, leat gitta` > *paššnə* _{sáG} `darvánit, leat gitta`, *vuez'χəllə* _{sáG} `čájehallat` < *vuz'χ'e* _{sáG} `čájehit`, *čēccklə* _{sáG} `bálkkastallat` < *čacćkə* _{sáG} `bálkut` ja *kyr'tce* _{sáG} `girddašit` < *kyrr'tə* _{sáG} `girdit`. Kert (1987: 98) namuha ahte $-n(t)$ - ovdanbuktá frekventatiiva dáhpáhuvvama, $-č$ - ja $-ll$ - fas duratiiva dáhpáhuvvama, muhto mu dutkanmateriála ii doarjjo dakkár juogu.

Halász (1883: 44) namuha maiddái $-d-+ -tt-$ frekventatiiva/kontinuatiiva suorggisin, omd. *āndotte-* _{sáG} `addit vuollái (dá. gi seg, su. antautua)` < *a,nne-* _{sáG} `atnut`, muhto dat ovddasta dattetge *dd*-suorgása, man váldomearkkašupmi lea refleksiiva.

9.2 Suorgádusaid ovdanbuktin gielladasámi sátnegirjiin

Koltan- ja kuolanlapin sanakirjas³¹ (Itkonen, T. I. 1958) leat frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorgádusat merkejuvvon (fr.) dahje (freak.). Frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorgádusat eai nappo sirrejuvvo, eaige maiddái daidda lagaš mearkkašumit distributiiva, konatiiva iige fortuitiiva.

Sámi-ruošša sátnegirji (Kuruč & al. 1985) ii namut aspektuála luohkáid eksplisihtalaččat, muhto frekventatiivvaid ja kontinuatiivvaid sátnječilgehusaid maŋábeallái lea muhtimin merkejuvvon “postojanno” `jámma, oktalaččat`, “inogda” `muhtimin` dahje “byvalo” `leamaš`, danin go ruoššagielas ii leat sierra vearbahápmi, mainna frekventatiiva/kontinuatiiva mearkkašupmi ovdanbuktojuvvošii. Dábálemosit frekventatiiva- dahje kontinuatiivavearba jorgalussan lea ruoššagiela imperfektiivavearba, mii gal sáhtta geavahuvvot maiddái bisttuhis dáhpáhusaid govvideapmái. Postojanno indikere kontinuatiiva mearkkašumi, inogda/byvalo fas frekventatiiva mearkkašumi.

³¹ Itkonen lea váldán fárrui ovdamearkkaid Arvid Genetza Guoládaga sámi suopmaniid sátnegirjijis, nu ahte in giedáhala dan sierra dán oktavuodas.

Skuvlasátnegirjiin (Kuruč & al. 1991 ja Kert 1991) ja davvisámi-gielladasámi sátnegirjjiis (Sammallahti & Hvorostuhina 1991) aspektuála luohkát eai leat merkejuvvon.

9.3 Frekventatiiva ja kontinuatiiva vearbasuorggádusaid geavahus mu dutkanmateriálas

Ovdanbuvttán frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbaid geavahusa seammáin vugiin, go momentánavearbbaid kapihttalas 8.3.

9.3.1 -ll-suorggádusat

Gielladasámegielas -ll-suorggis realiserejuvvo historjjálaš vokálaguovddáža maŋis -ll-, historjjálaš soggevokála maŋis fas -l-. Omd.

- (9.1) *vuallktallə* `bálkkastallat` < *vuall'ktə* `báلكut`. Omd. *moloda penne al'it tuel' luz ji lušt ja táft et vuallktál* GMKO56:22, sáG `moloduha sobaky blizko k škure ne podpuskaet i brosaet_{ipfv.} kosti` (= nuorra (nisu) ii luoitte beatnaga beavddi lahka ja bálkkastallá dávttiid).
- (9.2) *kugkhəllə* `čuorvut` - *kugkhə* `čurvet`. Omd. *ygga əjj vuəj kugχəllə, əl'm-əl' et cōvne* EGT22:10a, sáG `ihkku ii oáččo čuorvut, boktá almmis orruid`.
- (9.3) *kāvvsəllə* `jorgaladdat` < *kāv'sə* `jorgalit`. Omd. *šyššeñ tubəšt oarχəp, kavsəlləp pəjvəšt kōllm-nēll'j vuər* EIM67:14, sáG `(mii) diktit sisttiid orrut ostočázis, fierrut golbmii njelljii beaivvis`.
- (9.4) *čēccklə* `bálkkastallat` < *čacćkə* `báلكut`. Omd. *pīŋkəñ pajj šīrə ja čēcckəll vūntas* SVKL25:19, sáG `biekkaš beare duhkoraddá ja bálkkastallá sáddo`
(Ruoššagiel jorgalus/parallealla teaksta lea hábmejuvvon dás vehá earáláhkai: *a poka tol'ko pesok popadal_{pfv.} v nego. Beterok, kotoryj pomog_{pfv.} emy sest_{pfv.} prodolžal_{ipfv.} svoi igry*`).
- (9.5) *voalltlə* `váldit (fr.)` < *vāll'tə* `váldit`. Omd. *īvja voalltəl' loaret', kusknə-mən' toanla cəpət' sūbpeš poahk pəkksməguəjm* AB54:17, sáG `Beljak ostarožno bral_{ipfv.} gubami podarki, teplo kasajas' pal'cev` (= Gabba válddii skeaŋkkaid, guoskkai Dánela suorpmaid liegga baksamiiguin).
- (9.6) *pōdtlə* `boahtalit (fr.)` < *puədtə* `boahtit`. Omd. *vasiljev pəddel testa jenne l'anč jgǵe* GMKO30:13, sáG `Vasil'jev priezžal neskol'ko let [podrjad]` (= Vasiljev bodii máŋga jagi (maŋjálága)).

Gielddasámegiela -ll- ovddabealde lea -ə- (preseansa hámiin -a-), omd. *vuex'χəllə* `čájehallat` darjjisámegiela fas -o-. Omd.

(9.7) *āmm'səllə* `gávastallat` < *āmm'sə* `gávastit`. Omd. *ell'ä menn sonne lihkke, vuáncič, vuáncič sonn ugles uggla, āmsele ja luihkešūde, nūeśś sonne oxtje li, čuevešūde* LSK72:8, sáG `Sie hatte ja nichts zu machen [nicht-ist was ihr machen], sie ging, ging auf und ab [aus der Ecke in die Ecke], gähnte und weinte [fing an zu weinen], allein fühlte sie sich schlecht [schlecht ihr allein ist], (sie) langweilte sich` (= sus ii lean maid bargat, váccašii, váccašii čiegas čihkii, gávastalai ja čierrugodii, ii lean buorre okto leat, láittastuvai).

(9.8) *komjrdolliv* (ml. 3.p. pres.) GMKOS83:03, sáDrj `gopmárdallat` < *kommeṛde*^d KKS147a, sáDrj `gopmirdit`. Omd. *melda aṫti komjrdolliv* GMKOS83:03, sáDrj `molodye orjat` klanjajutsja` (= nuorat ohpit gopmárdallet).

Kert (1987: 98) meroštallá -ll-suorggádusaid aspektuála mearkkašupmin dáhpáhusa bistima, muhto mu dutkanmateriálas -ll-vearbbain lea dávjjimusat frekventatiiva mearkkašupmi -juoga dáhpáhuvvá mángii dahje leat mánga subjeavtta ollašuttimin dagu, omd.

(9.9) *tīrvhəllə* `dearvvahallat` < *tīrvhə* `dearvvahit`. Omd. *əlm-əlm-pār'n pū'dej i tīrv,χəll* EI28:15, sáG `Der Menschensohn kam und grüßte` (= Olbmobárdni bođii ja dearvvahallá).

(9.10) *lažhəllə* `lasáhallat` < *lažhə* `lasihit`. Omd. *vuaj lažhəllə pārkət' ja voajχə tub, kōhht pērvə tubpəm nāleśt* EIM67:25, sáG `sáhtta lasáhallat bárkkuid ja molsut osttuid, nu mo vuosttaš ostemisge`.

(9.11) *vēk'χəllə* `veahkehallat` < *vēk'χə* `veahkehit`. Omd. *mīlkneśt ja kīrrš"enne vēk'χəllek' tōnn* SAK276:10, sáG `ráfálaččat ja gierdevaččat veahkehallat don`.

(9.12) *ənntlə* `addalit` < *ann'tə* `addit`. Omd. *vāpptkəs, čofta jīṛṛkəs öllmə-nalla -suəpant, ənnthal pukət' vāptəgkvudəs* SAK31:12, sáG `rikkis, arvvas olbmo láhkai – juohká [suohppu, addala] (dálvi) valjis riggodagaidis buohkaide`.

(9.13) *lūšštlə* `luoitait` < *lušštə* `luoitit`. Omd. *toassk ānnsal kūt'k, -kugk' əjj lūšštəl* SAP23:28, sáG `váivi čuoheá - dohppe sin váimmu - illá oba luoitáge`.

Dutkanmateriálas leat maiddái *-ll*-suorggádušat, mat geavahuvvojit kontinuatiiva mearkkašumis. Dat leat dattetge čielga unnitlogus frekventatiiva mearkkašumi ektui. Omd.

(9.14) *oalkχəllə* `álggahallat` < *oalkχə* `álggahit`. Omd. *sárrm sarrn: tonn iżant āg' jil'ex, l'anč, a sonn ješk álkhaλλ jel'le* GMKO128:35, sáG `Smert` govorit: Ty svoji vek prožil dostatočno, a on tol'ko načinaet_{ipfv.} žit` (= Jápmin hállá: Don leat eallán iežat áiggi, muhto son easkka álggahallá eallit).

(9.15) *čoajjdəllə* `čádjidallat` < *čoajjdə* `čádjidit`. Omd. *esk! el' tōnn čoājd* 'el! SAK21:24b, sáG `Orus! Ale čádjadala!`.

(9.16) *jukshəllə* `juvssahallat` < *jukshə* `juvssahit` < *jukksə* `juksat`. Omd. *sōnn vyjj* *vīll'keš pūdžə al'n. - sīnət' jukshall poass all'm* EGP7:4, sáG `son vuodjá gabbaherggiin. – sudno juksá (juksagohtá) bahás borga`.

Sátnegirjji mielde *jukshəllə* lea kausatiiva, muhto (9.16)-cealkagis dat lea geavahuvvon *jukksə*-vuodđosáni kontinuatiivan. Davvisámegillii heivešii dan sadjái geavahit inkoatiivva, mii almmuha doaimma álgima lassin ahte dat bistá, ja lea dan láhkai oalle lahka kontinuatiivva mearkkašumi.

Mánngga frekventatiiva *-l*-suorggádušas lea davvisámegielas vástta, mas lea distributiiva mearkkašupmi (mánnga subjeavtta ollašuhttet vearbba almmuhan doaimma maŋŋálagaid). Mu dutkanmateriálas dat geavahuvvojit dattetge eanaš “dábálaš” frekventatiiva mearkkašumis. Leat gal ovdamearkkat, main leat mánnga subjeavtta ollašuhttimin doaimma, muhto doaimmaid maŋŋálagaid ollašuhttin ii boađe moge čielgasit ovdan, omd.

(9.17) *ənnlə* `addalit` < *ann'tə* `addit`. Omd. *a takki víl'inč jel'lin· maŋimjis pēiva* *raije, ja kešegen jev šefčoddmjín, aftinaλλj'lehkin, aftinaλλj'pjl'ides* *parnait antl'in, miλλal viǵǵin, λjkait lehked· mat-t·in·* GMKO185:34, sáDŋ `a əti brat`ja žili do konca dnež žizni i nikogda ne ssorilis`, odinakovo rabotali, odinakovo detej svoih kormili, na um nastavljali, k rabotu priučali` (= ja nu vieljažagat eliiga maŋimuš beaivvi rádjái, ja goassige eaba riidalan, seammaláhkai barggaiga, seammaláhkai bieppmaiga mánáideaskka [bihtáideaskka mánáide addaledje], bajásgesiiga, bargguid bargat oahpaheigga).

(9.18) *pyhtlǝ* `buktalit` < *pyhtǝ* `buktit`. Omd. *ańń syjj vial pyxtlǝv ižes kyrjet*

SVKL03:10, sǎG `pust` prinosjat_{ipfv}. ljudi svoi tvorčeskie proizvedenija` (= anne sii ain buktet iežaset čallosiid).

(9.19) *pōdtlǝ* `boahtalit (fr.)` < *puǝdtǝ* `boahtit`. Omd. *miǝ kevstolliǝ, keśś peddlev*

miǝje šuvve olme GMKO170:8, sǎDǝj `my raduemsja, kogda priezžajut k nam horošie ljudi` (= mii illudit, go min lusa boahtalit buorit olbmot).

Sullasaš mearkkašumiid gǎvdnǎ maid *-ll*-suorggǎdusain, omd.

(9.20) *lah̄ptolʹlʹy* GMKOS99:11, sǎDǝj `láhppot, jávkat (okta nuppi mańis)` < *lah̄ptǝ*

`láhppot, jávkat`. Omd. *pǎn-ǝ pǝkk lah̄ptolʹlʹin* GMKOS99:11, sǎDǝj `zuby vse vypali` (= bǎnit leat buot láhppon (okta nuppi mańis)).

Muhtin frekventatiivvat ovdanbuktet maid konatiiva mearkkašumi (geahččaleami), omd.

(9.21) *kǎǝksvllǝvδ* TII275:5, sǎG `buváhaddat` < *kǎǝkǝEδ* `buvihit`. Omd. *mēn^ai ja tʹšon^dtχa*

taβaǝht` àǝkǝ ja kǎǝksvllǝ TII275:5, sǎG `(Karkuri) meni ja tarttui (prees.) akkaa kurkusta ja kuristi (prees.) (hǎntǎ). (= (Báhtareaddji) manai ja dohppe áhku čoddagii ja buváhaddǎ (su)). Buváhaddamis deattuhuvvo nappo dagu geahččaleapmi, iiǝge mihkkege celkojuvvo dan bohtosa birra. Dǎn teavsttas boadus almmuhuvvo sierra vehǎ mańjeleappos seammǎ teavsttas, *ǎǝkǝ*

kǎǝksvli TII275:5, sǎG `Akan (hǎn) kuristi` (= Áhku (son) buvihii³²).

Dutkanmateriǎlas leat maid cealkagat, main frekventatiivahǎpmi ovdanbukttǎ habituǎla dili, omd.

(9.22) *koadcǝllǝ* `lihkkat (fr.)` < *koadcʹe* `lihkkat`. Omd. *vǎśśk ja ũlśe jĩńce*

koadcǝllǝv ja paj ižes nyznať kyjχχtǝv ja pǎśpuśšev, poaχksǝnnǝ syjj vūdtnǝ

SVK22:8, sǎG `Vasilij i Aleksej, kak utrom vstajut_{ipfv}. i vse svoih žen hvaljat i blagodarjat ih` (= Vaass`k ja Uul`se iddes (álo) lihkkaba ja giitiba iežaska eamidiid [nissoniid], lieggasis soai oadđiba`. Dǎkkár geavahus sulastahttǎ ruoššagiela imperfektiivavearbbaid geavaheami habituǎla diliid ovdanbuktin.

³² Dǎn cealkagis geavahuvvo seammǎ frekventatiivavearba go vuosttaš cealkagis. Itkonena (1958: 82b) mieldel frekventatiivasuorggǎdus sǎhttǎ geavahuvvot maiddǎi vuodđovearbbǎ mearkkašumis.

-ll-suorggis sáhtttá geavahuvvot viidáseappot suorggideamis, omd.

(9.23) *sūr'kχəllə* `suorggahallat` (kaus.-fr.) < *sūr'kχə* `suorggahit`. Omd. *tun pienna pāṛnē, māi^dt sūrGχpλaχ mōnv?* TII276:10, sáG ``sinä koiran poika, miksi [mitä] säikyttelet minua?' (= don beatnaga bárdni, maid suorggahalat mu?).

(9.24) *nīlsəllə* `nieladit` (dem.-fr.) < *nīlsə* `njielastit, njiellalit`. Omd. *toanla lyšə čil'mət' koahtəl', čont koškə, ləfkχəss pūdä čōnntkə, noə nīlsələ, nīlsələ mēnn-ljānnč, sproavdədə iženäs'* AB59:21, sáG `Dánela čalmmit eai rávkan, čotta goikkai, čotta goikkai, dagai miella gosádit, muhto njieladii, njieladii, illá nagodii bissut ráfálažžan` (Originálas: Danilka smorgnul, v gorle u nego sdelalos` predatel`ski suho, zahotelos` prokašljat`sja... Spravilsja s jarym natiskom ohvativšego ego volnenija).

Frekventatiiva -ll-suorggádusat sáhttet maid leat odđa suorggádusaid vuodđosátnin, omd.

(9.25) *šihtələškudde* `šiehtadišgohte` (fr.-ink.) < *šiihtəllə* `šiehtadit`. Omd. *təl šihteleşkud-d-en; koxt jell'e eftes'* GMKO118:17, sáG `tut stali sgovarivat`sja, kak žit` dal`še` (= de šiehtadišgohte, mo eallit ovttas).

(9.26) *čēccklurvə* `bálkestit iežas` < *čēccklə* `bálkkodit` < *čacc'kə* `bálkut`. Omd. *kuvv't kērr'klurvə, ja maŋŋa avta kīsslurvə ja təl' gu čacc'klurvə par'sčenče* SVKL20:11, sáG `gearbmaš gahčai dego livččii jápmán, ja maŋŋa fas giessasii ja fáhkka fallehii gándda [bálkestii iežas gándda njeaiga]`.

-ll-suorgásis lea maid variánta -ln-, mii ovdanbukttá jogo frekventatiiva dahje fortuitiiva mearkkašumi (juoga dáhpáhuvvá duollet dálle, muhtimin). Vuodđosánis lea dábálaččeat kontinuatiiva mearkkašupmi. Omd.

(9.27) *puəllχəlnə* `cahkkehallas (fr.)` < *puəllχəllə* `cahkkehallas (kont.)` < *puəllχə* `cahkkehit (vrd. buolláhit)`. Omd. *adt' adž' toajjv vyjtant kīhče al'k kōrχəllmužət', yštant soanə əl, puəllχəlant trupk ə jīnχa kīčant, kōχχt all'k sproavvdədant pūdžən'* AB55:3, sáG `dál áhčči manná dávjá geahččat bártni hárvjehallama, čohkkeda reaga ala, cahkkeha ain (fort.) biippu ja jávohaga geahčada, mo gánda stivredaddá hearggi` (Originálas: teper` on často vyhodil

posmotret` na trenirovki syna. Sadilsja na sani, raskurival_{ipfv}. trubku i molča nabljudal, kak syn upravljaetsja s olenem`).

Dán cealkagis fas lea geavahuvvon kontinuatiiva -ll-suorggádus:

(9.28) *kuət'keš xabpəd' čūvveš tōllən', čūvved' pīηηk''ja noahc kāsv, kuəšs sōnń puəlχələ truþk' AB59:3, sáG`* beara šloavvagodii, šelggodahtii áfáiduvvan goike muođuid, go son cahkkehalai biippu`.

(9.29) *tīvtχəlnə`deavdit (fr./fort.)` < tīvtχəlla`deavddašit` < tīvtχə`deavdit`. Omd. a kellja čūjev, jīnən' tjāvtχəlnəv čār' SAK31:08, sáG`* ja biellut čudjet, jienain ain devdet devdet duoddara`.

-ln-suorggádus lea dattetge hui unnán geavahuvvon mu dutkanmateriálas, eandalit dan ektui man ollu -ln-suorggádusat sámi-ruošša sátnegirjjis (Kuruč & al. 1985) leat.

9.3.2 -č-suorggádusat

-č-suorggádusat leat nu go davvisámegielasge deminutiiva-frekventatiivvat dahje deminutiiva-kontinuatiivvat (gč. Nielsen 1979 (1926-29): 232). Dat ovdanbuktet ahte juoga dahkko vehážiidda guhkit áiggi dahje máŋgii. -č-suorggis lea dábálaččat historjjálaš soggevokála maŋjis. Spiehkastahkan dat lea maiddá historjjálaš vokálaguovddáža maŋjis, ja realiserejuvvo dalle -čč- (gč. ovdamearka 9.34 dás vuolábealde). Omd.

(9.30) *kūntčə`guottašit` < kūnn'tə`guoddit`. Omd. pijk kijnčín piej bijis mořit jogki GMKOS106:23, sáDrj`* i sama celyj den` nosila_{ipfv}. musor v reku` (= buohkat guottašedje beaivvi miehtá luniid johkii).

(9.31) *voancčə`váccašit` < vānn'cə`vázžit`. Omd. a par'ša vāncač, vāncač, kičant paijas GMKO73:09, sáG`* a paren` hodit, smotrit vverh` (= bárdni váccaša, váccaša, geahčada bajás).

(9.32) *pīgčə`beagašit` < pēgke`beahkit`. Omd. sust lijjen kōlm q'lg i šendej nie'jdeňž i kū'χt mān jī'lej i rēss,dešgūdej pieγēččed i pa'jě reagg ije(j)d i piejva EI34:2, sáG`* Er hatte drei Söhne, dann wurde ihm ein Mädchen geboren. Es lebte zwei Monate, dann begann es herumzukrabbeln, und immer weinte es, Tag und Nacht` (= Sus ledje golbma bárdni ja šattai nieiddaš ja guokte mánu elii ja álggii beagašit ja beare riečču ijaid ja beivviid`.

(9.33) *kōdčā* `godašit` < *kodtā* `godđit`. Omd. *nīnk* `enč kēbān' *kōdač sajma* SAP36:10b, sáG `Ninaš giebain čivttaša sáimma`.

(9.34) *pyjenáččā* SVK8:7, sáDrj `badjánaddat, loktanaddat` < *pyjenā* (*pājjnā* sáG) `loktanit, badjánit`. Omd. *pyjenáččēv lonta kydt suntam sjašst – ja jēfken' kyrrtāv allma* SVK8:7, sáDrj `otdelajas` ot protalinok vešnih, šumno pticy letjat v nebesa` (= loktanaddet lottit bievllass [giđa suddan sajis] – ja riejin girdet almmi guvlui).

-č-suorggis laktása dušše spiehkastahkan suorggiduvvon sátnemáddagiidda. -č-suorggádušat gal sáhttet leat vuodđosátnin odđa suorggádušaide:

(9.35) *koackčāddā* `gáskkašit (fr.-refl.)` < *koackčē* `gáskkašit (fr.)`. Omd. (divttas bussá birra) *kyššknadt, koackčadt, gū lī njoall* EGPP15:07, sáG `gáikkoda, gáskkaša, dego livččii njálla`.

Ovdamearkacealkagis (9.35) suorggáduš ii gal geavahuvvo mihtilmasat refleksiiva mearkkašumis, muhto sámi-ruošša sátnegirji (Kuruč & al. 1985: 103a) namuha čielgaseappot refleksiiva ovdamearkka:

(9.36) *syjj toajjv koackčēdtāv* `soai dāvjá bealkkašeaba/sii dāvjá bealkkašit`.

Ruoššagiela vástagis lea maid refleksiivasuorggis (-sja): *kusat* `sja_{ipfv}`.

9.3.3 –n(t)-suorggádušat

Frekventatiiva –n(t)-suorggis realiserejuvvo –n- historjjálaš soggevokála manjis. 3. persovvna hámiin dat realiserejuvvo –nt-. Omd.

(9.37) *kāžnā* `jearadit, jearahallat` < *kāžē* `jearrat`. Omd. *jel' kadžn-ad, tonn válj jikk t-id, ved' aihtašt' kel'anči li...*GMKO180:11, sáDrj `ne rassprašivaj, ty ešče ne znaeš` ved` v ambare est` kto-to... (= ale jearahala, don it vel dieđe, oainnat áittis lea giinu...).

(9.38) *soagnā* `bivddašit, háhkat (fr.)` < *soagkā* `bivdit, háhkat` ja *poáččknā* `báhtaraddat` < *poáččkā* `báhtarit`. Omd. *pōāččkant urrpa, sōāgant čurrpa...*ENK4:8, sáG `báhtaraddá Urrpa (miessi), váldá ain gitta Čurrpa (beana)`.

- (9.39) *cyrmsšuvvnə* `nirvvohallat (fr.)` (fr.-refl.) < *cyrmsšuvvnə* `nirvut` (ru. smorščit` sja_{ipfv.}) < *cyrmsšə* `nirvut³³` (ru. morsčit` sja_{ipfv.}). Omd. mánáiddivttas *modžes moājnas - syjnəv, ”joamnəv”*. - *roadžs - cyrmsšuvvnəv* SAP23:19, sáG
 `čáppa máinnas - čaibmet, rešket čárvočovjjiid – go fasttiid gullet – de ges nirvvohallet`.
- (9.40) *luəšštədnə* `luoitádit (refl.-fr.), ru. spuskat` sja_{ipfv.} ` < *luəšštəddə* `luoitádit (refl.), ru. spustit` sja_{ipfv.}`. Omd. divttas *myje pajen` vŭlkχa vədž – jēmíne poállksət` koāχχtal, - gudəl ēlχəz čŭvv, - luəšštədant vār` əl* SAK13:05, sáG
 `midjiide badjin vuolggaha vaza – eatnama bálgáid govččasta, - dego šerres čuovga, - luoitáda meahccái`.

Historjjálaš vokálaguovddáža maŋis *-n(t)*-suorggis realiserejuvvo *-nnt-*, omd.

- (9.41) *maŋŋənnəntə* `maŋŋonaddat` < *maŋŋə* `maŋŋonit`. Omd. *sārrnəv olmə, kyrrtəv čāss, ja vjāl sada maŋŋəntəv* SVKL19:3, sáG `govorjat: časy idut – i nemnožko otstajut_{ipfv.} ` (= hället olbmot, diimmut vázzet [girdet], ja vel vehá maŋŋonaddet).
- (9.42) *koammlənnəntə* `veallánaddat` < *koammlə* `veallánit`. Omd. *tsuəř`t nogkə̀d, olmə̀n`d`t`š jur`d`ta, što sŭn ə̀d`t koŋ`d`ta mun`p. olmə̀n`d`t`š vārrə̀d, puđ`tì kὲl`d`ə i`p`ž`d`s kugkə̀, te piij`d`i ton saìjv, kōz sōn kommlə̀n`d`i` v`uə̀d`t`e`δ* TH260:3, sáG `Piru nukkuu (prees.), mies ajatteli (prees.), että ”nyt hän tappaa minut”. Mies kävi (prees.) noutamassa (prees.) itsensä kokoisen pölkyn ja pani siihen paikkaan, johon hän (aluksi) kallistui nukkumaan` (= Biru oaddá, almmái smiehttá, ahte “dál dat goddá mu”. Almmái fitná, buvtiie iežas guhkosaš galda ja bijai dan sadjái, gosa son (álggus) veallánii oadđit`.

-n(t)-suorggádusain lea frekventatiiva ja kontinuatiiva mearkkašupmi sullii seammá dábálaš.

Dáin ovdamearkkain juoga dáhpáhuuvvá máŋgii:

³³ Itkonen (1958: 634b) mielde suorggádus sáhtta geavahuvvot seammá mearkkašupmi go vuodđovearba, *cjrmšuvvnə* = *cjrmšə* `nyrpistellä, niuristella (kasvojaan), jurottaa`. Kuruč-gácci (1984) sátnegirji fas addá vearbabára jorgalussan imperfektiiva-perfektiiva vearbabáraid morsčit` sja_{ipfv.} - smorščit` sja_{ipfv.} `nirvut` ja ščurit` sja – soščurit` sja `sidvát, čárvasit (čálmmiid birra)`.

(9.43) *mušštlənnətə* AB20:24, sáG `muittuhallat` < *mušštlə* `muittuhit` < *mušš'tə* `muitit`.

Omd. *kuəss' proaŋkne pōdtəl' ažes' bal' luənnə toanla, adžes' tanna*

mušštləntə sonnə, kōχχt sost njuəzəl't mənən' tūj kūht-kōllm yg' maŋas

AB20:24, sáG `go Pronki bodii Dánela lusa dalle go áhčči lei mielde, de Pronki muittuhalai dánela meaddimiin [mo Dánelis ledje funet mannan áššit] juobe guokte-golbma jagi dassái` (Originálas: Esli na očerednyh upražnenijah Proški slučalos` prisutstvovat` otcu, on vseгда napominal o ego promahah dvuh-trehgodičnoj davnosti).

Ovdamearkkas (8.41) fas leat máŋga subjavevta, mat ollašuttet (dahje gildojuvvojit ollašuttimis) dagu:

(9.44) *sēnntə* `suhttat (fr.)` < *sēntə* `suhttat`. Omd. *elle sēntnəgke mun əl, čuəraš, sǎ'plīŋk, cuəmp, njuəmmel', pētətχ* P20:5, sáG `allet suhta mu ala, čuru, sáhpán, cuoppu, njoammil ja vuoncávarris`.

(9.45) *kīhčlənntə* `geahččaladdat` < *kīhčlə* `geahččalit`. Omd. *parna sada vān'ceškuədtəv jūl'kə al'n, kīhčlənntəv jo sav'χə əl čuənnčle* AB20:5, sáG `mánát aiddo vázzigohtet julggiid alde, geahččaladdet jo čuoigat [sabehiid ala čuožžilit]`. (Originálas: Edva naučivšis` hodit` na nogah, probujut_{ipfv.} – na lyžah).

-n(t)-suorggádusain lea maid dávjá kontinuatiiva mearkkašupmi, omd.

(9.46) *kīčnə* `geahčadit` < *kīhče* `geahččat`. Omd. *mun pū'ddem tǐ'jje kuessa i tīn niejd kīž, ned. mun tādēččem vā'lədeδ kǎβen...* EI66:16, sáG `Ich bin als Gast zu Euch gekommen und um Eure Tochter anzuschauen. Ich möchte sie zur Frau nehmen` (= Mun lean boahtán [bohten] din guossái ja din nieidda geahčadit. Hálidivččen eamidin váldit`.

(9.47) *koavvsənnətə* `šaddat (fr.)` < *koavvsə* `jorggehit, šaddat`. Omd. *šūrr pāgkmušš kaskást ēmmine rūšš - čečnja - vagken' koāvvsannt šūrr* SAK10:16 sáG `stuorra riidu Ruošša ja Čečenia gaskkas lea šaddan stuorra vahágin`.

Seammá suorggádus lea mángii geavahuvvon sihke frekventatiiva ja kontinuatiiva mearkkašumis, omd. *vīžnə* `viegadit` (< *vīdze* `viehkat`). Cealkagis (9.48) dat leat geavahuvvon frekventatiiva mearkkašumis ja cealkagis (9.49) fas kontinuatiiva mearkkašumis.

(9.48) *áddzě āhk vižant, oddz čulm* LSK94:15 sáG `Die Frau der Spinne [Spinne-Frau] läuft (um den Schlitten herum), sucht den Knoten` (= heavdne-áhkku viegada (duohkut deike reaga birra), ohcá čuolmmaid`.

(9.49) *toanla vīžeńt mīll'tə ēnnə, mudta vuər čutä loatknənnətə, mənn čūdza karvullməń* AB41:16 sáG `Dánel viegai báldda, muhtumin váibbai eanet go iežas barggus [ealu guođoheamis]`. (Originálas: Dressirovščik bežal rjadom, poroj ustaval, bol`še, čem za cmenu).

Frekventatiiva suorggádus geavahuvvo maid mángii habituála mearkkašumis, omd.

(9.50) *ōn''nə* `atnit, geavahit (biktasiin) (fr.)` < *oannə* `atnit, geavahit`. *táll'v kabper nījt ōn''nəń pēckəń* EIM27:1 sáG `dálvegahpira nieiddat geavahit (lávejit geavahit) beaskkain`.

Mángii kontinuatiiva dahje frekventatiiva suorggádussii laktása deminutiiva mearkkašupmi (juoga dáhpáhuvvá vehážiidda, geahppasut intensitehtain), omd.

(9.51) *čūpnə* `čuohpadit` < *čūhpə* `čuohppat`. Omd. *čipńev koašk-voančajdeś, kešt-jert biěll'e, kešt sēzum kest-mi.lk ja kešt mi, raznej koške venč čipńev* GMKOS90:12, sáDrj `Režut_{ipfv.} sušenoje mjaso. U kogo bok, u kogo grudinka, u kogo mjaso so storony spinnyh svjazok, u kogo sto. Sušenoje mjaso režut_{ipfv.}. (= Čuohpadit goikebierrguideaset, geas erttetbealli, geas čielgebihtát, geas mielga, geas mii, iešguđet goikebierrguid čuohpadit).

Kontinuatiiva mearkkašumi lassin sáhtta lihkanvearba oazžut maiddái finadeami mearkkašumi -*n(t)*-suorgásis, omd.

(9.52) *vīžnə* `viegadit` < *vīdze* `viehkat`. Omd. *munn vyž'na jeansan kədz'təda* SVK16:11, sáG `ja sbegaju, u mamy otprašus` (= mun viegadan eatnis jearramin lobi).

-N(T)-SUORGGÁDUSAT SÁHTTET SUORGGIDUVVOT VIIDÁSEAPPOT:

(9.53) *jornǎšuddǎ* `gahčadit (fr.-ink.)` < *jornǎ* `gahčadit` < *jorrǎ* `gahččat`. Omd.

kal'les lampsit el'gge veixε, a sji nime·nn jev uinn i javvrǎ jǎrrnešuddin

LSK104:12, sǎG `Der mann fing an, die Schafe wegzutreiben, aber sie sahen nichts [nichts nicht sehen] und fielen [begannen zu fallen] in den See` (= Almmái álggii sávzzaid vuojehit, muhto dat eai oaidnán maidege ja gahččagohte jávrái).

(9.54) *nīznǎdtǎ* `cummástallat (fr.-refl.)` < *nīznǎ* `cummástallat (fr.)` < *nīssǎ*

`cummát`. Omd. *nīznáddáv pukk, i kalsa akkanis* LSK38:15, sǎG `Alle küssen sich, auch der Alte und seine Alte [mit seiner Alten]` (= Buohkat cummástallet, maiddái gállis áhkáinis`.

(9.55) *vūjnǎdtǎ* `vuojadit (fr.-refl.)` < *vūjnǎ* `vuojadit` < *vūje* `vuodjat`. Omd. *šobšǎ*

lōgkǎ, vūjnǎdtǎ, rolikǎ al'n kīrsǎllǎ LP14:26, sǎG `ljublju čitat`, hodit` v bassein, katat`sja na rolikah` (= liikon lohkat, vuojadit, rulláskeittäiguin skeitát [čierastallat]`.

-n(t)-suorggis geavahuvvo maid viidáseappot suorggideamis. Jos vuodđosátni lea kontinuatiiva *-ll-*suorggádus, odđa suorggádus oážžu dávjá frekventatiiva/fortuatiiva mearkkašumi nu mo ovdamearkacealkagiin (9.27) ja (9.29).

10. BUOHTASTAHTTIMAT

10.1 Hástalusat

Go buohtastahtán vearbasuorgásiid geavaheami iešgudet áigodagaid gálduin ja maiddái go buohtastahtán geavahusa ruoššagiela ektui, bohciidit iešgudetlágan hástalusat, maid dás namuhastán oanehaččat.

10.1.1 Davvisámegiela ”čalbmeglásat”

Davvisámegiela subjeaktan ferten čadat leat kritihkalaš iežan gielladuogáža ektui, danin go dat bahkke báidnit materiála dulkoma. Sániin sáhttet leat mearkkašumierohusat suopmaniid gaskkas, ja jos dulkostan gielddasámi *juksħallā* EGPP7:4, sáG –vearbba davvisámegiela *juvssahallat*-vearbain, de gal veaján leat boasttu luotta alde, daningo gielddasámi ovdamearkacealkagis sátni geavahuvvo frekventatiivan, davvisámegiela vearbba váldomearkkašupmi lea passiiva. Seammaláhkai ferte maid váruhit navdimis ahte davvisámegiela suorggádusaid geavahus dat lea dat árbevirolaš geavaheapmi ja buot mii das spiehkkaša, lea ruoššagiela váikkuhus. Davvisámegiela dadjanvuohkihan sáhtta seamma bures leat báinnahallan iežas váldogiela dadjanvugiide dahje suopmanat sáhttet muđui beare leat rievdan goabbatge guvlui.

10.1.2 Gáldomateriála rájášvuolta

Gáldomateriála rájášvuolta buktá maid hástalusaid guorahallamii, erenoamážit oddasut teavsttaid dáfus, main eai leat rievtti mielde go moadde máidnasa ja muitalusa, maid oppalaš suorggádusaid lohku lea oalle unni. Lean geavahan lassimateriálan divttaid, muhto divttaid sátneválljemiidda váikkuhit álo maiddái dáiddalaš árvvut, loahppašuoŋat jna. Divttaid jorgalusat leat maid dábálaččat oalle guhkin álgoteavsttas.

Rájášvuolta vuhtto maiddái dan láhkai, ahte eanaš materiála čohkiida máidnasiin, maid teakstašládja lea hui konservatiiva. Dakkár iešvuodat, mat gielas muđui leat jávkagoahtán, seilot dávjá guhkimusat aiddo máidnasiin. Omd. nuortalašgielas lea guvttiidlohku muđui jávkan giellageavaheamis, muhto boares máidnasiin dat ain geavahuvvo (Sammallahti 2007).

Gáldomateriála rájášvuolta geažil dihto suorggádusa váilun mu dutkanmateriálas ii nappo duodaš ahte dat ii eksistere dahje geavahuvvo. Suorggádusat sáhttet maid dávjá geavahuvvot

mánjga mearkkašumis, main ii vealttakeahtta leat eanet go okta ovddastuvvon mu dutkanmateriálas. Viidasut dutkanbargguin livččiige mávssolaš čohkket lassin korpusa hállangiela vuodul.

Maiddá davvisámegiela livčči vuogas go livčči nana digitála korpus, mas sáhtáši oheat sániid, ja buohtastahttit daid geavahusaid iešguđet gálduin ja iešguđet áigge. Dál davvisámegielain buohtastahttimat leat mu iežan giellaintuišuvnna veagas, vaikko dutki iežas giellaintuišuvdna leage veháziidda dohkkehuvvon giellaguorahallama reaidun.

Dutkanmateriála rájálašvuotan anán maid dan ahte eanaš odđasut teavsttaid čállit leat eallilan olbmot, spiehkastahkan dušše Elvira Galkina. Dutkanmateriála ii nappo nagot čájehit nuorat buolvva giela. Ee. Anders Kintal lea váldofágabarggustis čájehan ahte julevsámegielhálliid gaskkas lea stuorra erohus nuoraid ja rávisolbmuid suorggádusaid geavaheami gaskkas, vaikko su informánttain lei ahkeerohusa lassin maiddá erohus giellamáhtu dáfus - nuorat gearddis ledje eambosat oahpahallamin giela, mii diehttelasat váikkuha bohtosiidda. Dakkár dilli rádde eahpitkeahtta maiddá gieldda- ja darjjisámegiela hálliid gaskkas, go eanaš giela aktiivvalaš geavaheaddjit leat vuorrasat.

10.1.3 Dutkanmateriála jorgalusaid jorbbasvuotta

Seammá suorggádusa sáhtta dávjá geavahit mánjga mearkkašumis. Go lean árvvoštallan makkár geavahusas dihto cealkagis lea sáhka, lean dávjá geavahan teavstta jorgalusa veahkin. Boarrásut teavsttain, mat leat čohkkejuvvon gielladutkama várás, leat dávjá dárkilis jorgalusat. Odđasut teavsttaid jorgalusat fas leat dávjá heivehuvvon nu ahte vierisgielat lohkki maid beassá vásihit teavsttaid dáiddalašvuoda ja stiilla, eaige dušše áddet daid sisdoalu. Danin dat eai leat buot háviid luohtehahttit analyserema vuodđun.

10.1.4 Sámegiela aspektuála suorggádusaid ja ruoššagiela aspeavtta lagašvuotta

Maiddá aspeavttaid ja aspektuála luohkáid lagašvuotta mielddisbuktá hástalusaid buohtastahttimii. Momentánavearbbaid vástta lea dábálaččat ruoššagiela perfektiiva vearba, muhto kategoriijaid ii sáhte dan geažil atnit identalažžan. Muhtimin momentánasuorggádus sáhtta nuppi cealkagis jorgaluvvot ruoššagiela perfektiivavearbbain, nuppi cealkagis fas imperfektiivavearbbain, nu mo *pyjilə* `bidjalit` čuovvovaš guovtti ovdamearkacealkagis kástarollaža birra. Vuos kástarollaš lea gártan šilljui ja muittaša ovddeš liegga dili stobus, mo dáluemit láve su váldit gárvvos borramušain, ja *bidjalit* uvnna ravdii:

(10.1) *təl' pyjjall tanna sōn əft bjālla pēc kuərrv̄ əl, k̄əχχt məjn-ne* SVKL24:123 sáG

`stavila_{ipfv}. na kromky gorjačei plity i čem nibud` sverhu nakryvala (= bidjalii su báhkka uvnna ravdii ja govččai mainnanu)`.

Dás sámegiela momentána-subitiiva vearbba vásttan lea geavahuvvon ruoššagiela imperfektiivavearba. Perfektiivavearba maid sáhtášii geavahuvvot govvádusa ealáskahttimin, muhto dás lea válljejuvvon imperfektiiva, mii lea dábálaš habituála diliid govvádusain ruoššagielas. Nuppi cealkagis dálueamit gávdná kástarolla, lokte dan ja bidjala fáhttii:

(10.2) *təšt vyjd'ə olgəs jiemennít, vuəməšt goršχka, pajeńd' sōn, tyffkhužə: māj̄t sōnn*

təšt oarr?, ja pyjel' šūrr nāp̄ syz SVKL24:123 sáG `no tut vo dvor vyšla hozjajka i, uvidev čugunok, podnjala ego i postavila_{pfv}. ego v taz` (= de bođii eamit olggos, fuomášii kástarollá, loki dan, imaštalai: - maid dat dás orru? - ja bidjalii stuorra fáhttii).

Dás lea sáhka ovttaskas dáhpáhusas ja sámegiela momentána-subitiiva suorggádusa vásttan lea ruoššagiela perfektiivavearba, nu mo lávege dakkár cealkagiin, mat govvidit maññálaš dáhpáhusaid ráiddu (fuomášii, bajidii, bidjalii), mas dáhpáhusat govviduvvojit ollislašvuohtan, deattutkeahtá daid siskkáldas áigestruktuvrra.

Frekventatiiva- ja kontinuatiivavearbbaid vástta ruoššagielas fas lea dábálaččat imperfektiivavearba. Omd. Serebrennikov (1960: 22) lea dattetge fuopmášuhtán ahte suomaugrálalaš gielain dáhpáhusa frekventatiivavuolta ii leat sorjavaš dan rájálašvuodas dahje ii-rájálašvuodas (predel`nost`/ nepredel`nost`). Ruoššagiela imperfektiivavearbbain lea maid viidásut geavahus go sámegiela frekventatiivvain ja kontinuatiivvain, danin go dat geavahuvvojit maidái bisttuhis dáhpáhusaid govvideapmái, erenoamážit dakkár oktavuodain, main hálli lea dušše namuheamen iešguđet doaimmaid, iige deattut daid siskkáldas áigestruktuvrra (gč. 7.4.3 ruoššagiela aspeavttaid geavaheami birra). Dakkár dáhpáhusain sámegielas geavahit vuodđovearbbaid dahje aspektuála suorggádusaid, main ii leat oktilašvuoda mearkkašupmi váldun. Sámi-ruošša sátnegirjjiis (Kuruč & al. 1985) leage frekventatiiva-/kontinuatiivavearbba jorgalusa mañábeallái merkestuvvon ruođuid siste juogo “postojanno” kontinuatiivavuoda mearkan dahje “inogda, byvalo” frekventatiivavuoda mearkan.

10.2 Buohtastahttimat

Go lean buohtastahttán suorggádusaid geavahusa, lean geahčadan mo dat leat geavahuvvon boares ja oddasut teavsttain, ja maiddái čuovvugo geavahus ruoššagiela aspeavttaid ja geavaheami. Dutkanmateriála rájálašvuoda geažil (gč. 10.1.2) ovdanbuvttán dás dušše tendeanssaid, inge moge absoluhtta duohtavuodaid.

10.2.1 Momentána vearbbaid geavaheami buohtastahttin

Go buohtastahtán momentánavearbbaid geavahusa iešguđet áigodagain, in vuohte stuorra erohusaid. Leat dattetge muhtin rievdadusat momentánavearbbaidge hárrái, ja namuhan daid dás.

Jo Itkonen máinnaša sátnegirjjistis muhtin momentána suorggádusaid buohta, ahte dat geavahuvvojit dihto ruoššagiela vearbahámi vásttan, omd. *tāhtə`dáhttut*, *hálidit`-vearbbas* suorggiduvvon *tātse-* suorggádusa buohta lea merkestuvvon ”mom.-dem. = захотеть” (Itkonen 1958: 576a). Namuhuvvon *zaxotet`_{pfv.}* *hálidišgoahtit*, šaddat miella` lea perfektiiva inkoatiiva vearba, ja dat lea imperfektiiva *xotet`_{ipfv.}* *hálidit`-vearbba* aspeaktabárra. Omd.

(10.3) *tātəs`t tāll jēlle əftəs`t čuərsən`, sähplihkən`, cūmmpən`, njuəmm`len`, ja pēttχən`_{P46:12 sáG}* *guvžii šattai miella eallit ovttas čurrohiin, sáhániin, cubbuin, njoammiliin ja vuoncávarrásiin`.*

Seammalágan mearkkašumi nyánsa vuhtto maiddái *kulsə`_{sáG}* *gullát`-vearbba* geavahusas.

Suorggádus lea álgoálggus *kullə`_{sáG}* *gullat`-vearbbas* suorggiduvvon momentána-deminutiiva suorggádus, muhto geavahuvvo dán áigge ruoššagiela *uslyšat`_{pfv.}* *gullát`* (dá. *få høre*) –vásttan, man aspeaktabárra lea imperfektiiva *slyšat`_{ipfv.}* *gullat`*, omd. (10.4).

Davvisámegillii maid sáhtášii dadjat ahte *nieida gullái, ahte...*, muhto vuodđovearbba geavaheapmi dáidá gal leat dábálaččut válljen davvisámegielas. Maiddái duiskkagielat jorgalusas geavahuvvo dušše *hören-*vearba.

(10.4) *niejđ kul, st, čte pienne pueđdev* *E136:13 sáG* *‘Das Mädchen hört, daß die Hunde kommen` (= nieida gullá, ahte beatnagat bohtet).*

Maiddá *tīdtä* `diehtit` -vuodđosáinis suorggiduvvon *tidsə* `oažžut diehtit, beassat diehtit` (vrd. dá. *fã vite*) orru cieggan gielddasámegillii ruoššagiela *uznat* `pfv` -`oažžut diehtit, dovdát (omd. oahpes olbmo, gean fáhkka oaidná, vrd. su. tunnistaa)` -vearbba vásttan. Omd.

(10.5) *tōnn jo ljāk jēnn olma ə čofta vəχxtənnə tənn tīd' sak* AB61:06 sáG `don leat jo ráves olmmoš ja hui fargga beasat dan birra diehtit`. (Originálas: Ty uže vzroslyj i očēn` skoro v etom ubediš` sja_{pfv}.)

tidsə-vearbba leat maid suorggiduvvon viidáseappot kontinuatiivavearba *tēdsəllə* ja frekventatiivavearba *tēdsəlnə*, mat orrot vástideamen ruoššagiela sekundára imperfektiivii *uznavat* `ipfv` `oažžut diehtit`, mii lea *uznat* `pfv` -vearbba aspektabárra. Itkonen mielde (1958: 594b) *tidsəllə* –vearbba lea gal maid aktiiva mearkkašupmi (su. tiedostella `didoštallat`).

Seamma sullasaš ovdamearka lea maid *ujjnə* `oaidnit` -vuodđosáinis suorggiduvvon *ujnsə* `oaidnit fáhkka, áicat`. Davvisámegiela *oainnestit* geavahuvvo dávjá deminutiiva dahje subitiiva mearkkašumis, gielddasámegiela *ujnsə* fas geavahuvvo inkoatiiva mearkkašumis ruoššagiela perfektiivavearba *uvidet* `pfv` -`áicat, fuomášit (dá. *fã øye på*)` vásttan, omd.

(10.6) *vūlse tōl uinəst ja kəžtədə oavtnədde* EGT18a sáG `Vulse oinni dola ja bivddii beassat liekkadallat`.

(10.7) *myjj, gəs, ujnsəm, kōχt vānnas joaddəj ryntəšt* SVK18:6 sáG `My uže uvideli_{pfv}, kogda lodka otošla ot berega` (= mii jo fuomášeimme, go fanas vulggii [johtái] gáttis).

Imperfektiivii *videt* `ipfv` `oaidnit` vásttan geavahuvvo vuodđovearba *ujjnə*. Namuhuvvon suorggádušat geavahuvvojit sihke boarrásut ja ođđa gálduin.

Ojanen ja Uotila Arcelli (1977: 261) leaba suomagiela momentánavearbbaid hárrái fuopmášuhtán, ahte momentánavearba lea dábálaččat čavgasut oktavuodas vuodđosániinis go omd. frekventatiivavearba. Dat veadjá dagahit ahte daid geavaheapmi ii rievdda nu álkit, go dain lea semantihkalaččat čielgaseappot ráddjejuvvon mearkkašupmi. Nubbi mii nanne momentánavearbbaid sajádaga gieldda- ja darjjisámegiela lea ahte ruoššagiela maid lea vásttolaš ovttaháválašvuoda kategoriija, semelfaktiivavearbbat. Čielga frekventatiiva-

/kontinuatiivakategoriija váilun ruoššagielas fas veadjá váikkuhit dan guvlui ahte daid geavahus álkibut rievdá.

10.2.2 Frekventatiiva- ja kontinuatiiivavearbbaid geavaheami buohtastahttin

Frekventatiiva- ja kontinuatiiivasuorggádusaid geavaheamis vuohtta, ahte dat geavahuvvojit eanet ja eanet imperfektiivavearban bárralágaid vuodđovearbbaguin, seammaláhkai go ruoššagiela imperfektiivavearbbat geavahuvvojit perfektiivavearbbaid bárran. Čielgasepmosit dat vuhtto jorgaluvvon teavsttain.

Ođđasut gáldomateriálain frekventatiiva suorggádusat geavahuvvojit ruoššagiela imperfektiivavearbbaid láhkai habituála dili ovdanbuktimii, omd. *yštnə`čohkkedit (fr.)`* (< *yšštə`čohkkedit`*) ovdamearkacealkagis (10.8). Davvisámegillii maid sáhtášii geavahit frekventatiiva *čohkkedaddat*-suorggádusa, jos livččii sáhka mángga subjeavttas, muhto habituála dili govvideapmái geavahuvvo gal vuodđovearba. Gielddasámegiela *yštnə*-suorggádusa geavaheapmi veadjá leat inspirerejuvvon ruoššagiela imperfektiivavearba *sadiť sja* _{ipfv.} -*čohkkedit`*-vearba geavaheamis.

(10.8) Omd. *jēknae mīll'tə sōnn yštənt pārrt uks luz ja, kuās raj voānn'cen' ōllmə lygkašt, sōnn ānntəl' syje nāp vārs kājiv čōāzen'...* LP19:18, ság `po večeram on sadilsja_{ipfv.} u dvorej doma, i, kogda mimo prohodili ljudi, vozvraščajas` s polevyh rabot, on predlagal im čašku svežej rodnikovej vody` (= eahkedis son álo čohkkeda (láve čohkkedit) dálu uvssa gurii ja, go miettä vázzet olbmot barggus, son addala sidjiide gohpa varas ájačáziin)`.

(10.9) *vuančnə`vāldit (fr.)`* < *vuannče`vāldit`*. Omd. *gorškənč šoabəšt kypptə udtəl' pūlle pēc al'n ja šoabəšt, kuəs jēmen't vuančen'd sōn vōālmaš pērkan'. təl' pyjjall tanna sōn əft bjälla pēc kuərv əl, kāχχt məjn-ne* SVKL24:13, ság `Emu nraivos` kogda hozjaika dostavala ego, stavila_{ipfv.} ego na kromky gorjačej plity i čem nibud` sverhu nakryvala` (= Kástarollaš liikui duolddahit suohkada báhkka uvnna alde ja liikui, go dálueamit ain válddii su gárvvis borramušain. De bidjalii su uvnna ravdii ja govččai mainnanu).

Maiddá (10.9) lea habituála dili govvádus, man ruoššagiel jorgalusas geavahuvvo imperfektiivavearba *dostavat`* _{ipfv.} *vāldit`* -vearba. Maiddá davvisámegiela *vāldit*-vearbbas sáhtášii

geavahit frekventatiivahámi, erenoamážit go lea sáhka máŋgga subjeavttas, omd. *Olbmot válddašit borramušaid ja gáhkuid guhkes beavddis*. Ovttain subjeavttain ja habituála diliin dat ii goittotge oro heivemin, **dálueamit válddaša kástarollá gárvvis borramušain*.

Leat maid ollu frekventatiivasuorggádusat, main davvisámegielas ii leat vástta, muhto man ruoššagiela vástta lea imperfektiivavearba, frekventatiivavearbba vuodđovearbba vásttan fas lea eanaš ruoššagiela perfektiivavearba. Omd.

(10.10) *poaje`hárjánit`* (ru. *privyknut`_{pfv.}*) > *poajna`hárjánit`dávjá, dábálaččat* (ru. *privykat`_{ipfv.}*). Omd. *cjálka, mynnä adt' allja sama lōssə. noa mīlknešt poājna* LP14:21, sáG` *priznat`sja, mne sejčas nemnogo trydno. No potihon`ky privykaju`* (= Dovddastan, ahte mus lea dál vehá lossat. Muhto hárjánan (kont.) vehážiidda).

Davvisámis ii nappo earuhuvvo sierra lekseman hárjánit-vearba, mii govvida telihkalaš dili (man boadusin olmmoš hárjána masanu), ja hárjánit-vearba, mii govvida atelihkalaš dili (hárjáneapmi man boadus ii deattuhuvvo).

Muhtin frekventatiivasuorggádusaide davvisámegielas lea vástta, muhto gielddasámi gáldomateriálas dat leat geavahuvvon dakkár sajiin, main davvisámis vállješeimmet vuodđovearbba. Omd.

(10.11) *sīn`nə`čaimmadit*, ru. *smejat`sja_{ipfv.}*, (postojanno, inogda, byvalo)` > *sījna`čaiḃmat* ru. *smejat`sja_{ipfv.}*. Omd. *myjj all`kep`sijn`nə* SVK13:14, sáG` *mii álgit čaiḃmat`*.³⁴

(10.12) *vuəzhəllə`čájehallat*, ru. *pakazyvat`_{ipfv.}*, (postojanno)` > *vuəzhə`čájehit* ru. *pokazat`_{pfv.}*. Omd. *vot təl' munn ton i vuəzhalla, što nikašt sakks allja* KSDP11:45, sáG` *na danin mun dutnje čájehan [čájehalan], go gostige ii leat duolva.*

Dát ovdamearkkat eai gal iešalddes čájjet vealttakeahhtá nuge ruoššagiela váikkuhusa gielddadahje darjjisámegillii, muhto baicce dárogiela váikkuhusa davvisámegiela geavaheapmái... Dán suorggádusa ektui ferte vel fuomášit ahte sihke suorggádus ja vuodđosátni jorgaluvvojit ruoššagillii imperfektiivavearbbain.

³⁴ Dát ovdamearka ii gal iešalddes čájjet makkárga ruoššagiela váikkuhusa, muhto baicce dárogiela váikkuhusa min sámegiela geavaheapmái... Dán suorggádusa ektui ferte vel fuomášit ahte sihke suorggádus ja vuodđosátni jorgaluvvojit ruoššagillii imperfektiivavearbbain.

Ovddabealde lean čilgen frekventatiivvaid/kontinuatiivvaid ja imperfektiivavearbbaid geavaheami erohussan ee. ahte ovddibuin lea álo oktílašvuoda mearkkašupmi, maŋibuin fas ii vealttakeahtta leat. Oddasut teavsttain geavahuvvojít dattetge sáme giela frekventatiivasuorggádusat ruoššagiela imperfektiivavearbba vásttan maiddáí dakkár oktavuodain, main imperfektiivavearbbas ii leat oktílaš mearkkašupmi, omd.

(10.13) *šantnə`šaddat (kont.)` < šāntnə`šaddat`. Omd. *adt' munn kiča idžan koānce**

āl ja mynnä šantant njuass' LP15:13, sáG`i seičas ja smotrju na svoih družej i mne stanovitsja_{ipfv.} ne po sebe` (= dál mun geahčan iežan skihpáriid ja munnje šaddá váivi).

Dás ruoššagiela vearba ii mangeláhkai giedahala dáhpáhuvvama áigestruktuvrra, muhto dušše namuha dan. Dakkár geavahas ruoššagielas válljejuvvo álo imperfektiivavearba, mii veadjá leat inspireren dán cealkaga kontinuatiiva suorggádusa geavahusa.

Leat-vearbba oktavuodas, mas sáme gielas ii leat frekventatiivavearba, mii vástidivččii ruoššagiela *byvat`_{ipfv.}* `leat dávjá` imperfektiivaverbii, mii geavahuvvo frekventatiiva mearkkašumis, lea geavahuvvon nubbi vearba, mas lea vejolaš suorggídit frekventatiivva: *pōdtlə`boahtalit`*. Dát ovdamearka lea nuoraid jearahallamis váldojuvvon nuoraid jearahallamis:

(10.14) *mīllə mīll`tə li oχχpnuvvə? mīllə mīll`tə li, noa pōdtal lōssə oarrə lekcijan`*

ja jēnnə pərtəs`t pōdtal lyχχkə, mānn əjj tātsuvv lyχχkə LP14:19, sáG`nraivitsja li vam učit`sja? nraivitsja, no byvaet_{ipfv.} složno usidet` na lekcii i, konečno že, [byvaet] mnogo domašnego zadanija, kotoroe ne hočetsja delat` (= leago somá studeret? somá lea, muhto lea dávjá lossat leat diimmuin ja leat ollu ruoktobarggut, maid ii livčče miella bargat).

Sáme gielas livččii lunddolaš geavahit dušše leat-vearbba dákkár dáhpáhusain, muhto go ruoššagielas earuhit *byt`_{ipfv.}* `leat³⁵` ja frekventatiiva *byvat`* `leat dávjá` de juohku bahkkegoahtá maid sáme gielliige *pōdtlə* –vearbba vehkiin.

Muhtimin suorggádusaid geavahas vuhttojít maiddáí eará váldogiela dadjanmáallet, omd.

³⁵ *byt`_{ipfv.}* geavahuvvo čielga vuostálasvuodain lea/ii leat, ja geavahuvvo dušše vássán áiggis (*byl, byla...*) ja boahtteáiggis (*budu*). Preseansas dat guđdojuvvo eret, ja dan sajís geavahuvvo nominála konstrukšuvdna (nu mo máttasáme gielasge). *byvat`* fas geavahuvvo frekventatiiva dahje habituála mearkkašumis.

(10.15) *mæn''nə* `manadit` < *mænnə* `mannat`. Omd. *tātče koaxχče sīnət mīn nūršə*

sobrət, kugk mān''nəv jugke sūvət vūjjk 6 čas jēkna LP15:45, sáG `ja hotela by
priglasit` vseh na naši molodežnye sobranija, kotorye prohodjat_{ipfv}. každuju
subboty v 18.00` (= dáhtošin bovdet sin min nuoraid čoahkkanemiide, mat leat
[manadit] juohke lávvardaga diibmu 6 eahkedis`.

Dás kontinuatiiva *manadit*-vearba lea geavahuvvon ruoššagiela imperfektiivvearbbas
prohodit`_{ipfv} `manadit` vásttan. *prohodit`* sáhtta geavahuvvot mángga mearkkašumis, main
okta lea namalassii ahte miinu čoahkkanemiid lea gosnu. Davvisámegillii dávjá ”dollet”
čoahkkimiid dárogiela (*holde mōte*) váikkuhusas, gielddasámegillii dat fas “manadit”
ruoššagiela váikkuhusas.

Muhtin ovdamearkkain suorggádusat geavahuvvojit iešgudetláhkai, omd. *vył'sχəllə* `vilput`
(< *vył'sχə* `vilppastit`) geavahuvvo ovdamearkacealkagis (10.15) gáržžit “vilput”-
mearkkašumis, ovdamearkacealkagis (10.16) fas viidasut “geahčadit”-mearkkašumis,
ruoššagiela imperfektiivvearbbas *prismatryvat'sja_{ipvf}*. `geahčadit, oahpásmuvvat`-vearbbas vásttan.

(10.16) *sonn lovknede, jštə, árant ja vel'shall uks ēl, kuésš kumí puadd* GMKO129:04, sáG

`On vykupalsja, sel, posiživaet i pogljadyvaet_{ipfv}. na dver`. (= Son lávvgodii,
čohkkedii, čohkohallá ja vilpu uksii, goas ristáhčči boahdá)`.

(10.17) *av'tmusse, munn vyl'sχəllə saj, ōllmət, kīχχče əmm šūrr tāχχtmužən'* LP14:28, sáG

`snačala ja prismativalas` k mestu, k ljudjam, otnosilas` ja k etomy ne
ser`ezno` (= álggus mun geahčadin [vilpon] báikki, olbmuid, inge váldán dan
nu duodas).

Orru maid leamen tendeara ahte jos okta cealkaga vearbbain lea frekventatiiva, de leat buot
cealkaga vearbbat frekventatiivvat, nu mo ruoššagiela aspekta dávjá stivre olles cealkaga
imperfektiivvan, nu ahte buot cealkaga vearbbat leat jogo imperfektiivvat dahje perfektiivvat.
Divttain dat sáhtta leat geavahuvvon didolaččatge, omd.

(10.18) *pějyv baj kərant, njučkant, - rysesguəjm sōnn sīrant* ENK6:5 sáG `miehtá beaivvi

ruohtada, njuikkoda – rissiiguin dat stoagada`.

Dás *n*-frekventatiivvat čudjet hui čábbát oktii ja addet geardduheami váikkuhusa diktii.
Frekventatiivvaid geavaheapmi sulastahtta dattetge garrasit ruoššagiela

imperfektiivavearbbaid geavahusa oktillaš diliid govvádusain. Maŋŋeleappos seammá divttas njuikestuvvo beaivvi govvideamis ovttaskas dáhpáhussii, ja seammás jávká maiddái frekventatiivvaid geavahus:

(10.19) *ēn'ses't pōāgə pāččk, - maŋŋa karr ja rjāgk* ENK6:7 sáG `eatnistis eret báhtara, - maŋŋá ruohtta ja ruovgá`.

Dás geavahuvvojit vuodđovearbbat ruoššagiela perfektiivavearbbaid láhkai nu ahte dat addet tekstii dynámalašvuoda.

Frekventatiiva- ja kontinuatiivasuorggádusat lea produktiivvalaš suorggádusluohkká, ja dađistaga suorggiduvvojit ain odđa suorggádusat. Orru leamen ahte ruoššagiela guovttijuohku aspektahámiid gaskkas movttiidahtta suorggidit ain eanet frekventatiivvaid ja kontinuatiiivvaid gielddasámegilliige, ja oddasut materiálas oaidná frekventatiivvaid, mat eai leat merkejuvvon sátnegirjjiide, omd.

(10.20) *kopčnednə `čoahkkanaddat` < kopčneddə `čoahkkanit`*. Omd. *adt' sama lev tykkvən' kəsk, kuəs' myjj kopčədnəp' əftəšt vjāl vārəšt* LP[8]:18, sáG `ru. a seičas samye čudesnye momenty, kogra my sobiraemsja_{ipfv.} vmeste, obščajas` na prirode (dál leat lihkeamos bottažat go mii čoahkkanat ovttas (ja fitnat) meahcis`.

Sámi-ruošša sátnegirjjis (Kuruč & al. 1985: 124a) lea mielde dušše *kopčneddə*, iige das viidáseappot suorggiduvvon frekventatiiva *kopčnednə*. Sánit gal sáhttet diedusge muđuige váilut sátnegirjjis, earret eará suopmanerohusaid dihte. Omd. *āvvnəllə `rahpat (fr.)`* - suorggádusa vuodđosátni *āvvnə `rahpat`* lea dušše Itkonena sátnegirjjis mielde (1958: 22a), sámi-ruošša sátnegirjjis (Kuruč & al. 1985: 18a) leat dušše *āvdəllə `rahpat (fr.)`* < *āvvdə `rahpat`* mielde.

(10.21) *kuəs' əmm nydt' lygk, tanna īmmel' āvnəll mynnə čil'met'* LP[8]:21, sáG `go in leat bargan nu (riekta), ipmel lea rahpan (fr.) mu čalmmiid`.

11. LOAHPPAJURDAGAT

Buot gielat rivdet vehážiidda. Unnitlohkogiela rivdet dávjá johtileappot, go dat báinnahallet váldoálbmoga gielaide. Anders Kintal lea váldofágabarggustis julevsáme giela vearbasuorggádusaid birra (2000) čájehan, ahte nuorat eai geavat nu ollu suorggádusaid go boarrásut olbmot, danin go sin giella báinnahallá dárogillii, mas geavahit unna sánáziid dan ovdanbuktimii, masa sáme gielas árbevirolaččat geavahit suorggádusaid. Dárog giela lávejitge gohčodit analyhtalaš giellan, go das eai geavat nu ollu sátnesojaheami ja suorggideami. Sáme giella fas lea syntehtalaš giella, go das geavahuvvojit valjis sojahangehčosat ja iešgudetlágan suorgásat.

Maiddái Laila Susanne Sara lea váldofágabarggustis čájehan ahte davvisáme gielat nuorat eai ohppiidčállošii geavat nu ollu suorggádusaid, go boarrásut teavsttain leat geavahuvvon. Frekventatiiva- ja kontinuatiiivavearbbain gal lea ain nana coakci nuoraidge gielas, muhto omd. deminutiivasuorggádusat ledje geavahuvvon unnibut go maid Laila Susanne lei vuordán.

Gieldda- ja darjjisáme gielas fas ii oro suorggádusaid geavaheapmi geahppaneamen, masa veadjá váikkuhit ahte suorggideapmi lea mávssolaš sátneráhkadanvuohki maiddái ruoššagielas, servodaga eanetlohkogielas. Ruoššagiella gullá gal dárog giela láhkai indoeurohpalaš giellabearrašii, muhto ii leat nu analyhtalaš giella go dárog giella³⁶. Ruoššagielas geavahit gal dárog giela láhkai preposišuvnnaid mángga kásusa ovdanbuktimis, muhto nomen sojahuvvo maid preposišuvdnadajaldagas. Vearbbat fas sodjet persovnnas, logus ja áiggis (tempusis) nu mo sáme gielasge, ja olles kompleaksa aspektavuogádat vuodđduvvá aiddo fal suorggideapmái. Dan geažil váldogiella ii oro geahpedeamen Guoládaga sáme gielaid suorggádusaid geavaheami, dat veadjá baicce nannet daid seailuma³⁷.

Geahppaneami sajis leat dattetge vuohttimis earálágan rievdadusat, danin go ruoššagiela vearbasuorggádusaid geavaheami stivre aspekta. Mun lean čájehan 10. kapihtalis, ahte gieldda- ja darjjisáme giela frekventatiiva- dahje kontinuatiiivavearba lea mángii geavahuvvon dakkár sajis, gokko dat ii geavahuvvoše davvisáme gielas. Dakkár dáhpáhusain lea ruoššagiela

³⁶ Syntehtalaš- ja analyhtalašvuohta ii leat nappo absoluhtta iešvuohta, muhto geavahuvvo gielaid buohtastahttimis. Nubbi giella lea eanet dahje unnit analyhtalaš dahje syntehtalaš go nubbi giella.

³⁷ Odđasut dutkanmateriála rájálašvuoda geažil in leat ráhkadan statistihka geavaheami viidodagas.

paralleallateavsttas álo imperfektiivavearba. Veadjáge leat nu ahte gielddasámegiela leat nu hárvánan váldogiela guovttijuohkui aspeavtta dáfus, ahte sii didoškeahhtá leat geavahišgoahtán aspektuála luohkáid aspeavtta ovdanbuktin sámegiela. Gielddasámegiela dilli lea maid dakkár ahte nuorat geardi ii šat geavat sámegiela nu aktiivvalaččat go vuorrasut olbmot. Sin gilis láhppojit danin giela nyánsat vel álkibut, ja okta dakkár nyánsa veadjá leat ruoššagiela imperfektiivaspeavtta ja sámegiela frekventatiiva-/kontinuatiivakategoriija oktiisuddan.

Lean maid čájehan jorgaluvvon teavsttaid ovdamearkkaiguin, man láhkai váldogiella bahkke báidnit giela, vaikko dat ii mange láhkai diedusge čájjet makkár nuorat gearddi njálmmálaš giella duođai lea. Dat veadjá leat čuovvovaš dutkanbarggu čuolbma. Viidásut dutkanbarggu várás livččiige mávssolaš čohkket njálmmálaš giellačájánasaid vuodul nana teakstakorpusa, mii mánggabealagit govvidivččii gielddasámegielhálliid giellageavaheami.

12. MERKENVUOGIT, OANÁDUSAT

- > njuolla čájeha guđe guvlui suorggidanproseassa ovdána/lea ovdánan, vuodđosánis suorggádussii
- čájeha korreláhttagaskavuoda
- * ii giellaoahpalaš hápmi, omd. *čatnalastit
- ? hápmi, mii ii dáidde leat giellaoahpahalaš, omd. ?lohkalastit, muhto mii fuopmášuhtá suorggidangaskavuodain
- Ø sátnehápmi váilu suorggádusráiddus
- ´ dipma mearka (ruoššagiela- ja gieldda- ja darjjisámegiela translittereremis)
- ‘ bealledipma mearka (ruoššagiela- ja gieldda- ja darjjisámegiela translittereremis)
- “ garra mearka (ruoššagiela- ja gieldda- ja darjjisámegiela translittereremis)

VRD. VEARDIT

gč. geahča

[±...] Roahkkeruođuid siste almmuhuvvojit semantihkalaš iešvuodát. Oažžun- ja láhppinmearka markerejit leago vearbbas dahje cealkagis namuhuvvon iešvuohta vai ii.

[...] Roahkkeruođuid siste almmuhuvvo maid dárkilis (sánis sátnái) jorgalus, mii ii vealttakeahtá leat buorre giella dan gillii, masa jorgaluvvo.

sáG gielddasámegiella

sáDrj darjjisámegiella

sáDa davvisámegiella

ru. ruoššagiella

su. suomagiella

dá. dárogiella

mom. momentána

fr. frekventatiiva

sub. subitiiva

dem. deminutiiva

KONT. KONTINUATIIVA

FORT. FORTUITIIVA

ipfv. imperfektiiva

pfv. perfektiiva

13. GÁLDUT

13.1 Dutkanmateriála

13.1 Áigodaga 1920-1970 dutkanmateriála

EI = ITKONEN, ERKKI 1985: *Kildinlappische sprachproben*. Juhani Lehtiranta (doaim.).

Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia. 191. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

GMKO = KERT, G. M. 1961: *Obraztsy saamskoj reči*. Leningrad: Izdatel'stvo akademii nauk SSSR.

GMKOS = KERT, G. M. – ZAJKOV, P. M. 1988: *Obraztsy saamskoj reči*. Petrozavodsk: Karel'skij filial AN SSSR. s. 79-114

LSK = SZABÓ, LÁSZLÓ 1967: *Kolalappische Volksdichtung (Texte aus den Dialekten in Kildin und Ter) - gesammelt und herausgegeben von László Szabó*, Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-historische Klasse. 3. Folge. Nr. 68. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

LSKV = SZABÓ, LÁSZLÓ 1968: *Kolalappische Volksdichtung (aus den Dialekten in Kildin und Ter), Zweiter Teil nebst grammatischen Aufzeichnungen - Gesammelt und herausgegeben von László Szabó*, Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, Dritte Folge, Nr. 72, Göttingen.

PS = SAMMALAHTI, PEKKA: *Piennga moajnas*. [Almmustahtekeahes gielddasámi máinnas].

TII = ITKONEN, T. I. 1981 (1931): *Koltan- ja kuolanlappalaisia satuja*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne LX. 2. preanttus. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

13.2 Áigodaga 1980-2007 dutkanmateriála

AB = BAŽANOV, ASKOL'D 1996: *Vill'kes` puaz - moajnas*. Kárášjohka: Davvi Girji as,

EIM = MEČKINA, E. I. – MOZOLEVSKAJA, A. E. 2003: *Saamskoe rykodelie – Metodičeskoe posobie*. Apatity: Kol'skij naučnyj centr, Meždunarodnyj centr po razvitiju nauki i obrazovanija v Barenč-regione, Saamskij kul'turnyj fond.

EGP = GALKINA, ELJA – JAKOVLEV, JAKOV 1994: *Pějves` pějv – Šerres beaivi*, Kárášjohka: Davvi Girji.

EGPP = GALKINA, ELJA 1991: *Pějv`es` pějv. Parna stiha*. Murman: "Sever".

EGT = GALKINA, ELVIRA – JAKOVLEV, JAKOV 1998: *Tasst nījta – Moajnas –*

- Nástenieida – Sámi máinnas*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- ENK = KORKINA, EKATERINA NIKOLAEVNA 1994: *Čurrpa – urrpa. Cām' stiha pārrnət'*. Murmansk.
- IVČ = VINOGRADOVA, IRAIDA 2003: *Čillk Kājv – Ēnn ōllma gujkə stiha knīga. Buhtes gáldut – diktačoakkáldat*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- IVM = VINOGRADOVA, IRAIDA 2003: *Mingá – Mīnn' kaj* -. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- IVMK = VINOGRADOVA, IRAIDA – POPOV, PETR I. 1994: *Mu ustibat. Mūn kān'c*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- KSDP = Kolasamische Dokumentations Projekt almmustahtekeahates jietnabáttit.
- OV = VORONOVA, OKTJABRINA 1989: *Jälla, av`tmuss sām` stiha kniga*. Murmansk.
- P = KURUČ, R. D – MEČKINA, E. I. – JAKOVLEVA, R. I. – VINOGRADOVA I. B. – AFANAS`EVA N. E. 1991: *Pūdž`enč. Olešek. Kniga dlja dopolnitelnogo čtenija v 3 klasse caamskoj školy*. Murmansk: Izdatel`stvo OK KPSS.
- SAP = ANTONOVNA, SANDRA 2004: *Pīras – Stiha kyrr`j parrne guəikə. Bearaš – Mánáid diktagirji*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- SAK = ANTONOVNA, SANDRA 2004: *Kūt`k kəbp – Stiha kyrr`j ēnn ōllme guəike. Váimmu moraš – Diktagirji ollesolbmuid várás*. Kárášjohka: Davvi Girji OS
- SVK = *Sām` - Vált kyrr`j-lāss`t «Sām`»*. No 1. Čakčamánnu 2002. Lujávri: Samizdat.
- SVKL = *Sām`, Vált kyrr`j-lāss`t «Sām`»*. No 2. Njukčamánnu 2005. Lujávri: Samizdat.

13.2 Girjjálašvuohta

- ANTONOVA, ALEKSANDRA 2006: Njálmmálaš diehtu Lujávrris finadettiinan 6.12.2007.
- CHRISTENSEN, ANNIE 1994 (1992): *Russisk grammatikk*. 3. deattus. Aarhus: Akademisk forlag
- COMRIE, BERNARD 1976: *Aspect: an introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DAHL, ÖSTEN – KARLSSON FRED 1976: Verbien aspektit ja objektin sijamerkintä: Vertailua suomen ja venäjän välillä. *Sananjalka 18. Suomen Kielen Seuran vuosikirja*. s. 28-52.

- GENETZ, ARVIDS 1891: *Kuollan lapin murteiden sanakirja ynnä kielennäytteitä*. Bidrag til kändedom af Finlands natur och folk. Utgifna av Finska Vetenskaps-Societeten. 50. Helsingfors: Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri.
- HALÁSZ IGNACZ 1883: Orosz-lapp nyelvtani vázlat. *Nyelvtudományi közlemények [a Magyar Tudományos Akadémia] 17*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- HELANDER, NILS Ø. 1993 (1992): Suorggideapmi. – GUTTORM, VESA – HELANDER, NILS Ø. – KEMI, KJELL: *Muhtun giellagažaldagat*. 2. rievdaduvvon deattus. s. 19-54. [Guovdageaidnu]: Sámi oahpahusráddi.
- 2001: *Ii das šat murrin iige báktái – Davvisámegiela illatiivva geavaheapmi*. Dieđut No 1/2001. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta.
- ISAČENKO A. V. 1962: *Die russische Sprache der Gegenwart – part 1 – Formenlehre*. Halle (Saale): Niemeyer.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Universitas 4. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- ITKONEN, T. I. 1958: *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja I – II. Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen I – 2*. Lexica societatis fenno-ugricae XV. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2005: *Iso suomen kielioppi*. 3. deattus. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1993: Aspektista ja sen sukulaisilmiöistä suomalais-ugrilaisissa kielissä. – Ylivakkuri, Valma (doaim.): *Studia comparativa linguarum orbis Maris Baltici I: Tutkimuksia syntaksin ja pragmasyntaksin alalta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 43 s. 13-23. Turku: Turun yliopisto.
- KARLSSON, FRED 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Porvoo: Söderström.
- KERT, G. M. 1971: *Saamskij jazyk (kil`dinskij dialekt). Fonetika morfologia sintaksis*. Leningrad: Izdatelstvo "Nauka". Leningradskoe otdelenie.
- 1975: Saamskij jazyk. – V. I. Lytkin - K. E. Majtinskaja - Karoj Redei (doaim.): *Ocnovy finno-ugorskogo jazykoznanija. Pribaltijsko-finskie, saamskij i mordovskie jazyki*. s. 203-247. Moskva: Izdatelstvo "Nauka".
- 1987: O glagol'nyh slovoobrazovatel'nyh suffiksah v kil'dinskom dialekte saamskogo jazyka. *Sovetskoe Finno-Ugrovedenie 23 (2):92-100*. Tallinn: Akademiija nauk estonii.

- 1991: *Slovar' saamsko-russkij i russko-saamskij : posobie dlja učaščichsja načalnoj školy* [Sámi-ruošša ja ruošša-sámi skuvlasátne girji]. Leningrad: Prosveščenie.
- KERT G. M. – MARKIANOVA, L. F. 1979: Obščie slovoobrazovatel`nye modeli glagola v karel'skom i saamskom jazykah. *K istorii malych narodnostej Evropejskogo Severa SSSR*. Petrozavodsk: Akademija nauk SSSR.
- KINTAL, ANDERS 2000: *Verba suorguduvvam verbajs. Julevsámegiela værbbasuorgudisáj semántalasj guoradallam*. Sáme giela oajvvefáhkabarggo. Tromssa universitehta.
- KURUČ, R. D. – AFANAS`EVA, N. E. – MEČKINA, E. I. – ANTONOVA, A. A. – JAKOVLEV, L. D. – GLUHOV, B. A 1985: *Saamsko-russkij slovar`*. Moskva: „Russkij jazyk“.
- KURUČ, R. D. – AFANAS`EVA, N. E. – VINOGRADOVA, I. V. 1995: Pravila orfografii i puntuacii saamskogo jazyka. Murmansk-Moskva: Institut jazykoznanija rossijskoj akademii nauk. Murmanskij sektor lingvističeskikh problem finno-ugorskih narodnostej krajnego severa. [Dás lea maid Leif Rantala almmustahtekeahes ruotagiel jorgalus siidduin 176-186.]
- NICKEL, KLAUS PETER 1994 (1990): *Samisk grammatikk*. 2. deattus. Kárášjohka: Davvi Girji O.S.
- NIELSEN, KONRAD 1979 (1926-29): *Lærebok i lappisk (samisk) – Bind I Grammatikk*. 2. deattus. Oslo: Universitetsforlaget.
- OJANEN, JUSSI – UOTILA ARCELLI EEVA 1977: Suomen kielen frekventatiivi- ja momentaaniverbien derivaatio. *Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti 81*. Helsinki: Kotikielen Seura.
- RUONG, ISRAEL 1943: *Lappische Verbalableitung - dargestellt auf Grundlage des Pitelappischen - Inaugural-Dissertation*. Uppsala universitets årsskrift 1943:10. Uppsala.
- RÄISÄNEN, ALPO 1978: Kantasanan ja johdoksen suhteesta. *Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti 82*. Helsinki: Kotikielen Seura.
- SALMINEN, TAPANI 1993: *Unesco red book on endangered languages: Europe*. http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_report.html. 15.4.2007.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- 1999: *Jietnadatoahpa vuodđokursa - Logaldatmánnggus*. Oulu: Oulu universitehta.
- 2004: Davvisámegiela vearbaid giellaoahpalaš suorggideapmi. – Inger

- Marie Gaup Eira - Johanna Ijäs - Ole Henrik Magga (doaim.). *Juho-Niillasa 70-jagi beavái*. Sámi diedalaš áigečála 1/2004. s. 68-92. Sámi allaskuvla – Sámi instituhtta – Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš.
- 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi girji.
- 2007: Njálmmálaš diehtu Veahčakis bagadallama oktavuodas finadettiinan 05.04.2007.
- SAMMALLAHTI, PEKKA – HVOROSTUHINA, ANASTASIJA 1991: *Unna sámi – sām` sām`-sámi sátnegirjjáš. Udc` sámi – sām` sām`-sámi soagknægka*. Ohcejohka: Girjegiisá OY.
- SARA, LAILA SUSANNE 2002: *Suorggádusaid geavaheapmi. Guovdageainnu nuoraid giellageavaheapmi*. Sámegeiela váldofágabargu. Tromssa universitehta.
- SAUKKONEN, PAULI 1970: Nykysuomen johto-oppia I. – *Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti* 74. s. 245-262. Helsinki: Kotikielen seura.
- SHELLER, ELISABETH 2004: *Kolasamiska – språkbyte eller språkbevarande? En sociolingvistisk studie av samernas språksituation i Ryssland*. D-uppsats. Umeå universitet.
- SEREBRENNIKOV, B. A. 1960: *Kategorii vremeni i vida v finno-ugorskix jazykaz permskoj i volžskoj grupp*. Moscoe: Izd-vo AN SSSR.
- SOLBAKK, AAGE 1997: *Sámi čállingiela historjá*. Gielas Gillii Mielas Millii. Kárášjohka: Davvi Girji.
- STRAND SIGURD 2006: *Prefikset PO i russisk verbdannelse*. Master-dutkkus. Tromssa universitehta.
- SUIHKONEN, PENTTI 1994: *Frekventatiividerivaatio suomen murteissa: Morfologis-fonologista tarkastelua*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 613. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- TURI, ELSE R. 1996: *Kárášjoga mánáid vearbahámiid morfologalaš variašuvnna guorahallan*. Váldofágabargu. Tromssa universitehta.
- 1997: *Davvisámegiela morfologijja – Kompendia*. [Tromsa]: Tromssa universitehta, UNIKOM.
- WIIK, KALEVI 1975: Suomen frekventatiivi ja kontinuatiivi. *Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti* 79. Helsinki: Kotikielen seura.
- 1978: Suomen kielen momentaanijohdoksista. – *Rakenteita: Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6 s. 165-187. Turku: Turun yliopisto.

ČUVVOSAT

1. čuovus – Gielddasámi alfabehta translittereren

Translittereren vuodđuduvvá Skandináviás dábálažžan šaddan translitterašuvdnii¹, muhto spiehkasta das ə, x ja ʙ merkema hárrái. Deattastávvala guhkes vokálat merkejuvvojit

vealusárgáin vokála bajábealde, omd. мī `mii`.

Gielladasámi bustávva	Translittereren	Kommentárat jietnadeami hárrái	Gielladasámi bustávva	Translittereren	Kommentárat jietnadeami hárrái
a	a		o	o	
ä	ä	a-jietnadat, man ovddabeale konsonánta lea geahppasit guomáiduvvan	п	p	
б	b		p	r	
в	v		р	R	čuojojis r
г	g		с	s	
д	d		т	t	
е	e		у	u	
ë	ë	jietnaduvvo jo, dahje o, man ovddabeale konsonánta lea guomáiduvvan	ф	f	
ж	ž	čujolaš alveolára sibilánta	х	h	čujolaš h -jietnadat
з	z	čujolaš laminodentála sibilánta	ц	c	
h / ' (*1)	h	čuojojis h-jietnadat, geavahuvvo ovdaaspirašuvnnas	ч	č	
и	i, ji		ш	š	
й	j		(щ	šč)	ii gula gielladasámi alfabehttii (geavahuvvo dušše ruošša sániin)
j / й (*2)	J	čuojojis j (hj)	ъ	“	garra mearka, earuhanmearka
к	k		ы	y	maŋŋevokála i
л	l		ь	’	dipma mearka, almmuha ovddabeale konsonántta guomáiduvvama
л̄	L	čuojojis l	ъ	’	bealledipma mearka, almmuha ovddabeale konsonántta geahppa guomáiduvvama
м	m		э	ə	maŋŋevokála e
м̄	M	čuojojis m	ӓ	ӓ	maŋŋevokála e, man ovddabeale konsonánta lea geahppasit guomáiduvvan
н	n		ю	ju	
ң	N	čuojojis n	я	ja	

¹ Gč. <http://www.hf.uio.no/ilos/studier/studenttjenester/Nettressurser/bulg/scsl/instr.html>.

Һ	Ӣ				

*1) Gielddasámegiellit leat juohkásan ovdaaspirašuvvna merkema hárrái. Muhtimat geavahit latiinna *h*-bustáva, muhtimat suhppenmearkka ` , muhtimat fas kyrilla *x*-bustáva. Scheller lea D-dutkosis 1. čuvvosis čájehan ahte gielddasámegiela `máhttit` sáhtta čállojuvvot golmma láhkai: *māhmə* (Kuruč & al. 1985), *mā̄mə* (Sammallahti & Hvorostuhina 1991) ja *mā̄x̄mə* (Kert 1991).

*2) Čuojohis /j/ hárrái lea nággu gielddasámis ja dan čället jogo *j* dahje *ǰ*. *ǰ* bealušteaddjiid mielas latiinna alfabeahta *j* lea amas mánáide. *j* bealušteaddjit fas láitet ahte *ǰ* sulastahtta menddo sakka *ǰ*-bustáva.

Davvisámegielat lohkkái fuopmášuhtán, ahte vaikko *ɬ* translittererejuvvo *ž*, de dat ii leat gieldda- ja darjjisámegielas (iige ruoššagielas) affrikáhtta, muhto čujolaš palatoalveolára sibilánta. Seammá guoská *ʒ*, mii translittererejuvvo *z*, ja lea alveolára sibilánta, iige fal affrikáhtta.